

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КЛИПА ОЛЕНА ПАВЛІВНА

Прим. № _____

УДК 342.951:351.84

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове
право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело .

Науковий керівник —
кандидат юридичних наук
Бондаренко Ольга Сергіївна

Суми — 2021

АНОТАЦІЯ

Клипа О. П. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України. – *Кваліфікована наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Сумський державний університет, Суми, 2021.

Дисертаційна робота присвячена визначенню сутності та розкриттю особливостей адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України та перспектив його вдосконалення, ґрунтуючись на досвіді зарубіжних країн та в рамках здійснення масштабного державного реформування. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків та пропозицій, що полягають у такому:

З'ясовується генеза поняття поліції, яке трактувалося як «громадський порядок». Розглядається історичний розвиток поліції та виокремлюються шість (від часів існування Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Великого князівства Литовського до сучасності – створення Національної поліції України) періодів її становлення, в рамках яких вона трансформувалася, набуваючи повноважень, притаманних сучасним правоохоронцям, а також передумови зародження та динаміка розвитку соціальних прав і гарантій правоохоронців.

Установлено, що сутність адміністративно-правової складової в регулюванні соціального захисту працівників Національної поліції України можна дослідити за допомогою механізму адміністративно-правового регулювання та його структурних елементів. Обґрунтовано, що під механізмом адміністративно-правового регулювання можна розглядати систему взаємозалежних адміністративно-правових способів і прийомів, чітка послідовна взаємодія яких забезпечує конкретний вид суспільних

відносин, реалізуюючи юридичні права та обов'язки суб'єктів. До складових компонентів механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції віднесено: 1) адміністративні правові норми; 2) адміністративні правовідносини; 3) акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів.

Аргументовано, що під адміністративно-правовим статусом працівника Національної поліції України можна розуміти сукупність установлених нормативно-правовим актом повноважень та визначених обов'язків, шляхом реалізації та виконання яких забезпечується вирішення поставлених завдань.

Сутність адміністративно-правового статусу об'єктивно розглядається через завдання, для реалізації яких надані повноваження та встановлені обов'язки конкретного суб'єкта правовідносин, чітко регламентовані й закріплені в нормативно-правовому акті, за невиконання та/або неналежне виконання яких передбачена відповідальність.

Удосконалено поняття соціального захисту в широкому та вузькому значеннях. Так, у широкому значенні це здійснюваний державою ряд послідовних функцій, спрямованих на забезпечення виконання соціальної політики через спеціально створені державні органи. У вузькому значенні - це гарантований державою обґрунтований своєчасний невідкладний комплекс заходів, спрямованих на організацію матеріального забезпечення відповідних категорій громадян, які внаслідок об'єктивних та/або суб'єктивних факторів втратили або не мали від народження можливості забезпечити належні умови своєї життєдіяльності самостійно.

Виокремлюються загальні принципи, до яких належать принцип гарантування права на соціальний захист, принцип системності, принцип законності, принцип економічної обґрунтованості, принцип незворотності соціальних пільг у зв'язку з внесенням змін до законодавства, та спеціальні принципи, до яких належать принцип своєчасності, принцип невідкладності, принцип справедливості.

Установлено на основі чинного законодавства основні напрями соціального захисту працівників Національної поліції та запропоновано розмежовувати на: по-перше, матеріальне забезпечення (грошове забезпечення поліцейських, одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського, пенсійне забезпечення поліцейських); по-друге, житлове забезпечення (збереження пільг з оплати житла); по-третє, медичне забезпечення (безоплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів, безоплатне першочергове зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування); по-четверте, професійний захист (службовий час і час відпочинку поліцейських, відпустки поліцейських, захист прав та законних інтересів працівників поліції, навчання дітей поліцейських).

Доведено, що у зв'язку з розгалуженою системою суб'єктів реалізації соціального захисту (центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, підприємства щодо реалізації соціальної політики) має місце її багаторівневність (державний, регіональний, місцевий). Так, суб'єктами у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України на загальнодержавному рівні є Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд України), відомчим суб'єктом є Всеукраїнська професійна спілка Міністерства внутрішніх справ України, на регіональному, або локальному рівні – місцева профспілка працівників поліції.

Відзначено міжнародні нормативно-правові акти, що наголошують на першочерговості питань соціального захисту, серед яких: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права,

Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, Європейська соціальна хартія. З'ясовано, що об'єднувальною рисою зазначених міжнародних документів (поряд із захистом життя та здоров'я людини) є забезпечення гарантування права на працю, гідних умов праці й належної винагороди за неї.

Узагальнено досвід зарубіжних держав у сфері правового регулювання соціального захисту працівників правоохоронних органів як країн Східної Європи (Республіка Болгарія) та пострадянських балтійських країн (Литовська Республіка, Естонська Республіка, Латвійська Республіка), так і країн пострадянського простору (Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Грузія).

До пріоритетних напрямків удосконалення соціального захисту працівників віднесено: 1) законодавчий – кодифікація нормативно-правових актів у сфері соціального забезпечення в цілому та поліції зокрема, виділивши відповідні норми в окрему книгу із запровадженням чіткого розмежування робочого часу та часу відпочинку; 2) професійний – організація реального регулювання гарантування фундаментальних соціальних прав; 3) матеріальний – гідне фінансове забезпечення всіх сфер життєдіяльності; 4) психоемоційний – психоемоційна адаптація працівників поліції, відновлення іміджу професії й авторитетності серед населення та встановлення презумпції правоти поліцейського на законодавчому рівні.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, адміністративне законодавство, Національна поліція, зарубіжний досвід, адміністративно-правовий механізм, міжнародний нормативно-правовий акт, соціальний захист, суб'єкт, методологічні засади, правове регулювання, напрями соціального захисту, реформування, соціальна держава, соціальна функція, принципи соціального захисту, організаційно-правові заходи.

SUMMARY

Klypa O. P. Administrative and legal regulation of social protection of employees of the National Police of Ukraine. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Sumy State University, Sumy, 2021.

The dissertation is focused on determining the essence and revealing the specific features of administrative and legal regulation of social protection of the National Police of Ukraine and prospects for its improvement, based on the experience of foreign countries and in the framework of large-scale state reform. As a result of the study, a number of conclusions and proposals were formulated, which are as follows:

The genesis of the concept of police, which was interpreted as "public order", is clarified. The historical development of the police is considered and six (from the existence of Kievan Rus, of the Galicia-Volyn principality, the Grand Duchy of Lithuania to the present – the creation of the National Police of Ukraine) periods of its formation are singled out, within which it and the dynamics of development of social rights and guarantees of law enforcement.

It is established that the essence of the administrative and legal component in the regulation of social protection of employees of the National Police of Ukraine can be investigated through the mechanism of administrative and legal regulation and its structural elements. It is substantiated that the mechanism of administrative-legal regulation can be considered a system of interdependent administrative-legal methods and techniques, a clear consistent interaction of which provides a specific type of social relations, implementing the legal rights and responsibilities of the subjects. The components of the mechanism of administrative and legal regulation of social protection of employees of the National Police include: 1) administrative legal norms; 2) administrative legal relations; 3) acts of realization of rights and obligations of subjects.

It is argued that the administrative and legal status of an employee of the National Police of Ukraine can be understood as a set of powers and defined responsibilities established by the normative legal act, through the implementation and performance of which the implementation of the tasks is ensured.

The essence of the administrative-legal status is objectively considered through the tasks for the implementation of which the powers and responsibilities of a particular subject of legal relations, clearly regulated and enshrined in the legal act, for non-compliance and/or improper performance of which liability.

The concept of social protection in broad and narrow meanings has been improved. Thus, in a broad sense, it is a number of consecutive functions performed by the state, aimed at ensuring the implementation of social policy through specially created state bodies. In a narrow sense, it is a state-guaranteed timely and urgent set of measures aimed at organizing the material support of the relevant categories of citizens who due to objective and/or subjective factors have lost or have not been able to provide adequate living conditions on their own.

There are general principles, which include the principle of guaranteeing the right to social protection, the principle of systematics, the principle of legality, the principle of economic feasibility, the principle of irreversibility of social benefits in connection with amendments to legislation and special principles, which include the principle of timeliness, urgency, principle of justice.

Based on the current legislation, the main directions of social protection of National Police officers have been established and it is proposed to differentiate into: first, material support (police cash benefits, one-time cash benefits in case of death or disability of police officers, police pensions); secondly, housing (preservation of housing benefits); thirdly, medical support (free receipt of drugs, medicines, immunobiological drugs and medical devices according to doctors' prescriptions, free first-priority dentures (except for prosthetics made of precious metals), free provision of sanatorium-and-spa treatment treatment); fourth, professional protection (working hours and rest time of police officers, police

vacations, protection of the rights and legitimate interests of police officers, training of children of police officers).

It is proved that in connection with the branched system of subjects of realization of social protection (central and local executive bodies, local governments, public associations, the enterprises in realization of social policy) its multilevelness (state, regional, local) takes place. Thus, the subjects in the field of ensuring the implementation of social protection of employees of the National Police of Ukraine at the national level are the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Social Policy of Ukraine, the Pension Fund of Ukraine); the departmental subject is the All-Ukrainian Trade Union of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; at the regional or local level, a local police union.

There are international regulations that emphasize the priority of social protection, including the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Civil and Economic, Social and Cultural Rights, the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, European Social Charter. It was found that the unifying feature of these international documents (along with the protection of human life and health) is to ensure the guarantee of the right to work, decent working conditions and appropriate remuneration for it.

The experience of foreign countries in the field of legal regulation of social protection of law enforcement officers in Eastern Europe (Republic of Bulgaria) and post-Soviet Baltic countries (Republic of Lithuania, Republic of Estonia, Republic of Latvia) and post-Soviet countries (Republic of Belarus, Republic of Kazakhstan, Georgia).

The priority areas for improving the social protection of employees include:

- 1) legislative – codification of regulations in the field of social security in general and the police in particular, highlighting the relevant rules in a separate book with the introduction of a clear distinction between working time and leisure time;
- 2) professional – the organization of real regulation of guaranteeing fundamental social rights;
- 3) material – decent financial support for all spheres of life;

4) psycho-emotional – psycho-emotional adaptation of police officers, restoration of the image of the profession and authority among the population and the establishment of the presumption of rightness of the police at the legislative level.

Key words: administrative-legal regulation, administrative legislation, National police, foreign experience, administrative-legal mechanism, international normative-legal act, social protection, subject, methodological bases, legal regulation, directions of social protection, reforming, social state, social function, principles of social protection, organizational and legal measures.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Клипа О. Поняття та сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сер. «Юридичні науки»*. 2020. Том 31 (70), № 5. С. 52–56.

2. Клипа О. Поняття і принципи соціального захисту працівників Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 4. С. 117–122.

3. Olena Klypa. History of development and current state of legal regulation of social protection of employees of the National Police of Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 4. С. 47–52.

4. Клыпа Е. Рабочее время и время отдыха как направления социальной защиты работников Национальной полиции. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 337–343.

5. Клипа О. Організаційно-правові заходи вдосконалення соціального захисту Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 226 – 229.

6. Клипа О. Сучасний стан соціального захисту працівників поліції Республіки Болгарія та Республіки Грузія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Юриспруденція»*. 2020. № 47, Т. 1. С.78–82.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Клипа О. Окремі аспекти сучасного стану правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 16–17 жовтня 2020 р.)*. Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 24–28.

8. Клипа О. Види принципів соціального захисту працівників Національної поліції України. *Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 9–10 жовтня 2020 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2020. С. 87–89.

9. Клипа О. Елементи правового статусу працівника Національної поліції. *Правове регулювання суспільних відносин: перспективні напрями на шляху до сталого розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9–10 жовтня 2020 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. С. 61–63.

10. Клипа О. Соціальна політика держави як основа соціального захисту. *Науковий процес та наукові підходи: методика та реалізація досліджень* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23 жовтня 2020 р.). Одеса, Україна : МЦНД, 2020. С. 118–119.

11. Клыра О. Social`ne zabezpechennya pracivny`kiv policiyi u Respublici Kazakhstan. [Social security of police officers in the Republic of Kazakhstan]. *Recent Scientific Investigation* : Scientific Collection «InterConf», with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, December 6–8, 2020. Oslo, Norway : Dagens naeringsliv forlag, 2020. P. 600–604.

12. Клыпа Е. Методы исследования административно-правового регулирования социальной защиты работников Национальной полиции Украины. *Do desenvolvimento mundial como resultado de realizações em ciência e investigação científica: Coleção de trabalhos científicos «ΛΟΓΟΣ» com materiais da conferência científico-prática internacional*, Lisboa, Portugal, 9 de outubro de 2020. Lisboa, Portugal : Plataforma Científica Europeia, 2020. P. 33–35.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	22
1.1. Історія розвитку та сучасний стан правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України.....	22
1.2. Методологічні засади дослідження адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України.....	33
1.3. Сутність адміністративно-правової складової в регулюванні соціального захисту працівників Національної поліції України.....	45
Висновки до розділу 1.....	63
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	66
2.1. Поняття та сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України.....	66
2.2. Поняття і принципи соціального захисту працівників Національної поліції України.....	75
2.3. Напрями соціального захисту працівників Національної поліції...89	89
2.4. Система суб'єктів у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України.....	108
Висновки до розділу 2.....	125
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	129
3.1. Міжнародні засади та зарубіжний досвід правового регулювання соціального захисту працівників поліції.....	129

3.2. Перспективи вдосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України.....	157
Висновки до розділу 3.....	167
ВИСНОВКИ.....	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	176
ДОДАТКИ.....	194

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до статті 3 Основного закону, Україна є соціальною державою. Функціями соціальної держави є забезпечення і захист соціальних прав громадян, вирівнювання соціального стану суб'єктів суспільних відносин. На тлі євроінтеграційних процесів соціальна політика держави є ключовим показником економічного добробуту, фінансової та політичної стабільності. Особливого значення в умовах трансформації вітчизняної законодавчої бази, реформування та приведення у відповідність до міжнародних стандартів суспільно-політичного життя набувають організація й реалізація соціального захисту в цілому і працівників правоохоронних органів зокрема. Найбільш численним за кількістю працівників правоохоронним органом є Національна поліція України. Незважаючи на реформу в Національній поліції України, все ж позбутися радянських підходів щодо сутності, значення та напрямів соціального захисту працівників не вдалося. Тому одним із першочергових завдань успішного процесу реформування адміністративно-правового забезпечення соціального захисту працівників Національної поліції України є створення фундаментальної законодавчої бази, яка б відповідала сучасним вимогам суспільного життя та міжнародним критеріям визнання держави серед світової спільноти як правової й соціальної.

Варто відзначити, що загальні питання вивчення сутності, напрямів і значення соціальної функції, соціального захисту розглядали такі вчені: В. Андрійчук, І. Бацуровська, В. Галуцько, С. Гончаренко, О. Іванова, А. Кандиба, Д. Кисленко, О. Кустовська, Ю. Ладика, Д. Литвин, І. Міщенко, Р. Піль, О. Скакун, В. Сухонос, О. Філонов, Д. Харечко, Ю. Холод, Г. Чорний, С. Шахов, І. Швед та багато інших. Проблематиці соціального захисту працівників Національної поліції України в розрізі дослідження поняття й сутності адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України, поняття і принципів соціального захисту працівників Національної поліції України, а також дослідженню напрямів соціального захисту

працівників Національної поліції України та суб'єктів у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України свою увагу приділяли такі науковці: О. Амоша, Н. Андрійченко, І. Арістова, Н. Балтачєєва, О. Березовська-Чміль, О. Головащенко, А. Гончаров, Г. Задорожня, А. Клименко, А. Колодій, Т. Коломоєць, С. Колот, С. Корецька, І. Кравченко, А. Куліш, С. Курило, О. Малько, О. Музичук, В. Нерсєсянц, О. Новікова, В. Пахомов, О. Рєзнік, О. Серєда, О. Сікорський, О. Шапорєнко, Н. Шаптала та ін.

Зважаючи на значний внесок ученими різних часів до дослідження цієї тематики, варто зауважити, що суспільно-політичне життя постійно перебуває в динамічному русі, а, отже, питання соціального захисту населення в цілому і працівників поліції зокрема не втрачає своєї актуальності й до цього часу. У зв'язку з недосконалістю національного соціального законодавства, що зумовлює низку невирішених питань, а також недостатньою його практичною реалізацією проблеми адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції і надалі потребують комплексного дослідження та пошуків найбільш ефективних шляхів вирішення.

Отже, вищезазначене обумовлює нагальну потребу у визначенні засад адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України та підготовці на їх основі пропозицій і рекомендацій, спрямованих на його вдосконалення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016 – 2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової систем України» (номер державної реєстрації 018U001317).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб, ґрунтуючись на аналізі законодавства України, міжнародних нормативно-правових актів, судової практики, правової доктрини, визначити сутність та розкрити особливості адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України, а також на основі опрацювання вітчизняного досвіду і досвіду зарубіжних країн виявити недоліки й прогалини в законодавстві та з'ясувати перспективи його подальшого вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні необхідно було вирішити такі завдання:

- дослідити історію розвитку та сучасний стан правового регулювання соціального захисту працівників правоохоронних органів із часів становлення української державності до проголошення незалежності України;
- охарактеризувати методологічні засади дослідження адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України;
- з'ясувати сутність адміністративно-правової складової в регулюванні соціального захисту працівників Національної поліції України;
- розкрити поняття та сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України;
- визначити поняття і принципи соціального захисту працівників Національної поліції України;
- окреслити напрями соціального захисту працівників Національної поліції;
- встановити систему суб'єктів у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України;
- узагальнити зарубіжний досвід правового регулювання соціального захисту працівників поліції;
- визначити перспективи вдосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України;

– розробити пропозиції до нормативно-правових актів, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні було застосовано комплекс методів. Так, щодо конкретно-наукових методів, то, зокрема, в нашому дослідженні застосовано такі методи, як логічний та історико-правовий, які у своїй єдності дали можливість дослідити, охарактеризувати виникнення, формування і розвиток правового регулювання соціального захисту працівників поліції України, дослідити процес становлення правової основи регулювання соціального захисту працівників правоохоронних органів, виникнення й перехід до використання від поняття «міліція» до поняття «поліція» (підрозділ 1.1). Методологічні засади адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України дозволив дослідити метод документального аналізу; зокрема, під час нашого дослідження здійснено аналіз нормативно-правових документів, що в різні часи становили правову основу соціального захисту працівників правоохоронних органів (підрозділ 1.2). За допомогою логіко-семантичного методу узагальнено та вдосконалено понятійний апарат нашого дослідження. Водночас системно-структурний метод допоміг здійснити класифікацію принципів соціального захисту працівників Національної поліції України (підрозділ 2.2), а також дослідити сутність адміністративно-правової складової в регулюванні соціального захисту працівників Національної поліції України (підрозділ 1.3). Аналітичний метод дозволив охарактеризувати адміністративно-правовий статус працівників Національної поліції України (підрозділ 2.1). Формально-юридичний метод і

метод прогнозування дали можливість з'ясувати та виокремити перспективи вдосконалення соціального захисту працівників Національної поліції України (підрозділ 3.2), крім того, формально-юридичний метод дозволив здійснити характеристику системи суб'єктів у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України (підрозділ 2.4) та окреслити напрями соціального захисту працівників Національної поліції України (підрозділ 2.3). Міжнародні засади і зарубіжний досвід правового регулювання соціального захисту працівників поліції було досліджено та узагальнено за допомогою порівняльно-правового методу (підрозділ 3.1). У роботі було використано ряд інших загальних та спеціальних методів наукового пізнання, що дозволило ґрунтовно й комплексно підійти до виконання поставлених завдань дисертаційного дослідження.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії держави і права, адміністративного права, права соціального забезпечення, трудового права, інших галузевих правових наук. Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, кодифіковані нормативно-правові акти, закони та підзаконні акти, нормами яких прямо чи опосередковано визначаються правові засади адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України. Інформаційну й емпіричну основу дослідження становлять узагальнення практики діяльності правоохоронних органів, довідкові видання, статистичні матеріали, а також власний практичний досвід роботи в органах державної влади.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є одним із перших комплексних досліджень, яка, ґрунтуючись на нормативно-правових актах вітчизняного й зарубіжного законодавств, наукових здобутках учених різних часів, є комплексною спробою визначити сутність та особливості адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України, а також, ураховуючи вітчизняний досвід і досвід зарубіжних країн, виокремити й

запропонувати перспективи вдосконалення національного законодавства. Результатом проведеної роботи стала низка сформульованих наукових висновків та рекомендацій:

уперше:

– запропоновано внести зміни до статей 91, 92 та 94 Закону України «Про Національну поліцію», доповнивши їх визначеннями понять: «службовий (робочий) час», «позаробочий час», «відпустка поліцейського», «грошове забезпечення поліцейського»;

– здійснено деталізовану системну періодизацію, що охоплює шість періодів історичного розвитку та характеризує динаміку адміністративно-правових функцій поліції;

– здійснено класифікацію принципів соціального захисту працівників Національної поліції України: на загальні принципи, до яких відносимо принцип гарантування права на соціальний захист, принцип системності, принцип законності, принцип економічної обґрунтованості, принцип недопущення скасування та/або зменшення соціальних пільг у зв'язку зі змінами в соціальному законодавстві й спеціальні принципи, до яких відносимо принцип своєчасності, принцип невідкладності, принцип справедливості;

вдосконалено:

– класифікацію суб'єктів у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України: загальнодержавні (Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд України), відомчі органи (Всеукраїнська професійна спілка Міністерства внутрішніх справ України), регіональні, або локальні (місцева профспілка працівників поліції);

– характеристику мети адміністративно-правового врегулювання суспільних відносин. Відзначено, що мету можна розглядати як установлення визначеної законом моделі належної поведінки всіх учасників правовідносин: держави (в особі державних органів) та фізичних / юридичних осіб;

– поняття «адміністративно-правовий статус працівника Національної поліції України», під яким пропонують розуміти сукупність закріплених у нормативно-правовому акті прав та обов'язків, чітке формулювання функцій, за допомогою яких реалізується виконання поставлених завдань шляхом здійснення владних повноважень;

– поняття «механізм адміністративно-правового регулювання», під яким пропонується розуміти систему взаємозалежних адміністративно-правових способів і прийомів, чітка послідовна взаємодія яких забезпечує конкретний вид суспільних відносин, реалізуючи юридичні права та обов'язки суб'єктів;

дістали подальшого розвитку:

– характеристика визначення поняття «механізм адміністративно-правового регулювання» та єдиний підхід до класифікації його структурних елементів;

– характеристика теоретико-доктринальних підходів до проблемних питань соціального захисту працівників Національної поліції;

– концептуальні підходи до визначення поняття «соціальний захист працівників Національної поліції»;

– поняття «механізм правового регулювання в галузі соціального захисту», під яким необхідно розуміти сукупність юридичних засобів і способів, що зумовлюють регламентацію суспільних відносин у галузі соціального захисту, внаслідок послідовної дії складових елементів механізму;

– роль європейського досвіду у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту поліції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані в:

науково-дослідній сфері – як основа для подальших теоретико-правових досліджень, присвячених проблемним аспектам адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України (акт впровадження Сумського державного університету від 1 лютого 2021 р.);

правозастосовній діяльності – як основа для підвищення працівниками поліції рівня обізнаності своїх соціальних прав, а також з'ясування пріоритетних напрямків удосконалення адміністративно-правового регулювання їх соціального захисту (акт впровадження Головного управління Національної поліції в Сумській області від 1 квітня 2021 р.);

освітньому процесі – під час підготовки підручників і навчальних посібників із дисциплін «Судові і правоохоронні органи України», «Кримінальна юстиція», а також розроблення науково-методичних програм для підготовки працівників правоохоронних органів (акт впровадження Сумського державного університету від 3 березня 2021 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Теоретичні положення дисертації, висновки та рекомендації оприлюднені на таких міжнародних науково-практичних конференціях: Coleção de trabalhos científicos «ΛΟΓΟΣ» (Lisboa, Portugal, 9 de outubro de 2020), «Правове регулювання суспільних відносин: перспективні напрями на шляху до сталого розвитку» (м. Київ, 9–10 жовтня 2020 року), «Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення» (м. Одеса, 9–10 жовтня 2020 року), «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 16–17 жовтня 2020 року), «Науковий процес та наукові підходи: методика та реалізація досліджень» (м. Одеса, 23 жовтня 2020 року).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в шести наукових працях, серед яких п'ять статей у наукових фахових виданнях України, одна стаття в науковому періодичному виданні іншої держави (Словацька Республіка), та шести тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, об'єднаних дев'ятьма підрозділами, висновків, списку використаних джерел (176 найменувань на 18 сторінках) та 5 додатків на 17 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 212 сторінок, з яких основний текст дисертації – 162 сторінки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. Історія розвитку та сучасний стан правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України

Історія розвитку правового регулювання соціального захисту працівників поліції сягає своїм корінням далеких сторінок минулого. У той час, коли зароджувалася держава (з усіма її характерними ознаками), виникало й право. У юридичній літературі одне з основних місць займає думка, що держава виникла в результаті закономірного розвитку людської цивілізації. Саме з моменту ускладнень соціальних, економічних відносин між людьми виникає розуміння, що вчорашніх дієвих загальних правил поведінки вже не досить, щоб урегулювати нові майнові та соціальні конфлікти. Тому виникає право.

На думку В. Сухоноса, право – це встановлені та санкціоновані державою певні правила поведінки [1, с. 333]. О. Скакун вважає, що право – це встановлена державою система норм і принципів, які регулюють суспільні відносини шляхом офіційного закріплення меж рівності та об'єктивності суспільних інтересів (волі) населення країни й можуть бути врегульовані всіма заходами законного державного впливу, а в разі необхідності – заходами примусу [2, с. 216].

Зокрема, серед науковців існує така думка, що право потрібно розуміти як мірило паритетності потреб розвитку суспільства, яке розвивалося та змінювалося впродовж тривалого часу і є визнаним й охоронюваним державою [3, с. 148].

Неможливо не підтримати думку В. Галуцька про те, що право нерозривно пов'язане з державою, а держава виявляє правові потреби

суспільства й оформлює їх у нормативно-правових актах та здійснює контроль за виконанням цих приписів, забезпечуючи в необхідних випадках їх примусову реалізацію [4, с. 109].

З огляду на викладене вище ми бачимо, що держава бере на себе обов'язок дотримання права, оформленого як нормативно-правовий акт зокрема й примусово – у разі потреби, право визнається й охороняється державою. У переважній більшості країн світу завдання щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя, здоров'я та законних інтересів людини і громадянина, а також інтересів суспільства й держави покладені на поліцію.

Взагалі сам термін «поліція» вперше було використано німецьким юристом Мельхіором фон Оссе приблизно в 1550 р. Здебільшого, на той час, як і пізніше – за життя видатного французького діяча Ніколя де Ламара (автора «Трактату про поліцію»), це слово трактувалося як «громадський порядок» [5, с. 206].

У XIX столітті відомий британський державний діяч Роберт Піль запропонував дев'ять керівних засад діяльності поліції:

- 1) фундаментальними цілями поліцейської діяльності є превенція злочинів та відстоювання суспільного порядку;
- 2) поліція залежить від схвалення та підтримки суспільства, щоб ефективно виконувати свою роботу;
- 3) найвищий ступінь ефективності роботи поліцейського – виконання населенням установлених законом правил і приписів;
- 4) поліцейська діяльність ґрунтується на законності та неупередженості;
- 5) співпраця з громадськістю як запорука компромісу і взаємоповаги поліції та суспільства;
- 6) поліція надає необхідні правоохоронні послуги, а не заохочує забаганки громадськості, виявляючи толерантність і повагу до всіх;
- 7) фізична сила і примус застосовуються в разі безрезультатного переконання та перемовин;
- 8) захист і служіння громадськості;
- 9) ефективність поліцейської діяльності вимірюється не кількістю арештів або дій поліції, а відсутністю кримінальної поведінки і порушень закону [6]. Варто зауважити, що зазначеним

принципам понад 200 років, водночас вони зберігають свою актуальність і до цього часу.

На ранніх етапах свого існування слово «поліція» мало більш загальне значення і до XIX століття ототожнювалося з напрямками відповідальності держави. Пізніше це слово почали використовувати для позначення державних функцій, що забезпечували боротьбу зі злочинними. Відповідно до довідникових джерел термін «поліція» має грецьке походження та розглядається у двох аспектах: 1) все внутрішньодержавне управління (у минулому); 2) система здебільшого державних органів, спеціально створених із метою підтримання правопорядку та захисту суспільного і державного устрою [7].

Для повного й всебічного дослідження правового регулювання соціального захисту працівників поліції необхідно з'ясувати та охарактеризувати ретроспективний розвиток і становлення інституту поліції, а також генезу набуття і розширення прав та соціального захисту поліціантів, терміна «правове регулювання». У Київській Русі, Галицько-Волинському князівстві, Великому князівстві Литовському та інших феодальних державах у IX–XVI століттях окремих органів поліції не існувало. Відповідні функції виконували княжі дружинники та інші представники адміністрації [7].

Перш ніж здобути незалежність та проголосити Україну суверенною демократичною правовою соціальною державою, український народ перебував під владою сусідніх держав (Російська держава – у різні часи свого існування), а отже, і на територію українських земель поширювалася влада поневолювачів.

Російську державну поліцію було засновано в першій чверті XVIII ст., вона виконувала поряд із суто правоохоронними також загально-адміністративні функції [8, с. 58]. Як зазначає І. Швед, Російська державна поліція виконувала в основному правоохоронні функції, водночас будучи наділеною загальноадміністративними повноваженнями, наприклад, розшук селян, боротьба з жебрацтвом і спекуляцією, ведення паспортної справи,

контроль за безпекою руху на вулицях, проведення дізнання у кримінальних справах тощо [9, с. 80]. Історичні документи свідчать, що саме тоді було утворено поліцію, як спеціалізований орган, який наділявся повноваженнями, пов'язаними з підтриманням порядку в суспільстві.

Структуру правових основ організації та діяльності поліції Російської держави становили здебільшого нормативно-правові акти, виражені в іменних указах імператорів, нормативних актах Міністерства внутрішніх справ та інших відомчих установ. Але єдиного законного нормативно-правового акта, де б закріплювалися функції, обов'язки, повноваження співробітників поліції, регламентувалися система добору кадрів і взагалі організація діяльності поліцейського апарату на всій території Російської імперії, так і не було прийнято [10].

Таким чином, ґрунтуючись на історичних документах, робимо висновок, про те, що реформи, розпочаті Петром I, після його смерті не були проведені послідовно і логічно, а тому й поліція Російської держави не мала єдиної чіткої системи, а отже, чіткої правової основи діяльності, оскільки передусім вирішували питання кадрового забезпечення та організаційно-структурного характеру. Питання, які б регламентували соціальний захист, не порушувалися.

Поліцейська реформа 60-х років XIX ст. була викликана необхідністю укріплення апарату загальної поліції через централізацію управління поліцейськими органами в повітах унаслідок скасування кріпосного права і втрати поміщиками влади над селянами. Ця реформа не мала комплексного характеру, оскільки вона не вирішила питання чіткого визначення правових засад діяльності поліції [11].

Крім того, Ю. Холод висловлює цікаву думку про те, що в другій половині XIX – на поч. XX ст. урядом Російської імперії було вжито певних заходів щодо вдосконалення структури апарату загальної поліції, збільшення його штатної чисельності, поліпшення матеріального забезпечення

поліцейських чинів, але ці заходи були недостатніми і не усували притаманних поліції принципових недоліків [11].

Як зазначає О. Філонов, нормативно-правове регулювання діяльності поліції переважно здійснювалося не шляхом видання відповідних законів, а внаслідок видання збірників підзаконних нормативних документів, що стосувалися прав, обов'язків та правил виконання службових дій співробітників поліції. Поліцмейстерам, приставам ставили за обов'язок ознайомлювати з ними своїх підлеглих, особливу увагу в Російській імперії було приділено питанням політичної і державної безпеки, якими займалася створена в межах Міністерства внутрішніх справ Особлива канцелярія [12, с. 976].

Внаслідок політичних подій на початку ХХ століття та соціально-економічних перетворень відбулися істотні суспільно-політичні зміни життєдіяльності всього світу, що обумовили створення нового світогляду, ідеологій, суспільних відносин. У період перебування українських земель під владою Союзу Радянських Соціалістичних Республік відбулися істотні реформаційні процеси правоохоронної системи, зокрема замінено назву з «поліція» на «міліція», що прямо вказувало на характер, завдання та повноваження цієї системи. Також набуло більш сучасного та повного (для того періоду історії) вигляду законодавче закріплення правового статусу міліціонера, його завдань та особливостей проходження служби. Детальніше хотілося б зупинитися на соціальних правах, гарантіях, можливостях радянського міліціонера.

З історичних документів відомо, що при створенні міліції у 1917 р. основну увагу приділяли питанням організаційно-кадрового забезпечення, а питання соціальних гарантій традиційно залишилися поза увагою.

У своєму дослідженні Ю. Ладика зауважує, що значним поштовхом зростання авторитетності та вагомості служби в міліції, що зумовило зниження кадрового відпливу, стала Постанова ВУЦВК від 8 серпня 1922 р. «Про поширення на сім'ї працівників міліції прав та переваг, наданих сім'ям

військовослужбовців». Згадана Постанова прирівняла соціальний захист сімей працівників міліції до соціального захисту сімей військовослужбовців [13, с. 242].

Постановою РНК СРСР від 25 травня 1931 р. затверджене «Положення про робітничо-селянську міліцію», яке значною мірою вдосконалювало організаційну структуру міліції, окреслювало правовий статус співробітників, порядок проходження служби, а також визначало пільги для працівників міліції та членів їх сімей.

У своєму дослідженні Ю. Ладика, зазначає, що у зв'язку з реорганізацією міліції, яка мала місце у 30-х роках ХХ ст. на теренах колишнього Радянського Союзу, відбулося зростання рівня соціальних гарантій працівників, зокрема у сфері матеріально-побутового забезпечення. Дослідник звертає увагу на соціальні гарантії, на які могли з 1 січня 1933 р. претендувати працівник міліції та члени його сім'ї в разі виникнення необхідності. Йдеться насамперед про інвалідність, одержану у зв'язку з виконанням міліціонером службових обов'язків, а також – державне забезпечення на рівні рядового та начальницького складу Червоної армії для членів сімей міліціонера, які втратили годувальника. Крім того, у 1935 р. рівень заробітної плати працівникам міліції зріс, що теж, безсумнівно, позитивно позначилося на престижності роботи в міліції [13, с. 243].

Дослідження законодавства СРСР дозволило з'ясувати, що кожна нова редакція Конституції (1936, 1977 рр.) врегульовувала та посилювала права населення на соціальний захист, а отже, створювалися нормативно-правові акти, які врегульовували права і гарантії соціального захисту саме співробітників міліції, зокрема, приділяли увагу проблематиці пенсійного забезпечення та забезпечення житлом.

На шляху набуття Україною незалежності поступово відбувалися реформаційні законодавчі перетворення. У грудні 1990 р. був прийнятий Закон Української РСР «Про міліцію», до якого з проголошенням незалежності України було внесено відповідні зміни, таким чином, з'явилася

одна з фундаментальних правових основ (до 2015 р.) діяльності міліції України.

У Законі України «Про міліцію» встановлено значно розширений обсяг соціальних прав та гарантій співробітників міліції. Законом передбачене державне гарантування соціального захисту працівникам міліції. Зокрема, працівники міліції користуються пільгами соціально-побутового характеру, такими як розподіл житла, встановлення квартирних телефонів, влаштування дітей у дошкільні заклади тощо. Стосовно розподілу житла, то відповідно до зазначеного Закону жила площа надається місцевими радами, відповідними міністерствами та відомствами працівникам міліції в першочерговому порядку. Вагомим фактом є 50-відсоткова знижка плати за користування житлом та комунальними послугами, за паливо у межах норм, установлених законодавством, для працівників міліції. Крім того, визначальною ознакою гарантій соціального захисту працівників міліції та додатковим стимулюванням до вступу на службу до правоохоронних органів, стало забезпечення міліціонерів, які живуть і працюють у сільській місцевості та в селищах міського типу, і членів їх сімей, які проживають із ними, безоплатно житлом з опаленням й освітленням за встановленими нормами та іншими пільгами, передбаченими законодавством. За працівниками міліції, звільненими зі служби за віком, хворобою або вислугою років, зберігається право на пільги згідно з цим Законом. Працівники міліції можуть отримати пільгове кредитування на будівництво індивідуального і кооперативного житла строком на 20 років за рахунок відомчих фондів [14]. Аналізуючи цей Закон, ми можемо зробити висновок, що держава продовжувала дбати про житлове забезпечення працівників міліції, як це було започатковано в радянські часи, проте, незважаючи на законодавче закріплення, вищезазначені норми переважно мали декларативний характер у зв'язку з нестабільним політичним та економічним становищем.

Так, у своєму дослідженні Д. Литвин зазначає, що проблематику питання забезпечення житлом неможливо дослідити в повному обсязі, також

відсутні правові механізми впровадження норм, що регулюють таке забезпечення, через свою декларативність. Проте на сучасному етапі розробляються перспективні підходи до розв'язання проблеми житлового забезпечення правоохоронців із метою попередження відпливу професійних працівників зі структури ОВС [15, с.1 26]. Ми приєднуємося до думки Д. Литвина, який наголошує, що показовість норм зазначеного Закону зумовлена недостатнім фінансуванням питання житлового забезпечення працівників органів внутрішніх справ, а також відчутною є недостатня чіткість формулювань у національному законодавстві цієї галузі [16, с. 129].

На початку XXI ст. українська міліція залишалася відображенням радянських часів, являючи собою каральний інструментарій. Поштовхом до кардинальних змін стали події Революції гідності, в процесі яких український народ чітко визначився з європейським вектором розвитку своєї державності, зокрема, неминучі зміни торкнулися й органів внутрішніх справ. Унаслідок масштабного реформування відбулися докорінні зміни в правоохоронних органах, зокрема організаційно-правові та структурні. Крім того, новоствореною правовою основою діяльності поліції став Закон України «Про Національну поліцію», що значно розширив соціальні гарантії працівників поліції.

Законом України «Про Національну поліцію» передбачено таку важливу гарантію соціального захисту, як право на забезпечення житлом. Окремі положення Закону містять норми, які зазначають право поліцейського на забезпечення житлом у порядку, визначеному житловим законодавством; у разі визнання поточних житлових умов поліцейського такими, що потребують поліпшення, такий працівник забезпечується житлом у першу чергу. Крім того, працівникам поліції та їх родинам можуть бути надані приміщення в гуртожитках та службові житлові приміщення в порядку і на умовах, визначених житловим законодавством.

У позачерговому порядку забезпечуються житлом особи, звільнені зі служби в поліції у зв'язку з інвалідністю I групи внаслідок отриманих

каліцтв під час проходження служби в правоохоронних органах. Також у позачерговому порядку можуть забезпечуватися житлом члени родини працівника поліції, який загинув під час виконання службових завдань, однак на момент настання юридичного факту, який дає право на позачергове забезпечення житлом, родина повинна перебувати на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов.

Відповідно до Закону не позбавляються пільг поліцейські, звільнені зі служби за станом здоров'я, віком, скороченням штату, але для застосування такої пільги вони повинні перебувати на обліку громадян, що потребують поліпшення житлових умов.

Визначальним для іногородніх та молодих працівників поліції є отримання компенсаційних виплат за найм житла в населеному пункті, де вони проходять службу, в розмірі і порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Основною умовою є найм житла на підставі договору найму [17].

На думку Д. Харечка, на сучасному етапі акцентується саме на безкоштовному забезпеченні житлом, однак реально діючі механізми такого забезпечення відсутні або не досить розвинені. Варіанти придбання житла на пільгових умовах нівелюються [18, с. 113].

Аналізуючи положення цього Закону, на нашу думку, негативним фактором також є і законодавче закріплення забезпечення житлом поліцейського на підставах і в порядку, визначених житловим законодавством, тобто на загальних умовах. Регулювання забезпечення права на житло працівників поліції, враховуючи всі особливості проходження служби (професійні ризики, психологічне та фізичне навантаження), на загальних засадах демотивує й посилює відплив професійних кадрів зі структури, що також обумовлює зниження ефективності роботи поліції в цілому [19 с. 51]. Варто наголосити, що також негативним фактом є позбавлення 50-відсоткової пільги на оплату комунальних послуг для працівників поліції. У Законі України «Про Національну поліцію» зазначена

пільга відсутня, що, на нашу думку, є прикладом чергового зниження рівня соціального забезпечення працівників поліції та демотивуючим фактором для працівників поліції.

Д. Харечко наголошує, що у зв'язку з недосконалістю національного законодавства у галузі соціального забезпечення, зокрема й правоохоронних структур, здебільшого декларативністю існуючих норм реалізація правоохоронцями права на забезпечення житлом перебуває на нульовій позначці [18, с. 116].

Важливим також є те, що місцевими радами можуть установлюватися й інші, не передбачені Законом «Про Національну поліцію», гарантії соціального захисту працівників поліції.

Таким чином, ми бачимо, що держава взяла на себе ширше коло зобов'язань стосовно забезпечення соціального захисту порівняно з попередніми періодами, становлення та розвитку від міліції до нової поліції. Розглядаючи конкретні аспекти дослідження, зокрема, стосовно забезпечення працівника житлом у місцевості проходження ним служби та збереження права на пільгове отримання житла після звільнення за віком, станом здоров'я простежуємо подібність із нормами Закону України «Про міліцію».

Однак, на жаль, такі вагомні складові, що визначають діяльність поліцейського: правовий статус, соціальний захист, відповідальність, у профільному законі об'єднані невеликим розділом і не знаходять свого ґрунтового відображення. Така ситуація значно ускладнює розуміння теоретичної частини, а отже, й унеможливорює ефективність практичного її застосування. Ми вважаємо, що вищезазначені аспекти повинні б бути більш деталізованими саме у фундаментальному Законі «Про Національну поліцію», уникаючи відсильних норм.

На сучасному етапі діяльності Національної поліції України, як і під час існування міліції України, яка успадкувала радянську модель забезпечення прав свобод і законних інтересів людини, ми спостерігаємо практично ті самі системні недоліки, що знижують довіру поліції серед

населення. За роки своєї діяльності органи внутрішніх справ знищили професійний авторитет колишньої міліції. На нашу думку, в цьому не останню роль відіграв низький рівень оплати праці, у зв'язку з цим спокуса незаконного збагачення та отримання неправомірної вигоди досягла свого піку. До того ж необхідність працювати ненормовано спричинила відплив професійних та молодих кадрів зі структури, залишаючи обсяг роботи на меншу кількість працівників, що також зумовило професійне вигорання та знецінення мотиваційних чинників роботи. На законодавчому рівні не приділяли достатньої уваги актуалізації соціального забезпечення відповідно до умов сучасності, здебільшого, або так і залишалися «білі плями», або створювалися декларативні норми показового характеру без дієвого механізму застосування. Таким чином, правоохоронці буквально стали заручниками внутрішніх та зовнішніх чинників знецінення професії.

З огляду на вищевикладене, варто зауважити, що під час нашого дослідження виокремлено основні періоди розвитку поліції, до яких, на нашу думку необхідно віднести: 1) часи Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Великого князівства Литовського та інших феодальних держав (IX–XVI ст.) – відсутність поліції як інституції. Відповідні функції охорони виконували княжі дружинники та інші представники адміністрації; 2) перша чверть XVIII ст. – заснування Російської державної поліції, яка мала правоохоронні та загальноадміністративні функції, а також організаційні й розшукові повноваження (розшук селян, боротьба з жебрацтвом і спекуляцією, ведення паспортної справи, контроль за безпекою руху на вулицях, проведення дізнання у кримінальних справах); 3) друга половина XIX ст. – реформування поліції, внаслідок цього відбулося посилення апарату загальної поліції. Однак реформа не була успішною, мала поверхневий характер, оскільки не визначала правових засад діяльності поліції; 4) початок XX ст. – створення міліції в 1917 р., основну увагу зосередили на організаційно-кадровому забезпеченні, а питання соціальних гарантій традиційно залишилося поза увагою. Удосконалено організаційну

структуру міліції, визначено правовий статус співробітників, порядок проходження служби, а також пільги для працівників міліції та членів їх сімей. Урегульовувалися та посилювалися права населення на соціальний захист, а отже, створювалися нормативно-правові акти, що забезпечували права та гарантії соціального захисту саме співробітників міліції, зокрема, приділяли увагу проблематиці пенсійного забезпечення та забезпечення житлом; 5) пострадянський період (1990–2015 рр.) – прийнято Закон Української РСР «Про міліцію», до якого з проголошенням незалежності України було внесено відповідні зміни, таким чином, з'явилася одна з фундаментальних правових основ діяльності міліції, значно розширене коло соціальних прав та гарантій співробітників міліції. Законом передбачене державне гарантування соціального захисту працівникам міліції;

б) Національна поліція (з 2015 р. до цього часу) – внаслідок масштабного реформування відбулися докорінні організаційно-правові та структурні зміни в системі правоохоронних органів. Крім того, новоствореною правовою основою діяльності поліції став Закон України «Про Національну поліцію», яким передбачене широке коло (більш наближене до європейського зразка) соціальних гарантій для працівників поліції. І хоча фактично держава взяла на себе вагоміший обсяг зобов'язань щодо забезпечення соціального захисту порівняно з попередніми періодами, однак, на думку українських науковців, більшість норм нового Закону мають лише показовий характер. Процес реформування триває.

1.2. Методологічні засади дослідження адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України

Політичні, соціально-економічні явища та процеси, які мають місце як у світі, так і в Україні, зумовлюють виникнення нових соціальних та професійних ризиків, державне забезпечення та гарантування яких ще не

досить чітко врегульовано національним законодавством. Так, із початком проведення антитерористичної операції на Сході України, а згодом операції об'єднаних сил значно зросли професійні ризики працівників правоохоронних органів. Відтак, держава повинна актуалізувати національне законодавство для забезпечення соціального захисту окремих категорій громадян, які внаслідок дії зовнішніх факторів потребують такого захисту, зокрема працівники Національної поліції.

Для повного й всебічного дослідження методологічних засад адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції необхідно насамперед з'ясувати сутність поняття «методологія», дослідити її структуру.

Варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку науки та наукового пізнання не існує єдиного поняття методології. Думки науковців розділилися, оскільки одні вчені розглядають методологію через призму теоретичної моделі наукового дослідження, зазначаючи, що методологія в загальнооглядовому значенні – це наука про організацію життя, зокрема, такої його важливої складової, як науково-дослідницька діяльність [20, с. 256].

Інша група вчених розглядає методологію як загальну теорію методу у двох основних ракурсах: 1) система конкретних засобів і принципів, використовуваних у відповідному напрямку (наука, політика тощо); 2) вчення про цю систему [21, с. 25].

І. Міщенко і Г. Чорний пропонують розглядати методологію як явище і як наукову категорію. Зокрема, стосовно розуміння методології як наукової категорії, на думку вчених, це сукупність знань про методологію як явище, тобто технологію дослідження щодо конкретної науки [22, с. 90].

Філософський енциклопедичний словник трактує термін «методологія» як похідний від терміна «метод», що в перекладі з грецької означає слово, поняття. У довідниковому джерелі наведено визначення цього поняття як

системи (та вчення про систему) принципів і способів, що забезпечують організацію й відтворення теоретичної та практичної діяльності [23, с. 359].

Таким чином, ми бачимо, що всі судження об'єднує основна думка про те, що методологія – це передусім система принципів, методів, підходів до пізнання певного предмета дослідження. Чим вдаліше буде обрана система методів пізнання (як ми знаємо, методи тісно пов'язані між собою і виокремити якийсь один для здійснення наукового пізнання досить складно), тим максимально ефективним буде результат дослідження.

Більшість авторів наукових досліджень виділяють багаторівневу систему методології. Зокрема, В. Андрійчук пропонує виділяти три основні ступені методології: філософський (фундаментальний) – найвищий ступінь, що містить усі існуючі сфери наукового пізнання. Другим ступенем методології науковець визнає методологію певної науки та пропонує розглядати його як комплекс певних методів і способів вивчення, які втілюють собою фундамент науки та застосовуються для її подальшого дослідження. Методологія наукового дослідження як третій ступінь методології, виокремлений науковцем, являє собою комплекс методів, принципів, засобів у своїй певній ієрархії, застосовуваних у процесі пізнання предмета дослідження [24, с. 88].

А. Кандиба пропонує розглядати методологію як багатоступеневу сукупність пізнавальних теорій, концепцій, принципів, правил, підходів, способів, процедур і шляхів, застосовуваних у процесі активізації менеджменту наукового дослідження з метою одержання об'єктивного істинного наукового знання [25, с. 58].

Ми приєднуємося до твердження І. П'ятницької-Позднякової про те, що завдяки методології наукового пізнання здійснюється послідовна систематизація наукових здобутків та утворюються шляхи нових перспективних досліджень. На думку вченої, до основного завдання методології наукового пізнання належить послідовне узагальнення наукових здобутків, що є плацдармом для їх практичного впровадження [26, с. 14].

На сучасному етапі становлення і розвитку методології як науки не втрачає своєї актуальності вивчення структурних складових методології наукового пізнання. Так, на думку Р. Шевчука, для повного і всебічного опрацювання зазначеної проблематики доцільно розмежувати такі підходи:

- 1) ієрархічний, розуміння якого побудоване на визнанні багаторівневої (вертикальної) структури методології наукового пізнання;
- 2) плюралістичний, розуміння якого побудоване на визнанні однорівневої (горизонтальної) структури методології наукового пізнання [27, с. 37–38].

Отже, ми бачимо дві протилежні концепції дослідження методології наукового пізнання. Згідно з першою концепцією структура методології визначається вертикально, тобто є певна послідовна ієрархія її складових. Згідно з другою концепцією структура методології визначається горизонтально, тобто її складові мають рівноцінне значення.

У структурі методології прийнято вирізняти методи, принципи та підходи. Серед завдань методології необхідно окремо виділити вивчення наукових підходів досліджуваних наукою явищ, процесів, відносин. З цього приводу І. Бацуровська у своєму дослідженні охарактеризувала науковий підхід як специфічний спосіб пізнання дійсності, ефективність якого залежить від знання та професійної компетентності дослідника і мети його дослідження [28, с. 9].

Тлумачний український словник наводить визначення поняття «підхід» як сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь [29].

Таким чином, для повного і всебічного дослідження методології застосовують такі підходи, як історичний, системний, термінологічний, діяльнісний, акмеологічний, компетентнісний, комплексний тощо.

Серед великої кількості напрямів наукового пізнання дослідники виокремлюють саме системний підхід, за допомогою якого здійснюється вивчення досліджуваного явища, предмета, об'єкта в розрізі системи. Також цей підхід дозволяє об'єктивно сформулювати зміст і значення

досліджуваної проблематики та пошук шляхів розв'язання. Ураховуючи специфіку системного підходу, тісно пов'язану з виявленням та вивченням складного явища, предмета, об'єкта і його складових, не можна не відзначити зв'язку та процесу поєднання окремо досліджуваних об'єктів, надаючи їм єдиного змісту і форми [30, с. 62].

На сьогодні не існує однастайності думок учених щодо визначення системного підходу, враховуючи багатоаспектність його застосування. У науковій літературі можна натрапити на такі трактування системного підходу: 1) єдність вивчення різноманітних об'єктів (А. Холл); 2) об'єктивний спосіб вивчення цілісного об'єкта (С. Оптнер); 3) процес та способи дослідження об'єкта об'єкта (В. Садовський); 4) наявність перспектив отримання дискусійних міркувань у процесі пошуку об'єктивного варіанта (Д. Бурчфільд) [31, с. 5–6]. Сама назва «системний» дозволяє зробити висновок, що такий підхід – це система, утворена принципами, прийомами та способами пізнавальної діяльності.

Хотіли б відзначити позицію О. Кустовської, яка вважає, що системний підхід, як і діалектика, позиціонують себе різними ступенями методології, у зв'язку з цим розвиток системного підходу перебуває у прямому зв'язку з діалектикою. Принципи дослідження цілісного, до яких віднесено рух від абстрактного до конкретного, поєднання аналізу та синтезу, логічного й історичного, встановлення закономірностей та зв'язків, відіграють вагомую роль у діалектичній методології наукового пізнання [31, с. 8].

Усі явища, процеси, розвиток тих чи інших відносин мають своє історичне підґрунтя. Історичний спосіб тлумачення полягає в установленні дійсного змісту правової норми шляхом дослідження історичних передумов її виникнення. Наприклад, інформація, що міститься в історико-правових джерелах, дає можливість дослідити генезис соціального захисту працівників правоохоронних органів від початку їх створення до сучасного етапу. Одержане історико-правове дослідження дозволяє врахувати помилки

минулого та розробити ефективніші шляхи розвитку на майбутнє, зважаючи на політичні явища і процеси сьогодення.

У своєму дослідженні С. Шахов зазначає, що одним із поширених методів історико-правового гносеологічного підходу стає періодизація подій, що мають місце в конкретний відрізок часу трансформацій адміністративного права. Унікальність цього методу полягає в тому, що лише він уможлиблює пізнання онтології правових зв'язків, закономірностей і тенденцій; установлення передумов та умов виникнення, функціонування і розвитку явищ, що складають предмет дослідження правників, учених-адміністративістів, на підставі аналізу, синтезу, узагальнень та інших операцій формально-логічного мислення щодо історичних фактів [32, с. 42].

Варто окремо зупинитися на принципах методології. Ґрунтуючись на інформації з довідкових джерел та наукових здобутках учених різних часів, під принципами ми пропонуємо розуміти керівні ідеї, вихідні положення, що виражають загальне спрямування для ефективного врегулювання тих чи інших суспільних відносин.

Особливістю методологічних принципів, на думку С. Гончаренко, є узагальнення потенціалу розвитку наукового знання. Водночас визначальні наукові позиції втілюють у собі теоретичні основи пізнання певної галузі науки. З огляду на це розрізняють такі ступені методології: філософську (фундаментальну) методологію, що вміщує основоположні вчення, функції і загальнонаукові тези); загальнонаукову методологію, яка включає різноманітні підходи: діяльнісний, системний, синергетичний тощо; конкретно-наукову методологію [33, с. 74].

З теоретико-доктринальних джерел відомо, що принципи фундаментальної методології ґрунтуються на загальних філософських твердженнях, які виражають нейтральну реальність з огляду на досвід, накопичений у процесі пізнання. Серед таких принципів виокремлюють: принцип діалектики, за допомогою якого досліджуються розбіжності розвитку досліджуваних об'єктів; принцип детермінізму, що дозволяє повно і

всебічно досліджувати закономірності розвитку досліджуваних об'єктів; принцип ізоморфізму, який дає можливість дослідити співвідношення досліджуваних об'єктів та встановити їх тотожність. У загальнонауковій методології розмежовують такі принципи: аксіологічний, всебічності; об'єктивності, історичний, єдності історичного й логічного, комплексний, наступності, міждисциплінарності, соціокультурний, системний, системно-діяльнісний, термінологічний, детермінізму тощо. Методологічний принцип об'єктивності вважається фундаментальним принципом серед засад наукового дослідження. Завдяки цьому принципу видається можливим повною мірою дослідити всі чинники, що зумовлюють трансформаційні процеси предмета дослідження, та середовище його розвитку.

Під час дослідження певного об'єкта, явища, предмета вчений усвідомлює, що процес розвитку об'єкта дослідження перебуває у взаємозв'язку з об'єктами інших галузей. Саме тому доцільно застосовувати принцип міждисциплінарності, який скерує дослідника на розгляд більш широкого кола супутніх наук, що якимось чином пов'язані з об'єктом дослідження. Максимальна ефективність вказаного методу прямо залежить від рівня опрацювання та вивчення методології проведення дослідження, теоретичних аспектів [34, с. 72]. Так, у рамках дослідження адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції ми повсякчас зверталися до науки права соціального захисту, оскільки саме соціально-правові відносини досліджували.

Застосовуючи термінологічний принцип у науковому дослідженні, ми маємо можливість дослідити походження термінів і понять, а також розробити, уточнити або узагальнити дефініцію понять, водночас удосконаливши понятійний апарат досліджуваної галузі.

Сучасний тлумачний словник української мови наводить визначення поняття «метод» як: 1) стиль вивчення природних явищ та суспільного життя, підхід до вивчення життя і його відображення; 2) спосіб або комплекс

способів, які використовуються в певній галузі діяльності (наука, виробництво тощо) [35].

Метод або метода походить від грецького «шлях крізь» і являє собою послідовний алгоритм дій, виконавши окремі системні завдання якого можна досягти запланованого результату; поняття рівнозначне інноваційним процесам [36].

На думку В. Андрійчука, під методом розуміють осмислену можливість досягнення бажаної мети – конкретного результату на теренах наукової та практичної діяльності. За допомогою методу відбувається усвідомлення тих чи інших способів та прийомів, застосування яких наблизить до максимально ефективного підсумку дослідження, а також, конкретизуючи першочергове дає можливість не зупинятися на другорядному [24, с. 89].

Ураховуючи теоретико-етимологічне підґрунтя, під методом можемо розуміти предметно послідовний порядок дій, виконавши як, і можна досягти максимально ефективного результату. Оскільки, як на сьогодні немає єдності поглядів науковців на види, сутність та поняття методу правового регулювання, немає й одностайні думки щодо поняття і класифікації методів адміністративно-правового регулювання.

На думку вчених, у розрізі методології доцільно виокремити такі види методів: 1) філософсько-світоглядні, серед яких провідне місце займають метафізичні, матеріалістичні методи, а також метод підтримання чи несхвалення соціальних і державно-правових, логічних дій, спрямованих на їх вивчення; 2) загальнонаукові методи, застосовувані в широкому колі наук. Серед таких методів виділяють структурний, функціональний, метод вивчення від загального до конкретного; 3) групові методи, що доцільно використовувати під час дослідження об'єкта чітко визначеної науки; 4) спеціальні методи, що використовуються під час дослідження предметів і явищ лише однієї науки [37, с. 168].

О. Гуторов виділяє подібну класифікацію методів, запропонувавши розмежовувати методи наукового пізнання на філософські та

загальнонаукові, а спеціальні методи, також класифікувати на внутрішньо-дисциплінарні (такі, які можна застосовувати в середині певної галузі) та міждисциплінарні (такі, які використовуються під час дослідження об'єкта поза межами певної науки) [38, с. 37].

На думку групи науковців, методи наукового пізнання можна класифікувати також і відповідно до цілей, завдань та результатів. З огляду на це виділяють такі ступені: емпіричний, експериментально-теоретичний, теоретичний, а також метатеоретичний. До методів емпіричного рівня відносять метод проб і помилок, спостереження, порівняння тощо. Методи цієї категорії опосередковані через досліджувані явища та застосовуються на стадії структуризації наукової гіпотези.

До методів експериментально-теоретичного рівня належать експеримент, моделювання, гіпотетичний, історичний, а також аналіз, синтез, індукція і дедукція як загальнологічні методи. З їх допомогою дослідник має можливість з'ясувати переконливість фактів у рамках досліджуваного явища. Згадані методи дозволяють здійснити накопичення фактів та їх перехресну перевірку. Зауважимо, що факти несуть в собі науково-пізнавальну цінність лише в тому разі, якщо вони утворюють систему і між ними установлені закономірності та обґрунтовані причинно-наслідкові зв'язки. Так, для встановлення істини не досить лише зібрати факти, важливе значення має їх компетентне опрацювання [39, с. 29].

Крім того, науковці виділяють методи теоретичного рівня, до яких відносять абстрагування, аксіоматику, аналіз і синтез, ідеалізацію, індукцію і дедукцію, узагальнення, формалізацію, водночас наголошуючи, що саме в процесі наукового пізнання попередні наукові уявлення виступають у взаємозв'язку з новими, що виникають пізніше. Таким чином, відбуваються синтез та вивчення зібраних фактів, розширення думок, суджень та обґрунтування умовиводів. На теоретичному рівні наукове міркування відходить від практичного опису, формується теоретичне узагальнення. Отже, з'являється теоретична конструкція над емпіричними знаннями. У

такому разі науковці застосовують логічні методи подібності чи методи розрізнення, моделюють нові комплекси вчень або вирішують питання подальшого застосування нових експериментальних результатів.

О. Клименюк серед методів метатеоретичного рівня у своїх наукових дослідженнях виокремлює лише діалектичний метод та метод системного аналізу. Завдяки цим методам вивчають теорії та опрацьовують шляхи їх удосконалення, досліджуєть категоріальний апарат певної теорії, окреслюють межі та способи її впровадження, обґрунтовують можливості поєднання декількох теорій. Першочерговим завданням цього ступеня вивчення можна назвати пізнання елементів формалізації наукових теорій та формування так званих метамов [40, с. 148].

Щодо конкретно-наукових методів, то, зокрема, в нашому дослідженні, застосовано такі методи, як логічний та історико-правовий, які у своїй єдності дали можливість дослідити, охарактеризувати виникнення, формування і розвиток правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України, дослідити процес становлення правової основи регулювання соціального захисту працівників правоохоронних органів, виникнення і перехід до використання від поняття «міліція» до поняття «поліція».

Методологічні засади адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України дозволили дослідити метод документального аналізу; зокрема, під час нашого дослідження здійснено аналіз нормативно-правових документів, що в різні часи становили правову основу соціального захисту працівників правоохоронних органів. За допомогою логіко-семантичного методу узагальнено та вдосконалено понятійний апарат нашого дослідження. Водночас системно-структурний метод допоміг виокремити класифікацію принципів соціального захисту працівників Національної поліції України. Аналітичний метод дозволив охарактеризувати адміністративно-правовий статус працівників Національної поліції України. Формально-юридичний

метод та метод прогнозування дали можливість з'ясувати й виокремити перспективні організаційно-правові заходи вдосконалення соціального захисту працівників Національної поліції України, крім того, формально-юридичний метод дозволив здійснити характеристику системи суб'єктів у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України та окреслити напрями соціального захисту працівників Національної поліції України.

Неоюхідно окремо зупинитися на діалектичному методі, за допомогою якого були здійснені спроби формування дефініцій понять та деяких теоретичних узагальнень. Науковці зауважують, що на сучасному етапі в дослідників наявні в дійсності два діалектичні методи. Р. Шевчук у своєму дослідженні наголошує, стосовно методу, розробленого Г. Гегелем, К. Марксом та Ф. Енгельсом, що його положення не витримали оцінювання та суджень історії, оскільки були продиктовані переконаннями класової боротьби й матеріалізму. Сутність другого діалектичного методу була запропонована Сократом, Платоном та Аристотелем. Цей метод доповнений сучасними індуктивними й дедуктивними процедурами та дозволяє дослідити фактичний правовий матеріал, ґрунтуючись на запропонованих певних гіпотезах (розроблення дефініцій понять, втілення теоретичних узагальнень). До того ж подібні індуктивно-виявлені й дедуктивно-обґрунтовані теоретичні положення застосовують для обґрунтування і моделювання нових фактів як нового плацдарму для подальшого теоретичного узагальнення та врешті-решт його обґрунтування й аргументування [41, с. 30].

Також застосовано в рамках нашого дослідження метод тлумачення та герменевтики для забезпечення визначення понятійно-категоріального апарату адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції.

На окрему увагу заслуговує порівняльно-правовий метод, основою якого є дослідження аспектів адміністративно-правового регулювання

соціального захисту працівників правоохоронних органів різних країн світу. За допомогою порівняльно-правового методу досліджено зарубіжний досвід, зокрема, й досвід країн-членів Європейського Союзу, правового регулювання соціального захисту працівників поліції.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що з'ясування методологічних засад дослідження адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції є досить складним завданням. Це насамперед пов'язано з тим, що нині відсутнє законодавчо закріплене визначення поняття «соціальний захист», натомість існує багатогранність щодо підходів науковців до розуміння цього поняття, що також породжує нові перспективні шляхи досліджень зазначеного питання.

Під час нашого дослідження для всебічного розгляду методологічних засад дослідження адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції та досягнення окресленої мети нашої роботи було застосовано комплекс методів, зокрема діалектичного, структурно-функціонального, системно-структурного, порівняльно-правового, історичного та інших методів наукового пізнання, а також конкретно-соціологічного, історичного та логічного аналізів. Зазначені методи дають можливість здійснення комплексного дослідження нашої наукової роботи.

Водночас, принципи як керівні ідеї, вихідні положення, що виражають загальне спрямування для ефективного врегулювання тих чи інших суспільних відносин, застосовані під час здійснення нашого дослідження, сприяли всебічному та повному дослідженню проблематики соціального захисту працівників Національної поліції. Зокрема, методологічний принцип об'єктивності, що дозволив максимально ефективно дослідити зміни в процесі розвитку та становлення правоохоронних органів (у рамках нашого дослідження від міліції радянської України до міліції України, від міліції України до Національної поліції). Принцип міждисциплінарності зорієнтував

нас стосовно того, до яких супутніх галузей права необхідно звернутися для подальшого дослідження. Термінологічний принцип дозволив дослідити походження термінів і понять, а також розробити, уточнити або узагальнити дефініцію понять, тим самим удосконаливши понятійний апарат досліджуваної галузі.

У рамках нашого дослідження для досягнення поставлених завдань застосовано історичний підхід, який дозволив дослідити соціальний захист правоохоронних органів в історичному ракурсі, з'ясувати динаміку позитивних та негативних змін і нововведень законодавства у різних періодах історії нашої держави. Використання термінологічного підходу має досить важливе значення, оскільки саме через понятійний апарат відбуваються осмислення та всебічне вивчення проблематики визначення понять і термінів. Зокрема, під час нашого дослідження з'ясовано відсутність законодавчого закріплення переважної частини термінів, що, безперечно, спонукає науковців удосконалювати доктрину права та здійснювати нові перспективні пошуки розвитку вчення, однак законодавча неврегульованість унеможлиблює забезпечення оптимального функціонування соціальних відносин. Системний підхід до вивчення соціального захисту працівників Національної поліції дав можливість дослідити проблематику, яку ми обрали, як конкретну систему, окремо розглянувши її частини: правовий статус поліцейського, поняття і принципи соціального захисту працівника Національної поліції, сутність механізму адміністративно-правового регулювання.

1.3. Сутність адміністративно-правової складової в регулюванні соціального захисту працівників Національної поліції України

В умовах здійснення реформаційних процесів в Україні та торування євроінтеграційного шляху відбуваються значні політичні, економічні, соціальні явища, що, безумовно, відбиваються на правосвідомості громадян,

усвідомленні своїх прав та обов'язків, можливостей та механізмів їх захисту. Так, гостро постало питання приведення до європейських стандартів усіх сфер суспільного життя. Проте політична нестабільність, економічний занепад, фінансовий дисбаланс зумовили зростання безробіття, погіршення фізичного та психічного здоров'я населення, погіршення умов праці, поширення бідності, вплив професійних кваліфікованих кадрів за кордон. У зв'язку з такими негативними чинниками значно зріс рівень злочинності, а щоденна робота правоохоронців, зокрема працівників Національної поліції, набула додаткових ризиків. Саме тому сьогодні важливим є не лише декларативне проголошення відповідних норм у національному законодавстві, а й упровадження дієвого механізму їх практичного застосування.

Сутність адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України можна дослідити через механізм адміністративно-правового регулювання та його структурні елементи. Передусім необхідно з'ясувати поняття «механізм», «механізм правового регулювання», «механізм адміністративно-правового регулювання» та виокремити його структурні елементи.

Поняття «механізм» має декілька значень. Словник української мови тлумачить досліджуване поняття як внутрішню будову, систему чого-небудь [29, с. 695]. У тлумачному словнику економіста поняття «механізм» розшифровується як сукупність безперервностей дії, способів, методів або реалізації відповідних операцій для досягнення мети [42, с. 185].

Отже, ґрунтуючись на тлумаченнях довідникових джерел та вкладаючи юридичний зміст у поняття, під механізмом ми розуміємо сукупність структурних елементів, чітка послідовність та взаємодія яких забезпечують регулювання певних правовідносин. Водночас «механізм правового регулювання» необхідно розглядати як сукупність юридичних засобів для забезпечення впливу на певного виду правовідносини.

В. Горшеньов підкреслює, що під механізмом правового регулювання можна також розуміти органічну сукупність усіх юридичних форм та засобів, завдяки яким здійснюється трансформація нормативності права в організованість суспільних відносин [43, с. 42].

Механізм правового регулювання розглядається науковцями як комплексне утворення, що є одночасно динамічним та діяльнісним елементом правової системи, сукупністю послідовно організованих юридичних прийомів, що пов'язані між собою тісним зв'язком та регулюють досягнення соціально корисних цілей [44, с. 13].

А. Коструба розглядає механізм правового регулювання як об'ємну систему правових елементів (норми права, правовідносини, юридичні факти, акти правореалізації), що зумовлює визначення не лише взаємозалежності між ними, а й з'ясування характерних ознак та можливих меж впливу правових норм на суспільні відносини [45, с. 45].

Аналізуючи вищевикладені думки науковців щодо розуміння механізму правового регулювання, можемо зробити умовивід, що механізмом правового регулювання в галузі соціального захисту є сукупність юридичних засобів і способів, які зумовлюють регламентацію суспільних відносин у галузі соціального захисту, внаслідок послідовної дії складових елементів механізму.

На сучасному етапі розвитку на законодавчому рівні до цього часу не існує визначення поняття «механізм адміністративно-правового регулювання» та його структурних елементів. Зважаючи на це, думки вчених-адміністративістів розділилися як щодо визначення поняття зазначеного механізму, так і стосовно характеристики його складових. Так, І. Коросташова у своїх дослідженнях зазначає, що механізмом адміністративно-правового регулювання є комплекс (система) основних та супутніх юридичних засобів (інструментів), завдяки яким регулюються суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративного права (публічного управління) [46, с. 52], та наводить досить розширену структуру

елементів, які складають механізм адміністративно-правового регулювання. На думку науковиці, механізм адміністративно-правового регулювання вміщує основні та супутні складові елементи. Основні складові елементи механізму адміністративно-правового регулювання поділяють на обов'язкові: 1) правові норми (під якими зазначає загальнообов'язкові формально визначені правила поведінки, сформульовані для забезпечення суспільних відносин); 2) правові факти (фактичний склад); 3) правовідносини (під якими маються на увазі такі суспільні відносини, учасники яких мають права та обов'язки, регламентовані нормами права); 4) акти реалізації норм права (офіційні приписи), що базуються на законі, прийняті суб'єктом управління, ґрунтуючись виключно на його компетенції з дотриманням відповідної процедури та форми, спрямовані на втілення в життя приписів норм права і тягнуть за собою юридичні наслідки (висновки, рішення тощо); факультативні: акти застосування норм права, під якими розуміють охоронні (захисні) індивідуальні веління, спрямовані на казуальне (постанови, ухвали, рішення, вирок) регламентування.

До супутніх елементів механізму адміністративно-правового регулювання І. Коросташова відносить матеріальні (юридична техніка, нормативно-правові акти, систематизація законодавства, акти тлумачення норм права) й нематеріальні (правова культура, правосвідомість і принцип верховенства права та його складова – режим законності) [47, с. 47–48].

І. Голосніченко пропонує розглядати механізм адміністративно-правового регулювання як сукупність адміністративно-правових засобів, завдяки яким здійснюється вплив на відносини, що складаються в процесі реалізації виконавчої влади. Серед складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання науковець виділяє таку класифікацію: норму адміністративного права, акти тлумачення норм адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти реалізації адміністративно-правових норм і відносин [48, с. 20–21].

С. Гончарук, досліджуючи механізм адміністративно-правового регулювання, серед складових його елементів найпершими виділяє адміністративно-правові відносини, крім того, – акти тлумачення та акти реалізації адміністративно-правових норм. І розглядає механізм як систему юридичних засобів (елементів), які у своїй взаємодії забезпечують правове регулювання (певне впорядкування) суспільних відносин [49, с. 32–33].

Також, серед учених існує думка щодо доцільності розмежування складових компонентів механізму адміністративно-правового регулювання окремо на елементи механізму (норма права, правовідносини та акти реалізації норм права) та оперативні складові частини механізму (правосвідомість і правова культура, юридичні факти, законність, акти тлумачення норм права, акти застосування норм права) [50, с. 10].

Н. Бедрак розкриває зміст механізму адміністративно-правового регулювання через управлінські відносини між сторонами, виключаючи в такому разі юридичну рівність учасників [51, с. 58].

На думку колективу авторів підручника з адміністративного права, під механізмом адміністративно-правового регулювання необхідно розуміти способи діяльності монолітної системи адміністративно-правового регулювання з метою регулювання прав і свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, оптимального функціонування суспільства й держави. З огляду на цю позицію науковці виділяють структурними елементами механізму адміністративно-правового регулювання норми адміністративного права та джерела права (як зовнішнє вираження норм); публічну адміністрацію й акти індивідуальної дії, видані публічною адміністрацією; адміністративні правові відносини; форми та методи адміністративного права; роз'яснення норм адміністративного права; процедури застосування адміністративно-правових норм, а також принцип законності [52, с. 87–90].

Ураховуючи вищевикладене та ґрунтуючись на теоретико-доктринальних підходах вивчення механізму адміністративно-правового

регулювання, ми можемо виокремити основні риси, які підкреслюють деяку одностайність думок дослідників механізму адміністративно-правового регулювання: 1) механізм – сукупність способів або система способів та засобів регулювання суспільних відносин; 2) виокремлення трьох основних складових елементів механізму (норми права, акти реалізації норм права, адміністративно-правові відносини); 3) розмежування складових елементів адміністративно-правового регулювання на основні та додаткові (супутні, факультативні).

З огляду на наукові здобутки вчених та інформацію, викладену в довідникових джерелах, ми пропонуємо розглядати механізм адміністративно-правового регулювання як систему взаємозалежних адміністративно-правових способів й прийомів, чітка послідовна взаємодія яких забезпечує конкретний вид суспільних відносин, реалізуючи юридичні права та обов'язки суб'єктів.

До складових компонентів механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції ми відносимо: 1) адміністративні правові норми; 2) адміністративні правовідносини; 3) акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів.

Адміністративно-правова норма є ключовою структурною частиною механізму адміністративно-правового регулювання. Особлива роль адміністративно-правової норми в механізмі адміністративно-правового регулювання обумовлена врегулюванням конкретного виду суспільних відносин, зокрема, в контексті нашого дослідження – забезпеченням соціально-правових відносин між державою та працівниками Національної поліції.

З метою повного та всебічного дослідження адміністративно-правової норми як елемента в структурі механізму адміністративно-правового регулювання необхідно передусім з'ясувати сутність поняття норми права, її структуру. Серед зарубіжних науковців існує теорія сприйняття норми права як певної моделі поведінки, що визначає межі можливих і належних вчинків

у тих чи інших відносинах, тим самим забезпечуючи міру свободи індивіда. Норми права мають на меті закріплення та стимулювання необхідних і бажаних для суспільства й держави відносин, охороняючи ці відносини від порушень, тим самим моделюючи відповідну поведінку суб'єктів для обмеження, витіснення, усунення цих порушень [53, с. 267–268].

Серед вітчизняних науковців існує теорія розуміння норми права як загальносформованого правила поведінки, сформульованого в суспільстві згідно з визначеною в ньому справедливою мірою свободи й рівності та санкціонованого державою задля забезпечення, захисту та збереження суспільних відносин [2, с. 278].

На сьогодні немає єдиного підходу до виокремлення складових елементів норми права. Питання визначення кількісного складу елементів норми питання тривалий час залишається дискусійним. Провідними концептуальними ідеями конструкції складових елементів норми права є двоелементна та триелементна будови. Домінуючою є триелементна (гіпотеза, диспозиція, санкція) концепція, запропонована в одному з радянських підручників із теорії держави і права С. Голунським та М. Строговичем. Зазначимо, що згадана теорія є актуальною й на сучасному етапі розвитку науки [54, с. 251–253].

Грунтуючись на триелементній концепції, колектив авторів підручника з теорії держави і права зазначає, що передусім норма права повинна визначати певне правило поведінки шляхом фіксації прав та обов'язків суб'єктів, а також норма права повинна містити сформульовані умови, в разі настання яких суб'єкти можуть застосовувати зазначені права та обов'язки. Крім того, норма права повинна містити певні способи забезпечення приписів, які містить у собі [55, с.12].

Ми приєднуємося до думок науковців, які схиляються до класичної триелементної моделі структури норми права, та вважаємо застосування трьох структурних елементів є більш розгорнутим, обґрунтованим і коректно

спрямованим на забезпечення реалізації певних прав та обов'язків, регулювання суспільних правовідносин.

Регулювання суспільних відносин неможливе без норми права як загальнообов'язкового правила поведінки, встановленого і санкціонованого державою, яке моделює міру можливої та допустимої поведінки суб'єктів, що реалізують свої права та виконують обов'язки. Також специфіка адміністративно-правової норми полягає в урегулюванні адміністративно-правових відносин, що виникають у сфері державного управління. Отже, адміністративно-правові норми є своєрідним будівельним інструментарієм держави, що забезпечує об'єктивний та ефективний процеси управління і визначає межі належної поведінки й повноваження державних органів, їх посадових осіб, установ, фізичних та юридичних осіб, а також гарантії реалізації прав і додержання обов'язків зазначеного кола суб'єктів.

Проблематика питань, що постають під час дослідження сутності адміністративно-правових норм, і на сьогодні є дискусійною. Зважаючи на тривалий час вивчення вченими різних часів (ученими радянського періоду, сучасності, зарубіжними науковцями) сутності та специфіки адміністративно-правових норм, на цей час існує досить розгалужена класифікація адміністративно-правових норм, оскільки широке коло суспільних предметно-галузевих правовідносин потребувало свого впорядкування.

На думку Т. Коломоець, П. Лютікова та О. Меліхової, мета адміністративно-правових норм багатоаспектна, а отже, можна розмежувати інформаційну мету, мету охорони, заохочувальну й соціально-моральну. Однак передусім науковці пропонують розглядати мету адміністративних правових норм як організацію й формування відносин щодо врегулювання органами виконавчої влади та місцевого самоврядування застосування і захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб [56, с. 21]. З огляду на це метою адміністративно-правового врегулювання суспільних відносин можемо визначити встановлення визначеної законом

моделі належної поведінки всіх учасників правовідносин: держави (в особі державних органів) та фізичних/юридичних осіб.

Однією з найпоширеніших дефініцій поняття «адміністративно-правової норми» є визначення колективу авторів підручника з адміністративного права, де зазначене поняття визначається як загальнообов'язкове, офіційно визначене правило поведінки, забезпечене або санкціоноване державою та призначене для впорядкування й регулювання суспільних відносин стосовно державного та громадського управління (в основному приписами імперативного характеру), а також зв'язків управлінського характеру, що мають місце в інших напрямках державної діяльності, і застосування якого забезпечується державним примусом [57, с. 24–25].

Таким чином, із метою ефективного врегулювання адміністративно-правових відносин сторони повинні діяти на підставі чітко змодельованих приписів адміністративно-правових норм. У разі невиконання чи порушення зазначених норм для винної сторони настає відповідальність. Іншими словами, застосовується санкція, передбачена адміністративно-правовою нормою.

У доктрині адміністративного права сформувався класичний триелементний підхід до характеристики структури адміністративно-правової норми, що характеризується наявністю трьох складових елементів: гіпотези, диспозиції, санкції.

У внутрішній будові адміністративно-правової норми гіпотеза займає особливе місце, оскільки є частиною норми, яка вказує на фактичні умови, за яких норма застосовується [58, с. 63]. На думку ряду вітчизняних науковців, під гіпотезою необхідно розуміти складову частину норми права, що визначає умови, в разі настання яких суб'єктам права необхідно реалізовувати свої права та виконувати обов'язки, які визначаються диспозицією конкретної норми, що детермінує настання відповідного юридичного наслідку [56, с. 26].

Так, ґрунтуючись на теоретико-доктринальних підходах до вивчення внутрішньої будови адміністративно-правової норми, ми простежуємо однастайність думок учених, що полягає у твердженні щодо моделювання адміністративно-правовою нормою умов, у разі настання яких суб'єкти у сфері управлінської діяльності повинні реалізовувати їх права та обов'язки, виконавши які, санкція певної норми не застосовуватиметься.

Другим важливим елементом адміністративно-правової норми є диспозиція. Як зазначає В. Бенедик, диспозицією є правило поведінки, відповідно до якого за наявності передбачених гіпотезою обставин діють учасники адміністративно-процесуальних відносин [59, с. 61]. Таким чином, диспозиція містить у собі правило поведінки (у вигляді припису, заборони або дозволу), таке собі реагування на визначену гіпотезою умову, як саме в такому разі повинен учинити учасник правовідносин для їх врегулювання. Оже, якщо учасник правовідносин порушив правило, визначене диспозицією адміністративно-правової норми, за це передбачені заходи адміністративно-правового примусу, що містяться в санкції – третьому складовому елементі адміністративно-правової норми. Як зазначає Т. Коломоєць, санкція – примусові заходи або негативні наслідки, які застосовує держава за порушення правила, визначеного диспозицією, і які мають особистий, майновий, громадський характер [60, с. 186].

Як зазначає В. Бондаренко, санкції адміністративно-правових норм мають певні особливості, визначені характером суспільних відносин (специфічне коло суб'єктів, уповноважених застосовувати адміністративно-правові санкції: органи виконавчої влади та їх посадові особи), що регулюються адміністративно-правовими нормами [61, с. 153].

З розвитком суспільних відносин, які потребували актуалізації до вимог сьогодення, зокрема й у сфері державного управління, розвивалася доктрина адміністративного права, переосмислювалися за давні підходи, що потребували вдосконалення та розвитку. Так, питання дослідження санкції як складового елемента адміністративно-правової норми є

дискусійним і на цей час. Під санкцією розуміють частину норми, що закріплює юридичні наслідки невиконання чи порушення правила, визначеного диспозицією [62, с. 52].

Обумовлений напрям, що відображає основне призначення реалізації складових елементів адміністративно-правової норми, є функцією адміністративно-правової норми. Серед багатоманітності таких функцій науковці виділяють основні (функція організації та забезпечення управлінських відносин; функції, які ґрунтуються на політичному, економічному, соціальному плацдармі держави) та інші (забезпечення ефективного функціонування органів виконавчої влади та органів державного управління; функція взаємодії з нормами інших галузей права; виховна функція) [61, с. 148–149].

У сучасній доктрині адміністративного права наведені досить розширені класифікації адміністративно-правових норм, що є актуальними для врегулювання адміністративно-правових відносин сьогодні. Думки науковців розділилися щодо критеріїв та підстав класифікації. Так, В. Бондаренко розмежовує норми адміністративного права залежно від: 1) властивостей адміністративно-правового впливу на соціальні відносини; 2) мети в галузі адміністративно-правового регулювання; 3) суб'єкта прийняття; 4) відбиття змісту адміністративно-правової норми у нормативно-правовому акті; 5) аргументації прийняття; 6) ступеня відображення нормативного веління в контексті; 7) форми зовнішнього вираження [63, с. 137].

І. Болокан, ґрунтуючись на проведених дослідженнях науковців різних часів, пропонує свою класифікацію адміністративно-правових норм, маючи на меті підкреслити специфіку цих галузевих норм щодо їх реалізації. Таким чином, науковець виділяє адміністративно-правові норми за: сферою регулювання або об'єктом реалізації, наприклад, реалізація норм сфери публічного управління; за суб'єктом реалізації, наприклад, реалізація норм органом виконавчої гілки, реалізація норм фізичними особами; за характером

диспозиції, наприклад, реалізація прав, реалізація обов'язків; за характером стимулу, наприклад, реалізація норм, забезпечення яких здійснюється санкційними засобами; за особливістю гіпотези, наприклад, реалізація норм, дія яких не обмежена в часі, та реалізація норм, дія яких обмежена в часі тощо [64, с. 97].

Д. Лук'янець, використовуючи аксіоматичний підхід, пропонує відійти від традиційного поділу норм на регулятивні й охоронні, матеріальні та процесуальні. На думку вченого, можна виділяти три групи норм: статусні (в диспозиції яких визначено зміст суб'єктивних прав або юридичних обов'язків адресата), реалізаційні (в диспозиції яких визначено правила реалізації суб'єктивних прав або юридичних обов'язків, уміщених у статусних нормах), дефінітивні (диспозиція яких містить у собі визначення понять, необхідних для розуміння змісту всіх інших норм) [65, с. 47].

В. Колпаков та О. Кузьменко наводять досить розширену та ґрунтовну класифікацію адміністративно-правових норм. Зокрема, за спрямованістю змісту вчені виокремлюють: 1) норми, що визначають устрій побудови та юридичне становище суб'єктів; 2) норми, які визначають конфігурацію і методи управлінської діяльності; 3) норми, що встановлюють устрій перебування на державній службі, правовий статус державних службовців; 4) норми, що визначають методи і засоби регулювання додержання законності в державному управлінні; 5) норми, які забезпечують регулювання окремих галузей (соціально-культурної, адміністративно-політичної тощо), функціонування держави; 6) норми, що закріплюють правовий статус громадян у галузі виконавчої та розпорядчої діяльності держави, а також адміністративну відповідальність за порушення визначених законом обов'язків. Крім того, розроблена класифікація адміністративно-правових норм за призначенням: 1) спрямовані органам виконавчої влади; 2) іншим виконавчо-розпорядчим органам; 3) державним службовцям; 4) державним підприємствам, закладам, організаціям; 5) недержавним об'єднанням; 7) фізичним особам. Науковці виокремлюють адміністративно-

правові норми за дією в часі та просторі. Не менш доцільною є класифікація за рівнем загальності: 1) загальні; 2) міжгалузеві (такі, що регулюють хоча б одну функцію в інших галузях); 3) галузеві (встановлюють та забезпечують відносини в середині однієї галузі). Одним із найпоширеніших розмежувань є розмежування за юридичною силою: 1) закріплені в законах; 2) закріплені в указах; 3) закріплені в постановах; 4) закріплені в рішеннях; 5) закріплені в наказах тощо [66, с. 52–55].

Адміністративно-правові відносини як складова частина механізму адміністративно-правового регулювання складаються в осередку державного управління та виконавчо-розпорядчої роботи органів, наділених владними повноваженнями. Питанням адміністративно-правових правовідносин присвятило свої дослідження значне коло науковців, отже, на сьогодні існує значна кількість визначень досліджуваного поняття. Так, зокрема, серед зарубіжних учених адміністративно-правові відносини визначаються як управлінські суспільні відносини, сторони яких є носіями взаємозалежних та взаємообумовлених обов'язків і прав, санкціонованих адміністративно-правовою нормою [67, с. 51]; забезпечені адміністративно-правовими нормами суспільні відносини, що виникають у сфері управління [68, с. 406].

Серед вітчизняних учених-адміністративістів існує значна кількість дефініцій поняття адміністративно-правових відносин, які розширено та максимально актуально характеризують досліджуване поняття, а також виокремлюють характерні ознаки. Так, зокрема Т. Коломоєць у своїх дослідженнях зазначає, що адміністративно-правові відносини є не що інше, як суспільні відносини, забезпечені адміністративно-правовими нормами, суб'єкти яких мають права та обов'язки в аспекті забезпечення органами виконавчої влади застосування і захисту прав, законних інтересів фізичних та юридичних осіб [69, с. 43–44]. Подібну позицію щодо вивчення адміністративно-правових відносин свого часу зайняв В. Авер'янов, зазначивши, що це врегульовані адміністративно-правовими нормами громадянські відносини загальнодержавного характеру, оскільки один із

суб'єктів безперечно наділений юридично-владними повноваженнями щодо інших сторін цих відносин [70, с. 179]. О. Харитонова також визначає адміністративні правовідносини як громадські відносини, врегульовані нормою адміністративного права, що виникають у галузі державного управління та адміністративного збереження публічного правопорядку, одна зі сторін або всі сторони яких наділені владними повноваженнями, а також суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, що хороняються державою [71, с. 161].

Д. Павлов засвідчує наявність в адміністративно-правових відносинах впливу адміністративно-правових норм на спосіб дії суб'єктів сфери державного управління, визначальним у цьому разі є державно-владний характер [72, с. 22].

Дослідивши вищезазначені позиції науковців, можемо зробити висновок, що характерними рисами адміністративно-правових відносин є врегулювання адміністративно-правовою нормою, а також виключення юридичної рівності сторін, оскільки наперед відомо, що одна зі сторін обов'язково наділена владними повноваженнями у сфері управлінської діяльності держави; виникнення виключно у сфері державного управління, для виникнення досить ініціативи лише однієї зі сторін без згоди на це іншої.

Зважаючи на теоретико-доктринальні підходи до вивчення адміністративно-правових відносин, Е. Шевченко наводить визначення поняття «адміністративно-правові відношення», вкладаючи в зміст цього поняття міркування, які базуються на засадах «влада–підпорядкування», що складаються в осередку державного управління, між суб'єктами, реалізація чийх суб'єктивних прав та обов'язків здійснюється у відповідно встановленому порядку додержання їх законності з боку держави. З огляду на це виокремлює такі їх ознаки: 1) виникають виключно в осередку гласного управління; 2) одна зі сторін безперечно наділена владними повноваженнями; 3) регулюються нормами адміністративного права; 4) сторони наділені правовим статусом у сфері державного управління;

5) властивий державно-публічний характер; 6) втілюються на умовах «влада–підпорядкування», принципово є юридична нерівність сторін; 7) виникають за ініціативою однієї зі сторін, без обов’язкової на те згоди іншої; 8) сторона-порушник обов’язків відповідає перед державою; 9) права є одночасно і обов’язками органів управління; 10) порушення обов’язків зазвичай тягне за собою застосування заходів адміністративного примусу; 11) вирішення спорів забезпечується особливим правовим режимом дотримання законності (адміністративний і судовий) [73, с.1118–1119].

На думку О. Баклана, сутність і зміст адміністративно-правових відносин простежуються в характерних лише для них особливих рисах та ознаках, до яких науковець відносить: 1) нерівність прав та зобов’язань сторін правовідносин у сфері публічного управління; 2) переважно публічно-правовий характер; 3) характеризуються як відносини «влада–підпорядкування», що особливо властиво так званим «вертикальним» правовідносинам; 4) одна зі сторін завжди є суб’єктом публічного управління; 5) домінуюче становище однієї зі сторін правовідносин – суб’єкта управління; 6) відносини мають найчастіше організаційний характер; 7) для виникнення достатньо ініціативи та згоди однієї зі сторін; 8) спірні питання сторін адміністративно-правових відносин вирішуються зазвичай в позасудовому порядку; 9) у разі порушення адміністративно-правової норми сторона-порушник відповідає не перед іншою стороною (як, наприклад, у цивільному процесі), а перед державою [74, с. 81].

Грунтуючись на наукових здобутках учених-адміністративістів, зауважимо, що конфігурація адміністративно-правових відносин у сфері соціального захисту працівників Національної поліції подібна до структури будь-яких інших правовідносин. До структурних елементів зазначених відносин належать: суб’єкти адміністративних правовідносин, зазвичай це фізичні та юридичні особи незалежно від форм власності, громадські організації, політичні партії, релігійні організації тощо; об’єкти адміністративних правовідносин (ті матеріальні й нематеріальні блага,

явища, цінності, заради яких виникають правовідносини) та зміст (суб'єктивні юридичні права (міра дозволеної поведінки) і юридичні обов'язки (міра необхідної поведінки)). Підставами виникнення, зміни та припинення зазначених адміністративно-правових відносин є юридичні факти.

Широке коло правових зв'язків учасників адміністративно-правових відносин зумовило розмежування таких відносин за різними підставами. В юридичній науковій літературі вченими-адміністративістами розроблена значна кількість класифікацій адміністративно-правових відносин. Зокрема, В. Авер'янов розмежовує ці правовідносини за функціями, до яких науковець відносить регулятивні та правоохоронні; за колом учасників – двосторонні або багатосторонні; за специфікою виникнення – відносини в осередку виконавчої влади, відносини в осередку недержавного управління; за станом взаємної підпорядкованості суб'єктів правовідносин. Крім того, науковець виділяє такі види адміністративних правовідносин, як вертикальні та горизонтальні [70, с. 177–178].

Ми приєднуємося до думки науковців стосовно поділу адміністративних правовідносин за характером управлінських зв'язків на вертикальні (такі правовідносини, в яких в однієї сторони є юридично владні повноваження, яких немає в іншій стороні) та горизонтальні (такі правовідносини, в яких сторони фактично і юридично рівноправні, тобто юридична рівність сторін не нівелюється) [66, с. 74].

З огляду на вищевикладене в ракурсі досліджуваного питання сутності адміністративно-правової складової в регулюванні соціального захисту працівників Національної поліції України зауважимо, що адміністративно-правові відносини на теренах захисту соціальних прав працівників поліції визначаються як суспільні відносини, які мають місце у зв'язку з реалізацією соціальних прав та обов'язків поліцейських і регулюються адміністративно-правовими нормами.

Характерними ознаками, властивими адміністративно-правовим відносинам у сфері соціального захисту працівників Національної поліції, на нашу думку, є: права та обов'язки сторін виникають на підґрунті управлінської діяльності держави у сфері соціального захисту; суспільні відносини регулюються адміністративно-правовими нормами у сфері соціального захисту; однією зі сторін є суб'єкт, наділений владними повноваженнями, оскільки адміністративні правовідносини є різновидом правовідносин, то вони характеризуються загальними ознаками правовідносин.

Так, адміністративно-правові відносини як структурний елемент механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції мають важливе значення, оскільки саме через адміністративні правові відносини реалізується правовий статус суб'єктів у сфері соціального захисту.

Застосування прав та обов'язків суб'єктів є однією з визначальних складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання в цілому та в рамках досліджуваного нами соціального захисту працівників Національної поліції зокрема. Отже, вся дія механізму адміністративно-правового регулювання спрямована на досягнення єдиної мети – забезпечення застосування прав та обов'язків суб'єктів, що регулюються нормами адміністративного права.

Так, вчені зазначають, що реалізація норм адміністративного права втілюється в діяльності суб'єктів права приписами правових норм, установлених та санкціонованих державою. Тобто таким чином відбувається трансформація правових норм у правомірну поведінку суб'єктів права, що досягається шляхом додержання заборон, виконання (чи додержання) обов'язків чи використання прав [70, с. 167].

Для повного й всебічного дослідження проблематики актів застосування прав та обов'язків суб'єктів як складового елемента механізму адміністративно-правового регулювання насамперед з'ясуємо генезу поняття

«акт». Із довідникових джерел відомо про латинське походження слова і наводиться декілька значень цього поняття: 1) трактується як дія громадянина або посадової особи; 2) визначається як документ, виданий органами держави в межах їх компетенції, наприклад, закон, постанова, указ, розпорядження, наказ тощо. До актів також належать документи, що підтверджують та фіксують юридичні факти [7].

О. Скакун розглядає під актом реалізації (втілення) прав та обов'язків суб'єктів таку поведінку суб'єктів правовідносин, яка є прямо обумовленою реалізацією прав та обов'язків таких суб'єктів, і наводить досить розгалужену класифікацію за критеріями різного спрямування, зокрема, за формою вираження: 1) письмовий (акт-документ); 2) усний (заяви, розпорядження, накази, вказівки); 3) конклюдентний (акт-дія); за юридичною субординацією: нормативні (загальнообов'язкові), індивідуальні (ненормативні); інтерпретаційні (тлумачення) [2, с. 312, с. 501].

Грунтуючись на теоретико-доктринальних дослідженнях учених-адміністративістів, узагальнимо класичний підхід, що розрізняє три форми безпосередньої реалізації норм права: 1) використання норм права; 2) виконання норм права; 3) додержання норм права.

З огляду на вищевикладене ми вважаємо, що механізм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері соціального захисту – це сукупність адміністративно-правових засобів і способів, які зумовлюють регламентацію суспільних відносин у сфері соціального захисту, внаслідок послідовної дії складових елементів механізму. Складовими частинами механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції є: 1) адміністративно-правові норми; 2) адміністративно-правові відносини; 3) акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів.

Висновки до розділу 1

1. Досліджено походження та значення терміна «поліція», який у XVI ст. означав «громадський порядок» і до XIX ст. ототожнювався з напрямками відповідальності держави.

2. У процесі становлення правоохоронних органів виокремлено основні періоди, в рамках яких вони трансформувалися, набували повноважень, притаманних сучасним правоохоронцям: 1) IX–XVI ст. – період Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Великого князівства Литовського, прототипні функції поліції виконували княжі дружинники та інші представники адміністрації; 2) перша чверть XVIII ст. – заснування Російської державної поліції (частина території сучасної України перебувала під впливом Російської держави), на яку покладалися правоохоронні та загальноадміністративні функції, а також загальноадміністративні повноваження; 3) 60-ті рр. XIX ст. – реформування поліцейських органів, метою якого було зміцнення апарату загальної поліції. Хотілося б відзначити, що реформа не мала комплексного характеру, оскільки вона не визначала правових засад діяльності поліції; 4) поч. XX ст. – створення міліції у 1917 р., в процесі якого вдосконалено організаційну структуру міліції, визначено правовий статус співробітників і порядок проходження служби, а також встановлено пільги для працівників міліції та членів їх сімей, прийняття основоположних нормативно-правових актів, що забезпечували права та гарантії соціального захисту саме співробітників міліції; 5) 1990–2015 рр. – пострадянський період, протягом якого ухвалено Закон Української РСР «Про міліцію», який розширював коло соціальних прав та гарантій співробітників міліції; 6) з 2015 р. до цього часу – вектор європейського розвитку: масштабне реформування правоохоронної системи, під час якого відбулися докорінні організаційно-правові та структурні зміни в системі правоохоронних органів: законодавче закріплення правової основи діяльності нової моделі правоохоронних органів – Закону України «Про

Національну поліцію», яким передбачене широке коло (більш наближене до європейського зразка) соціальних гарантій для працівників поліції.

3. Акцентовано на тому, що організація соціального захисту працівників Національної поліції та створення дієвого адміністративно-правового механізму реалізації є невідкладними завданнями на шляху євроінтеграції.

4. На основі аналізу положень Закону України «Про Національну поліцію» виявлено негативні аспекти новоствореного нормативно-правового акта, зокрема, законодавче закріплення забезпечення житлом поліцейського на підставах і в порядку, визначених житловим законодавством, тобто на загальних умовах. Регулювання забезпечення права на житло працівників поліції, враховуючи всі особливості проходження служби (професійні ризики, психологічне та фізичне навантаження), на загальних засадах демотивує та посилює відплив професійних кадрів зі структури, що також обумовлює зниження ефективності роботи поліції в цілому.

5. Визначено з огляду на наукові позиції вчених, що всі думки об'єднані основною ідеєю, згідно з якою методологія є насамперед системою принципів, методів та підходів для сприйняття певного об'єкта дослідження. Установлено, що більш продумана система когнітивних методів (як відомо, методи тісно пов'язані між собою і використати якийсь один для реалізації наукового пізнання неможливо) дасть ефективніший результат дослідження. Відзначено наявність у структурі методології методів, принципів та підходів наукового пізнання. Акцентовано на системному підході, за допомогою якого досліджуване явище, суб'єкт, об'єкт розглядаються в контексті системи.

6. Обґрунтовано розуміння методу як послідовного порядку кроків, за допомогою яких можна досягти найбільш ефективного результату. На основі теоретичних і доктринальних джерел описано принципи базових методів, методів та підходів, що дозволили вивчити методологічні засади адміністративно-правового регулювання соціального захисту Національної поліції України.

7. Доведено, що поняття «механізм» має багатоаспектне значення і пояснюється як серія безперервності дій, методів, прийомів або здійснення відповідних операцій для досягнення мети. На підставі роз'яснень довідкових джерел та вкладаючи юридичний зміст у досліджуване поняття, запропоновано під механізмом розуміти ряд структурних елементів, чітка послідовність та взаємодія яких забезпечують регулювання певних правовідносин.

8. Узагальнено позиції вчених щодо вивчення механізму правового регулювання. Так, під механізмом правового регулювання у сфері соціального захисту необхідно розуміти сукупність правових засобів та можливостей, що визначають регулювання суспільних відносин у сфері соціального захисту.

9. Виділено основні риси, що висвітлюють певну однотайність підходів дослідників до механізму адміністративно-правового регулювання: 1) механізм – сукупність способів або систем способів і засобів регулювання соціальних відносин; 2) наявність трьох основних складових механізму (правові норми, правові акти реалізації правових норм, адміністративно-правові відносини); 3) розмежування складових адміністративно-правового регулювання на базові та додаткові (пов'язані, факультативні).

10. Акцентовано на недостатній актуалізації соціального законодавства до умов сучасності, що сприяло нагромадженню декларативних норм показового характеру без дієвого механізму застосування.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

2.1. Поняття та сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України

Становлення України як європейської правової держави відбувається внаслідок втілення низки реформ в усіх сферах життя. На сьогодні дуже важливим завданням є надання сучасному українському законодавству актуальності та можливості відповідати тим потребам, які постають в умовах реформування розвитку української держави.

Нова реформована система українського законодавства повинна стати фундаментальною опорою європейської держави як частини сім'ї Європейського Союзу. Зокрема, реформування торкнулося системи органів внутрішніх справ. Сучасна нормативно-правова база не відповідає необхідною мірою реаліям сьогодення та не здатна забезпечити впровадження дієвого механізму виконання завдань, які наразі стоять перед правоохоронцями. Соціально-економічна криза, що охопила державу внаслідок «затягування» проведення реформ, створила негативний плацдарм для роботи працівників Національної поліції. Саме тому питання регулювання соціального захисту поліцейських потребує чіткого визначення та запровадження дієвого механізму застосування.

На шляху побудови демократичного суспільства та розбудови правової держави перед Україною постала низка невирішених проблем у сфері забезпечення й додержання прав та свобод людини і громадянина, насамперед пов'язані з боротьбою з корупцією, забезпеченням законності та правопорядку, а також недостатньою реалізацією механізму адміністративно-правового регулювання суспільно-економічних відносин. Зважаючи на це, значно відчувалася відсутність демократичних традицій, сформованої

фундаментальної законодавчої бази, що негативно вплинуло на процес державотворення, водночас знизивши загальний рівень правової культури.

Особливе місце в забезпеченні законності в усіх сферах людського життя в Україні займає правоохоронна система. Для повного та всебічного трактування концепції адміністративно-правового статусу працівника Національної поліції України необхідно звернутися до понять «статус», «правовий статус», «адміністративно-правовий статус». З латинського «статус» означає позицію, стан чогось або кого-небудь [75, с. 578].

Довідникові джерела визначають поняття «статус» як положення, умову [76, с. 545]. О. Скакун підкреслює, що донедавна правовий статус у вітчизняній юриспруденції був рівноцінним правоздатності. Це пояснювалося тим, що правовий статус та дієздатність виникають і закінчуються в предметі одночасно й однаково невідчужувані [2, с. 386]. Отже, «правовий статус» визначається як система прав, свобод, обов'язків, відповідальності, закріплених у нормативних актах та гарантованих державою, згідно з якою фізична особа як юридичний суб'єкт (тобто як юридична особа) керує своєю поведінкою в суспільстві [2, с. 381].

О. Зайчук і Н. Онищенко визначають правовий статус як систему законодавчо встановлених та гарантованих прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин [77, с. 366].

Н. Шаптала та Г. Задорожня висловлюють своє бачення і пропонують розуміти правовий статус особи як юридично встановлене становище людини як соціального суб'єкта в суспільстві, тобто це сукупність прав та обов'язків, визначених і гарантованих їй Конституцією та законами України, іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, обов'язковість яких затверджена Верховною Радою України [78].

О. Малько розглядає правовий статус як складну категорію інтеграції, що відображає взаємні зв'язки суспільних відносин, особи та суспільства, громадянина і держави, особистості й колективу та інших соціальних комунікацій [79, с. 237].

Щодо поняття «адміністративно-правовий статус», то науковці також тлумачать його по-різному. Наприклад, на думку С. Курило, під адміністративно-правовим статусом органів внутрішніх справ необхідно розуміти їх становище, становище в системі суспільних відносин та механізм державного управління, встановлений державою шляхом закріплення їх завдань в адміністративному законодавстві. Функції, повноваження та відповідальність, які здійснюються цими суб'єктами через відповідні адміністративні, управлінські відносини, особливо ті, що формуються безпосередньо під час їх взаємодії, спрямовані на врегулювання питань громадської безпеки та порядку [80, с. 525–526].

Т. Коломоець пропонує розуміти адміністративний статус як сукупність суб'єктивних прав та обов'язків, закріплених в адміністративних нормах для конкретного органу [69, с. 64].

В. Нерсесянц визначає правовий статус як систему прав та обов'язків, закріплену в основних законах держав, міжнародно-правових актах із прав людини та інших нормативних актах [81]. Ураховуючи вищезазначені думки вчених, ми робимо висновок, що їх об'єднує одне: юридичний статус повинен означати юридичні права та обов'язки кожної окремої особи.

Глибокий аналіз виокремлення основних критеріїв запропонував О. Сікорський, який розглядає адміністративно-правовий статус виконавчої влади як складну правово-теоретичну конструкцію, що містить такі складові: 1) мету формування інституту та визначення сфери його юрисдикції; 2) принципи й територіальну сферу діяльності; 3) внутрішню будову; 4) порядок і спосіб його створення, реорганізації та ліквідації; 5) обов'язки та функції; 6) обсяг і характер державних повноважень; 7) форми та методи діяльності; 8) порядок вирішення в органі підпорядкованих питань; 9) джерела фінансування об'єкта; 10) наявність або відсутність прав юридичної особи; 11) право та обов'язок використовувати державну символіку; 12) відповідальність [82, с. 9].

М. Коваль висловлює цікаву думку та наголошує, що правоохоронці, які мають певні обмеження щодо здійснення прав, свобод та законних інтересів, закріплених у законодавстві держави і які виконують обов'язки в умовах постійного ризику для життя та здоров'я, повинні мати певний державний правовий статус, який уміщував би права, свободи, законні інтереси, обов'язки, обмеження, відповідальність та чітко визначений соціальний і правовий захист осіб, які є працівниками правоохоронних органів, членів сім'ї та близьких родичів [83, с. 133].

У своїх дослідженнях О. Резнік та Н. Андрійченко звертають увагу на той факт, що права та обов'язки складають основу адміністративно-правового статусу суб'єкта та, крім своєї структури, можуть включати й інші компоненти: мету, цілі, функції, відповідальність тощо [84, с. 157]. Ми підтримуємо думку науковців і приходимо до висновку, що статус виражається в низці прав та обов'язків, а правовий статус свідчить про те, що ці надані права та регульовані обов'язки і відповідальність закріплені в нормативно-правовому акті.

Завдання, повноваження, обов'язки, підпорядкованість, відповідальність працівників Національної поліції України визначено насамперед Конституцією України, а також міжнародними договорами, ратифікованими Україною, законами України. До правової основи діяльності поліції належать Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закон України «Про дисциплінарний статут Національної поліції України», акти Президента України та постанови Верховної Ради України, акти Кабінету Міністрів України, а також видані відповідно до них акти Міністерства внутрішніх справ України. На працівників Національної поліції України поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції». Безперечно, чільне місце серед перелічених нормативно-правових актів займає Закон України «Про Національну поліцію».

Досліджуючи правовий статус працівника органів внутрішніх справ із часів проголошення незалежності України і до 2015 р. та правовий статус працівника Національної поліції України і до сьогодні, необхідно зазначити, що і в першому, і в другому випадках соціальна захищеність залишається другорядною. Нормативно-правова база, сформована на основі радянських законів, не відображає сучасних потреб і, на жаль, не може забезпечити належного соціального захисту співробітникам правоохоронних органів.

В умовах здійснення реформування українська держава перебуває в процесі переходу зі старої, як виявилось на етапі незалежності, неефективної системи до нової, що базується на принципово відмінному законодавчому забезпеченні та підході.

Так, варто зауважити, що в радянський та пострадянський періоди (до 2015 р.) історії України діяльність правоохоронних органів, покликаних захищати життя та здоров'я громадян, інтереси держави, базувалася саме на тоталітарних методах правління, уособлювала собою «залізну рукавицю».

В умовах реформування символічною є зміна назви з «міліція» на «поліція», оскільки внаслідок цього передбачаються істотні якісно нові зміни. Сучасній Україні потрібна нова поліція – нова система, не пов'язана з попередньою. Законом України «Про Національну поліцію» надано визначення новоствореного органу, відповідно до якого Національною поліцією України є центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству, забезпечуючи захист прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю та підтримку громадської безпеки та порядку [17].

Так, ми бачимо якісно новий та демократичний підхід навіть до визначення поняття поліції, що відбиває її сутність і визначає роль щодо суспільства. Поліція служить суспільству, забезпечуючи протидію злочинності, тобто не лише виконання захисної функції, а діяльність, насамперед спрямовану на превенцію, тим самим відрізняючи від колишньої міліції, функції якої мали більш контролювальний та репресивний характер.

Статус поліцейського прописано в Законі України «Про Національну поліцію», відповідно до якого поліцейським є громадянин України, який склав присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєне спеціальне звання поліції [17].

Працівники Національної поліції (поліцейські), які відповідно до Закону виконують завдання з надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги, є громадянами України, тому відповідно до Конституції України їм гарантовані всі права і свободи людини і громадянина України [17].

Таке широке коло завдань свідчить про те, що поліція здійснює свою діяльність шляхом реалізації наданих законом повноважень і усіх важливих та пріоритетних напрямів життєдіяльності суспільства зокрема і держави в цілому.

Грунтуючись на теоретико-доктринальних дослідженнях та сучасному законодавстві України, ми з'ясували, що внаслідок реформування правоохоронної системи повноваження працівників Національної поліції поділено на три блоки: основні (здійснення превентивної діяльності, припинення виявлених правопорушень, своєчасне реагування на повідомлення про правопорушення, здійснення досудового розслідування та розшуку осіб, які переховуються від слідства, забезпечення публічної безпеки в публічних місцях, регулювання дорожнього руху та контроль за його дотриманням, здійснення заходів щодо протидії домашнього насильства, захист визначених законом осіб, охорона об'єктів державної власності у встановлених законом випадках, контроль за дотриманням правил зберігання та використання зброї та вибухових речовин, забезпечення правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної

екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України, запити до органів правопорядку інших держав або міжнародних організацій поліції тощо), додаткові (можуть покладатися на поліцейського виключно законом), повноваження за напрямком інформаційно-аналітичного забезпечення (з метою реалізації встановлених завдань та забезпечення реалізації повноважень працівниками поліції здійснюється інформаційно-аналітична діяльність, в рамках якої працівники поліції створюють бази даних, які є частиною єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, використовують відомчі бази даних, проводять інформаційно-аналітичну роботу, здійснюють обмін інформацією з іншими державними органами як України, так і правоохоронними органами іноземних держав) [17].

Для забезпечення реалізації поставлених завдань поліцейський наділений обов'язками, що відображають принципи діяльності Національної поліції, отже, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський на всій території України незалежно від його посади, місцезнаходження та часу доби, коли контактує з особою, яка робить заяву або повідомляє про події, що загрожують особистій або громадській безпеці, або коли такі події безпосередньо виявляються, повинен вжити необхідних заходів для порятунку людей, надати підтримку тим, хто їх потребує, і повідомити про це до найближчого відділу поліції [17].

У зазначеному обов'язку чітко простежується принцип безперервності діяльності поліцейського. На нашу думку, реалізація цього принципу має також ураховуватися під час організації соціального захисту працівників Національної поліції, оскільки по суті, працівник поліції у будь-яку мить (навіть вже у неробочий час, після закінчення зміни / чергування, перебуваючи у відпустці) може опинитися в ситуації, коли зобов'язаний виконувати свої повноваження. У такому разі для цього працівника поліції знову починає діяти «робочий час», а сам він виконує функціональні обов'язки за рахунок свого особистого часу.

Крім того, законом покладено на працівників поліції такі обов'язки:

- 1) неухильне дотримання положень Конституції України, законів України та інших нормативних актів, що регулюють діяльність поліції, а також присяги поліцейського;
- 2) професійно виконувати свої обов'язки відповідно до вимог нормативних актів, професійних (функціональних) обов'язків та вказівок керівництва;
- 3) поважати і не порушувати права і свободи людини;
- 4) надавати невідкладну, зокрема, домедичну й медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їх життя чи здоров'я;
- 5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;
- 6) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді [17].

У Законі України «Про Національну поліцію» відсутній перелік прав поліцейських. Ми вважаємо, що це є прямим порушенням принципу правової визначеності, оскільки насправді здається, що поліцейський має лише обов'язки. Тому з метою збалансування адміністративно-правового статусу доцільно вдосконалити чинний Закон, додавши до нього права поліцейського. На наш погляд, зазначені права можна поділити на два основні блоки: блок соціальних прав, до яких відносимо право на повагу особистості та гідності, право на захист життя та здоров'я, право на захист життя та здоров'я поліцейського та членів їх сім'ї під час виконання службових обов'язків та блок професійних прав, до яких відносимо право на оплату праці, право на відпочинок, право на медичне страхування, презумпцію законності дій поліцейського, право на пенсійне забезпечення. На нашу думку, цей список не є вичерпним [85, с. 54].

Поліція у своїй діяльності відповідно до Закону керується такими принципами: верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність [17].

Таким чином, аналізуючи законодавчу базу, можна зробити висновок, що Закон України «Про Національну поліцію» регламентує орієнтування поліцейського на використання міжнародного досвіду, більш тісний зв'язок та співпрацю з громадськістю, урахування практики із забезпечення законності й додержання прав людини і громадянина. Також новий Закон приділяє увагу і поліцейському, виокремлюючи його із загальної маси, водночас підкреслюючи, що кожен працівник – вагома складова частина всієї структури. Новелою в законодавстві стало розширення меж відповідальності працівника поліції, зокрема відповідно до чинного Закону кожний працівник поліції може бути притягнутий до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової, матеріальної, дисциплінарної відповідальності. Така посилена форма відповідальності поліцейського, на нашу думку, урівноважує адміністративно-правовий статус поліцейського, підвищуючи ступінь його можливого покарання в правовому полі, цим сприяє зростанню прихильності та довіри населення, є ще одним кроком від застарілої системи, діяльність якої орієнтувалася на тоталітарну форму, до нової поліції демократичного суспільства, відбудови престижності та іміджу поліцейського.

Окреслення меж відповідальності (кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, матеріальна, дисциплінарна), визначені завдання, для реалізації яких поліцейським надане широке коло повноважень (у теорії права повноваження практично ототожнюються з правами та обов'язками, розуміються як сукупність прав та обов'язків суб'єкта, сформованих за відповідною спрямованістю), і визначений ряд обов'язків у своїй сукупності є сутністю адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України.

Крім того, Закон України «Про Національну поліцію» акцентує на взаємодії поліцейського з населенням на засадах партнерства і спрямованості на задоволення потреб громадян. На нашу думку, така законодавча новела забезпечить зростання довіри населення до реформованої системи правоохоронних органів загалом та окремого працівника поліції. Адже,

зважаючи на те, що в пострадянському періоді історії України авторитет та довіра громадян до міліції стрімко знизилася, старій системі дуже необхідно було здійснити «перезавантаження», розставити пріоритети й переосмислити підходи до своєї діяльності.

На підставі проведених досліджень ми вважаємо, що сутність адміністративно-правового статусу можна об'єктивно дослідити через завдання, для реалізації яких надані повноваження й встановлені обов'язки конкретного суб'єкта правовідносин, чітко регламентовані та закріплені в нормативно-правовому акті, за невиконання та/або неналежне виконання яких передбачена відповідальність.

З урахуванням вищевикладеного, пропонуємо під адміністративно-правовим статусом працівника Національної поліції України розуміти сукупність установлених нормативно-правових повноважень, шляхом реалізації яких здійснюється виконання поставлених завдань.

2.2. Поняття і принципи соціального захисту працівників Національної поліції України

Питання соціального захисту населення завжди поставало гостро, було дискусійним та не втрачало своєї актуальності, надто якщо воно стосувалося окремих категорій громадян. Сутність соціального захисту поліцейського полягає в захищеності його як громадянина, це знаходить своє відображення в Конституції України, яка гарантує кожному громадянину право на соціальний захист. А працівникам правоохоронних органів законодавством України додатково передбачено соціальні пільги та гарантії у зв'язку зі специфічними умовами проходження служби та всіма негативними ризиками, пов'язаними зі специфікою роботи.

Організація соціального захисту працівників Національної поліції та створення дієвого адміністративно-правового механізму реалізації є невідкладними завданнями в реаліях сьогодення. Відсутність цих факторів

унеможлиблює ефективну роботу поліцейських, знищує професійний авторитет та престижність професії. Варто підкреслити, що професійна діяльність працівників Національної поліції пов'язана зі щоденною небезпекою та загрозою їх життю і здоров'ю. Така сумна тенденція спостерігається як у нашій державі, так і у світі.

У рамках трансформації правоохоронної системи та створення Національної поліції, яка, виходячи із Закону України «Про Національну поліцію», покликана служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку [17], є доцільними приведення існуючого законодавства у відповідність до реалій сьогодення, а також створення дієвих адміністративно-правових механізмів його імплементації.

Конституція України проголошує нашу державу як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову [86]. У правовій доктрині наведена велика кількість точок зору стосовно поняття «соціальна держава». Зокрема, О. Головащенко вважає, що таке поняття дійсно втілює особливий, соціально орієнтований тип держави з потужною економічною діяльністю, високим ступенем соціального захисту всіх громадян та визнанням принципу соціальної справедливості [87, с. 32]. Соціальна держава повинна бути орієнтована на людину як на найвищу цінність суспільства та спрямована на забезпечення додержання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Конституцією України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [86].

Функціями соціальної держави є забезпечення і захист соціальних прав громадян, вирівнювання соціального стану суб'єктів суспільних відносин. Соціальна функція держави втілюється шляхом ефективної реалізації соціальної політики, визначальним напрямком якої є соціальний захист. Тому держава, яка бере на себе соціальну функцію, повинна реалізовувати її через

систему спеціально створених установ, що забезпечують соціальний захист, проголошений в Основному законі держави.

Зокрема, А. Гончаров зазначає, що основним змістом соціальної функції держави є соціально-економічні права людини. Становлення концепції прав людини та соціальної держави розглядаються як два взаємообумовлені процеси, тому що формуванню соціальної правової держави історично й логічно передувало визнання концепції прав і свобод людини [88, с. 126].

Зокрема, в розумінні І. Арістової соціальною функцією є один із багатьох напрямків діяльності держави, скерований на створення належних умов та забезпечення гідного життя населенню, незважаючи на соціальний статус, участі у формуванні національного доходу, а також відповідного правового механізму його соціального захисту згідно з міжнародними стандартами [89, с. 21]. Ми підтримуємо думки науковців і розуміємо під соціальною функцією специфічну діяльність держави, спрямовану на реалізацію відповідних завдань через органи державної влади.

Як наголошує С. Корецька, сучасна соціальна політика виявляється через зовнішню та внутрішню сторони. По-перше, це пов'язано з її соціальною значущістю та особливою увагою до найгостріших і найактуальніших соціальних проблем (соціальна стабільність, соціальна нерівність, добробут тощо); по-друге, соціальна політика в усіх її формах перебуває під відповідальністю держави. Зовнішня сторона соціальної політики здебільшого має декларативний характер (спрямована на допомогу вразливим групам населення), тоді як внутрішня – відповідає за фактичне вирішення соціальних проблем [90, с. 61].

Сьогодні можна натрапити на досить широке розмаїття точок зору щодо визначення поняття «соціальна політика». На думку науковців, соціальну політику можна розуміти як домінуючий напрямок державного впливу на економіку, питома частина внутрішньої політики якої скерована на збереження благополуччя та повномасштабного розвитку громадян і суспільства у цілому [91, с. 74].

А. Колот також вважає, що сучасна соціальна політика – це витвір людської цивілізації, інститут, що визначає здатність кожної людини вирішувати існуючі соціальні проблеми не поодинці, а за допомогою можливостей держави, бізнес-структур тощо [92].

Так, з огляду на аналіз наукових здобутків вчених можна зробити висновок, що під соціальною політикою необхідно розуміти один із найважливіших напрямів реалізації функцій держави, скерований на забезпечення добробуту населення та подолання соціально-негативних явищ [93, с. 118].

На перший план соціальної політики виходить обов'язок держави забезпечити (юридично, соціально та економічно) оптимальні умови для певного історичного періоду, що гарантують належний рівень життя, вільний вибір сфери діяльності, відповідальність за свої дії. Підґрунтям соціальної політики повинні бути взаємна відповідальність та взаємообов'язки держави та громадян [91, с. 75].

О. Амоша та О. Новікова визначають сутність соціальної політики з точки зору відповідних пріоритетів та цілей. До основних пріоритетів і цілей держави у галузі соціальної політики належать: поліпшення рівня та якості життя населення; моделювання «середнього класу»; підвищення рівня статків; нейтралізація соціальної нерівності, вираженого розшарування населення; захист прав працівників, створюючи тим самим високопродуктивний трудовий потенціал, збільшуючи витрати на робочу силу та зайнятість; соціальний захист, що передбачає цілеспрямований догляд за людиною і розширює межі соціального забезпечення; активізація генофонду, фізичного та морального здоров'я нації й інтелектуального потенціалу громадян для підтримання динаміки людського капіталу; створення громадянського суспільства, формування теоретичних і практичних основ (моделі) соціальної держави, ідеологізація цього процесу; першочерговість загальнолюдських цінностей та можливостей їх упровадження; поживлення соціальної інфраструктури; модернізація

освітньої, наукової та сфери охорони здоров'я, умов життя і продовольчого забезпечення [94, с. 179–180].

Ми приєднуємося до твердження вчених, що об'єктами соціальної політики виступають суспільство, соціальні спільноти, індивіди. Основною метою соціальної політики є особистість, оскільки без створення умов для реалізації індивідуального потенціалу неможливо досягти позитивних зрушень у соціальному розвитку [93, с. 119].

Зауважимо, що рівень соціальної захищеності громадян дорівнює рівню економічного розвитку та політичної стабільності держави. Термін «соціальний захист» уперше використали американські законодавці в тексті закону, прийнятого в 1935 р. У ньому наводилося правове обґрунтування нового для США інституту обов'язкового страхування особи на випадок безробіття чи інвалідності, а також старості та/або смерті. Цей термін органічно вписався в понятійний апарат учених і практиків, тому що просто й зрозуміло виражав сутність підтримки соціально вразливих верств населення [95].

Розглядаючи вищезазначене, важливо виділити тісний взаємозв'язок між питаннями соціального захисту правоохоронців та законними правами, свободами й інтересами громадян, оскільки ефективне виконання обов'язків поліції залежить від рівня їх соціального захисту [96, с. 22–24].

К. Бугайчук наголошує, що соціальний захист працівників поліції закономірно збігається зі специфікою їх правового статусу як представників держави, рівнем авторитету та репутацією служби, ефективністю виконання завдань та функціями поліції тощо. Тому соціальний захист повинен урівноважити складність служби в поліції, заохочуючи зростання якості службової діяльності працівників, а також максимально зменшити існування корупції в роботі поліцейських [97, с. 59].

У своєму дослідженні М. Тимофеева зазначає, що поняття «соціальний захист» поступово замінило поняття «соціальне забезпечення», яке впродовж усієї радянської історії означало низку державних діянь, пов'язаних із

забезпеченням літніх та непрацездатних громадян, доглядом за дітьми й медичним обслуговуванням й лікуванням. Соціальне забезпечення фінансувалося за рахунок коштів державного споживання, які також фінансували безкоштовну освіту, пільги, пенсії, стипендії для студентів, щорічні відпустки, оплату проїзду до санаторіїв та будинків відпочинку, безкоштовну медичну допомогу, аліменти на дітей та низку інших виплат і пільг [98, с. 170].

Крім того, стаття 46 Конституції України наголошує, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, повинні забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [86].

Н. Болотіна розглядає соціальний захист у вузькому й широкому розумінні та підкреслює, що у вузькому розумінні соціальний захист являє собою захід соціального захисту держави з метою забезпечення захищеності населення від суспільно-негативних результатів соціальних ризиків. У широкому розумінні соціальний захист являє собою вираження соціальних функцій держави та є устроєм економічних, правових та організаційних заходів, що гарантують основоположні соціальні права громадян [99, с. 56].

С. Устинов під соціальним захистом розуміє змістовні дії соціально орієнтованої держави, що здійснюються за допомогою ряду організаційних, правових та соціально-економічних заходів. Мета полягає в тому, щоб спочатку створити належні умови громадянам для задоволення їх соціально-

економічних і духовних потреб, а також гарантувати забезпечення достатнього рівня життя громадянам, які потребують соціальної допомоги, не нижчої за встановлений прожитковий мінімум [100, с. 94].

Зважаючи на зазначене, під соціальним захистом поліцейського ми пропонуємо розуміти відповідні дії держави, реалізація яких забезпечується бюджетними коштами, спрямовані на захист та/або відновлення гідних умов життя. Ураховуючи сьогоdnішню реальність та постійну потребу населення в соціальному захисті (нестабільність економіки та фінансової системи через невдалі процеси реформ останніми роками), сьогодні соціальна політика в Україні потребує вирішення таких основних завдань, як: оновлення законодавства про соціальне забезпечення; розроблення та впровадження програм соціальної лояльності для населення; забезпечення максимальної реалізації соціальних прав людини; потрійна взаємодія: фінансової системи, законодавчого органу та здійснення соціальної функції держави.

Соціальний захист – це обов'язковий компонент для визнання держави як соціальної та правової. Пропонуємо розглядати соціальний захист у широкому та вузькому значеннях. Так, у широкому значенні соціальний захист – це здійснюваний державою ряд послідовних функцій, спрямованих на забезпечення виконання соціальної політики через спеціально створені державні органи. У вузькому значенні соціальний захист – це гарантований державою обґрунтований своєчасний невідкладний комплекс заходів, спрямованих на організацію матеріального забезпечення відповідних категорій громадян, які внаслідок об'єктивних та/або суб'єктивних факторів втратили або не мали від народження можливості забезпечити належні умови своєї життєдіяльності самостійно.

Сучасне законодавство України повинне відповідати міжнародним тенденціям у сфері соціального захисту та реальним соціальним потребам громадян. Ураховуючи існування низки нормативно-правових актів, що регламентують забезпечення надання пільг як складової частини соціального захисту, варто зазначити їх декларативність, тобто показовість та незначний

характер. На нашу думку, необхідно якнайшвидше систематизувати та кодифікувати нормативно-правові акти у сфері соціального захисту.

Варто наголосити, що основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці й зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури та охорони здоров'я; екологічної безпеки визначаються виключно законами України [86]. Тому, правовими основами забезпечення соціального захисту працівників Національної поліції є Конституція України, Закон України «Про Національну поліцію», в якому міститься цілий розділ із відповідною назвою. У зазначеному розділі обумовлено час для відпочинку, відпустки, грошове забезпечення, медичне забезпечення поліцейських, а у визначених законом випадках – і членам їх сімей – житлове забезпечення, одноразову грошову допомогу в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського, пенсійне забезпечення та виплату одноразової грошової допомоги після звільнення зі служби в правоохоронних органах, навчання дітей поліцейських, а також гарантовано можливість утворення професійних об'єднань і професійних спілок із метою захисту законних прав та інтересів поліцейських.

Крім того, окремі аспекти соціального захисту містить Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист». Відповідно до цього Закону держава гарантує кожному ветеранові військової служби, зокрема, ветеранові внутрішніх справ, ветеранові Національної поліції, рівні можливості з іншими громадянами в економічній, соціальній та політичній сферах, а також для задоволення різних життєвих потреб; пропонуються різні види підтримки: реалізація права на працю відповідно до рівня професійної підготовки та цільових програм соціальної адаптації; створення умов для підтримки та поліпшення здоров'я з метою забезпечення активного довголіття; надання пільг, компенсацій та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності та заслуженого відпочинку; реалізація

цільових програм поліпшення житлових умов; організація соціально-побутового обслуговування, пенсійного забезпечення відповідно до законодавства; забезпечення виконання цього Закону, інших нормативно-правових актів про соціальний захист ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції, ветеранів податкової міліції, ветеранів Державної пожежної охорони, ветеранів Державної виправної служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України і членів їх сімей доручаються органам влади та місцевого самоврядування [101].

Також у вищезазначеному Законі містяться положення щодо рівного з іншими громадянами користування всіма соціально-економічними правами і свободами, закріпленими Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами України для ветеранів правоохоронних органів, зокрема, й ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції та членів їх сімей.

У наведену Законі містяться додаткові гарантії, що забезпечують ветеранам правоохоронних органів, зокрема, ветеранам органів внутрішніх справ, ветеранам Національної поліції за наявності в них підстав, визначених законодавством України, визнання їх також ветеранами війни та ветеранами праці.

Таким чином, ми чітко спостерігаємо соціальні гарантії працівникам правоохоронних органів, визначені на законодавчому рівні. До того ж статус «ветерана праці» відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності ветеранів праці та інших громадян похилого віку» надає право на додаткові пільги, зважаючи на те, що перелік пільг для ветеранів праці, передбачений цим Законом, чималий, більшість із яких несуттєві або через відсутність фінансування не можуть бути реалізовані [102].

Право громадян України на соціальний захист гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок

страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, повинні забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [86].

У такий спосіб держава здійснює соціальну функцію, гарантуючи рівність (громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [86]) щодо забезпечення права на соціальний захист, установивши державні гарантії на конституційному рівні та створивши спеціалізовані органи у сфері забезпечення соціального захисту.

Також в умовах трансформації законодавчої бази нашої держави, реформування та приведення у відповідність до міжнародних стандартів суспільно-політичного життя і в рамках набуття Україною членства в Європейському Союзі необхідно приділити увагу забезпеченню організації й реалізації функції соціального захисту в цілому та правоохоронних органів зокрема.

З огляду на те, що наша держава проголошена як правова, Законом України «Про Національну поліцію» на Національну поліцію покладені завдання забезпечення публічної безпеки та порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [17].

На сучасному етапі функціонування чинного законодавства України залишається відкритим питання щодо принципів соціального захисту,

оскільки до цього часу вони не сформульовані й не закріплені в законодавстві.

Принципи соціального захисту прямо пов'язані з рівнем соціально-економічного, політичного розвитку держави. Це означає, що чим розвиненіша країна економічно, тим більше вона «може собі дозволити» витратити на забезпечення потреб громадян, які не можуть із суб'єктивних причин забезпечити себе самостійно або витратили надлишково власні ресурси, перебуваючи на варті забезпечення життєдіяльності держави.

Працівники Національної поліції України як громадяни України користуються всіма правами громадян України, однак ураховуючи ризики, пов'язані з професійною діяльністю у зв'язку з виконанням функцій, покладених на них Законом України «Про Національну поліцію», а також участю у проведенні антитерористичної операції та операції об'єднаних сил, необхідно приділити особливу увагу організації соціального захисту правоохоронних органів та виявити й з'ясувати принципи соціального захисту як усього населення України в цілому, так і окремих категорій зокрема.

Досліджуючи питання принципів соціального захисту працівників Національної поліції України, потрібно насамперед з'ясувати і дати визначення самого поняття «принцип», що дозволить виявити та сформулювати основоположні засади організації соціального захисту працівників Національної поліції. Словник іншомовних слів визначає принцип як початок, основу: 1) основа – те, що покладене в основу конкретної філософії науки; 2) внутрішній світогляд людини; фундаментальне правило поведінки [103].

На думку А. Колодія, майже всі принципи, включаючи принципи права, є результатом людської діяльності, підсумком якої вони виступають та інтереси якої забезпечують. Принципи – це соціальний факт як за джерелом походження, так і за змістом: їх поява визначається потребами соціального розвитку, і вони відображають закони соціального життя. Основними

джерелами цих принципів можна назвати політику, ідеологію, стиль життя, економіку та соціальне життя [104, с. 42].

Крім того, А. Колодій стверджує, що однією з найважливіших особливостей правових принципів повинен бути передусім їх регулятивний характер. Нормативно-правовий характер правових принципів виявляється в тому, що закріплені в законі принципи набувають значення загальних правил поведінки, які є загальнообов'язковими та авторитетними. У цьому разі такий характер стає властивим як безпосередньо нормативним принципам, так і принципам, виведеним із норм [104, с. 43].

У свою чергу А. Клименко зазначає, що мета принципів полягає в забезпеченні єдиного формулювання правових норм та їх впливу на роботу з відносинами з громадськістю у формі правових положень та інших форм правового впливу і знаходженні шляхів удосконалення правових норм, які є керівними принципами для законодавців. У найзагальнішому розумінні принципи спрямовують ідеї, що характеризують зміст закону, його «серцевину» та функцію в суспільстві [105, с. 113].

У своєму дослідженні К. Гнатенко пропонує розглядати принципи соціального забезпечення як основоположні ідеї, настанови та основні принципи, які базуються на міжнародних стандартах у галузі соціальної політики та закріплені в національному законодавстві, що включає науково обґрунтовані розробки та ідеологічно усталені концепції, які втілюють сферу соціального забезпечення та сприяють більш ефективному й соціально справедливому розподілу державних і недержавних соціальних фондів серед громадян, які набувають права на соціальне страхування в одній або декількох формах у порядку, встановленому законодавством [106, с. 46].

Ураховуючи думки науковців, під принципами необхідно розуміти основоположні ідеї, додержуючись яких, можна досягти необхідного результату (економічного, соціального тощо) і реалізувати адміністративно-правове регулювання.

Так, А. Клименко у своєму дослідженні погоджується з багатьма вченими щодо розподілу принципів організації соціального захисту на загальні і внутрішньогалузеві. Виділяє окремі й найбільш значущі принципи соціального захисту, зокрема принцип всезагальності, принцип всебічності (універсальності), принцип рівності прав і можливостей та недискримінації, принцип диференціації положень та ступеня соціального захисту, принцип наукової й економічної обґрунтованості соціальних нормативів, принцип незменшуваності значення та розміру соціальних виплат і послуг, принцип державної гарантованості встановлених прав у галузі соціального забезпечення [105, с. 115].

Із запропонованої класифікації принципів ми поділяємо думку щодо розмежування на загальні та внутрішньогалузеві принципи організації соціального захисту, тобто таким чином відбувається конкретизація основоположних ідей для конкретної галузі застосування. Привертає до себе увагу принцип державної гарантованості встановлених прав у сфері соціального захисту. Важливість цього принципу обумовлюється постійними професійними ризиками працівників Національної поліції, пов'язаними з несенням служби на території проведення антитерористичної операції та операції об'єднаних сил і виконання завдань із забезпечення додержання прав і законних інтересів громадян України. Сучасна правова соціальна держава повинна актуалізувати потреби своїх громадян, які частково або повністю втратили можливість самостійно забезпечити собі гідні умови життєдіяльності.

Ураховуючи позиції вчених, ми вважаємо за потрібне розмежувати принципи соціального захисту таким чином. Виокремлюємо загальні принципи, до яких відносимо: 1) принцип гарантування права на соціальний захист, сутність цього принципу полягає в тому, що обов'язком держави є забезпечення соціальних прав людини і громадянина шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів; 2) принцип системності, який означає, що соціальний захист являє собою систему (комплекс) заходів і

засобів захисту від соціально негативних ризиків; 3) принцип законності, що полягає в загальнообов'язковості нормативно-правових актів для всіх учасників соціальних відносин; 4) принцип економічної обґрунтованості, який передбачає, що всі соціальні пільги та виплати повинні бути фінансово підкріплені й розраховані, що уможливить їх реалізацію, в протилежному разі такі пільги та виплати так і залишаться нереалізованими; 5) принцип недопущення скасування та/або зменшення соціальних пільг у зв'язку зі змінами в соціальному законодавстві. Також виділяємо спеціальні принципи, до яких відносимо: 1) принцип своєчасності, що передбачає своєчасне надання соціального захисту, встановлення соціальних пільг та виплат саме за максимально короткий термін після настання негативних ризиків, щоб якнайшвидше відновити належний рівень життєдіяльності особи; 2) принцип невідкладності, який полягає в застосуванні державою відповідних заходів реагування на подолання або зниження впливу соціально негативних ризиків; 3) принцип справедливості як показник рівня правової держави, суть якого полягає в гарантуванні визнання людини найвищою соціальною цінністю, збереженні її життя та здоров'я, гарантуванні та задоволенні її соціальних потреб.

Ґрунтуючись на науково-доктринальних джерелах та аналізі норм чинного законодавства, під соціальним захистом працівників Національної поліції України пропонуємо розуміти комплекс гарантованих державою обґрунтованих, своєчасних, невідкладних заходів, спрямованих на врегулювання організації соціально-економічних прав, можливість забезпечувати які самостійно втрачена внаслідок впливу професійних ризиків, обумовлених особливостями несення служби [107, с. 121].

З огляду на вищевикладене, погоджуючись із думками науковців, можна визначити поняття принципів соціального захисту працівників Національної поліції як каркас для створення ґрунтовної системи законодавства соціального захисту.

З метою формування максимально ефективної моделі соціального захисту працівників поліції, пропонуємо розмежувати принципи соціального захисту на загальні принципи та спеціальні. Загальні принципи соціального захисту працівників Національної поліції України, на нашу думку, необхідно класифікувати на: 1) принцип гарантування права на соціальний захист; 2) принцип системності; 3) принцип законності; 4) принцип економічної обґрунтованості; 5) принцип незворотності соціальних пільг у зв'язку з внесенням змін до законодавства. До спеціальних принципів соціального захисту працівників Національної поліції України пропонуємо віднести: 1) принцип своєчасності; 2) принцип невідкладності; 3) принцип справедливості.

2.3. Напрями соціального захисту працівників Національної поліції

Відповідно до ст. 22 Загальної декларації прав людини кожний як член суспільства має право на соціальне забезпечення та реалізацію прав, необхідних для збереження його гідності й безперешкодного розвитку своєї особистості в економічному, соціальному та культурному плані завдяки національним силам і міжнародному співробітництву, ресурсам кожної держави [108].

Україна як держава-засновниця ООН врахувала та відобразила в національному законодавстві норми щодо соціального захисту, проголошені на міжнародному рівні. Отже, Конституцією України зафіксовано державні гарантії соціального захисту населення. Рівень соціальної захищеності громадян свідчить про рівень верховенства права у державі та якість національного законодавства.

В умовах євроінтеграції України та всеохоплюючих реформаційних процесів не можна оминути проблематику соціального захисту поліцейських. Аналізуючи Закон України «Про Національну поліцію», варто відзначити напрями соціального захисту правоохоронців, які тією чи іншою мірою

знайшли в ньому своє відображення та потребують, на нашу думку, подальшого вдосконалення: службовий час і час відпочинку поліцейських, відпустки поліцейських, грошове забезпечення поліцейських, медичне забезпечення поліцейських, житлове забезпечення поліцейських, одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського, пенсійне забезпечення поліцейських, навчання дітей поліцейських, захист прав та законних інтересів працівників поліції.

Законом України «Про Національну поліцію» встановлено, що поліцейський у повному обсязі користується гарантіями соціального та правового захисту, передбаченими зазначеним Законом та іншими актами законодавства [17].

Детальніше зупинимося на одному з найбільш спірних, неоднозначних, але досить важливому напрямі – службовий час і час відпочинку працівників поліції. Відповідно до ст. 91 Закону для поліцейських встановлюється п'ятиденний робочий тиждень із двома вихідними днями, крім спеціальних умов для певних категорій поліцейських, обумовлених особливим характером служби: 1) служба у святкові та вихідні дні; 2) служба позмінно; 3) служба з нерівномірним графіком; 4) служба в нічний час.

Вихідні, святкові та неробочі дні є днями відпочинку для всіх поліцейських, крім залучених до виконання службових обов'язків. Поліцейським, які виконували службові обов'язки у вихідні, святкові та неробочі дні, крім поліцейських, які працюють у змінному режимі, відповідний час для відпочинку в порядку компенсації надається впродовж двох наступних місяців [17].

Однак, незважаючи на законодавче регулювання встановлення днів відпочинку для поліцейських, сьогодні ця норма має лише декларативний характер, оскільки практично неможливо зафіксувати понаднормову діяльність працівників, роботу в позаробочий час, тобто за рахунок свого особистого часу, у зв'язку з відсутністю законодавчо визначених понять «робочий час» та «службовий час». Розподіл службового часу поліцейських

визначається розпорядком дня, який затверджує керівник відповідного органу (закладу, установи) поліції [17], тобто ми відстежуємо особисту зацікавленість керівництва у незафіксованій понаднормовій діяльності в позаробочий час (після закінчення робочого дня відповідно до розпорядку робочого дня) та низький рівень обізнаності працівників Національної поліції про свої соціальні права і можливості їх захисту.

Насамперед необхідно з'ясувати категоріальні поняття «робочий час» та «службовий час». Робочий час частково охарактеризований у Конституції України: право на відпочинок забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи в нічний час [86]. Кодекс законів про працю містить главу, присвячену робочому часу, встановлюючи нормальну тривалість робочого часу працівників не більше ніж 40 годин на тиждень [109]. Таким чином, проаналізувавши фундаментальні нормативно-правові акти стосовно поняття «робочий час», ми з'ясували, що законодавчо закріпленого визначення досліджуваної категорії на цей час не існує, що значно ускладнює визначення і характеристику понять робочого часу та службового часу поліцейського.

Для повного та всебічного з'ясування цього питання розглянемо думки вчених-правознавців. Зокрема, О. Лавріненко поняття «робочий час» визначає як встановлений законодавством відрізок календарного часу, впродовж якого особа рядового чи начальницького складу органів внутрішніх справ згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку, графіком роботи або умовами трудового договору повинна виконувати свої службово-трудова обов'язки [110, с. 4]. На думку колективу авторів підручника з теорії права, робочий час – це час, визначений законодавством або на його підґрунті (неповний робочий час), перебування працівника на обумовленому робочому місці і виконання ним зазначених функцій [111, с. 333]. Необхідно зауважити, що питання визначення робочого часу працівників поліції постає досить гостро. У зв'язку з його законодавчою

невизначеністю, працівники поліції залишаються геть незахищеними, тому що умови праці та оплата праці є істотними й визначальними умовами для переважної більшості працівників. У Законі України «Про Національну поліцію» законодавець вживає поняття «службовий час», однак дефініція та сутність цього поняття відсутні. Тому, ґрунтуючись на основоположних нормативно-правових актах та доктринальних підходах до вивчення зазначеного питання, можемо зробити висновок, що під службовим часом можна розуміти відрізок часу згідно з внутрішнім розпорядком робочого дня (графіком тривалості змін), впродовж якого працівник виконує функціональні обов'язки відповідно до своєї посадової інструкції.

На основі аналізу нормативно-правових актів у цій сфері С. Бортник висловлює свою позицію, зазначаючи, що службовий час, так само як і робочий, є проміжком часу від початку й до завершення робочого дня [112, с. 128–129].

Ми приєднуємося до позиції С. Бортника щодо можливості ототожнення категорій «робочий час» і «службовий час», це обумовлено тим, що поняття «робочий час» доцільно застосовувати для працівників, діяльність яких керується Кодексом законів про працю, а категорію «службовий час» доцільно застосовувати для військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, діяльність яких полягає в особливому характері несення служби [113, с. 339].

Ураховуючи вищевикладене, на нашу думку, чинний Закон України «Про Національну поліцію» необхідно вдосконалити, доповнивши його визначенням поняття «службовий час», яке чітко розмежує службовий (робочий) час, за який працівник отримує заробітну плату, та «позаробочий час» (вихідний, особистий час), впродовж якого працівник виконував свої функціональні обов'язки (хоча повинен був би відпочивати) і заслуговує на компенсацію.

Ще одним не менш важливим напрямом соціального захисту працівників Національної поліції є відпустки. Характеристика, порядок

нарахування і надання відпусток наведені в Кодексі законів про працю, Законі України «Про відпустки», Законі України «Про Національну поліцію», деяких інших нормативно-правових актах та впливають із конституційного закріплення: кожен, хто працює, має право на відпочинок. Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом [86].

Відповідно до Закону поліцейським надаються щорічні чергові оплачувані відпустки: тривалість відпусток поліцейського обчислюється щодобово без урахування святкових та неробочих днів. Тривалість щорічної основної оплачуваної відпустки поліцейського становить тридцять календарних днів, якщо законом не визначено більшої тривалості відпустки. Поліцейському надаються також додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творчі відпустки, соціальні відпустки, відпустки без збереження заробітної плати (грошового забезпечення) та інші види відпусток відповідно до законодавства про відпустки [17].

У ракурсі цього питання, проаналізувавши фундаментальні нормативно-правові акти в цій сфері, варто зазначити, що внаслідок політичних подій, які мають місце останнім часом в Україні, на державному рівні встановлена додаткова відпустка окремим категоріям громадян та особам-учасникам, які постраждали під час Революції гідності: учасникам бойових дій, постраждалим учасникам Революції гідності, особам з інвалідністю внаслідок війни, статус яких визначений Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», надаються додаткова відпустка зі збереженням заробітної плати тривалістю 14 календарних днів на рік понад щорічну основну та додаткові відпустки з урахуванням святкових і неробочих днів. Однак існують і певні обмеження щодо використання цієї соціальної відпустки: додаткову відпустку для учасників бойових дій та інвалідів війни не можна перенести на інший період або продовжити в разі хвороби працівника, перенести на наступний календарний

рік, поділити на частини, замінити грошовою компенсацією. До зазначеного кола осіб, за сукупності конкретно визначених обставин відносять і працівників Національної поліції.

Законом України «Про Національну поліцію» встановлено додаткову щорічну відпустку: за кожний повний календарний рік служби в поліції після досягнення п'ятирічного стажу служби поліцейському надається один календарний день додаткової оплачуваної відпустки, але не більше ніж п'ятнадцять календарних днів. Для одержання можливості працівниками використовувати додаткову відпустку необхідно накопичити певну тривалість визначеного Законом стажу, до якого зараховують: 1) службу в поліції на посадах, що заміщуються поліцейськими, з дня призначення на відповідну посаду; 2) військову службу в Збройних силах України, Державній прикордонній службі України, Національній гвардії України, Управлінні державної охорони, Цивільній обороні України, внутрішніх військах Міністерства внутрішніх справ України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону, Службі безпеки України, Службі зовнішньої розвідки, Державній спеціальній службі транспорту; 3) службу в органах внутрішніх справ України на посадах начальницького і рядового складу з дня призначення на відповідну посаду; 4) час роботи у Верховній Раді України, місцевих радах, центральних і місцевих органах виконавчої влади із залишенням на військовій службі, на службі в органах внутрішніх справ України або на службі в поліції; 5) час роботи в органах прокуратури і суді осіб, які працювали на посадах суддів, прокурорів, слідчих, а також службу в Службі судової охорони; 6) дійсну військову службу в Радянській армії та Військово-морському флоті, прикордонних, внутрішніх, залізничних військах, в органах державної безпеки та інших військових формуваннях колишнього СРСР, а також службу в органах внутрішніх справ колишнього СРСР [17].

Подібне положення містить Закон України «Про державну службу»: за кожний рік державної служби після досягнення п'яти років державної

служби державному службовцю надається один календарний день додаткової оплачуваної щорічної відпустки, але не більше ніж 15 календарних днів [114]. Таким чином, законодавець установлює додаткову мотивацію здійснення своєї діяльності як усім державним службовцям, так і працівникам Національної поліції як державним службовцям особливого характеру, тобто чим довше працівник зайнятий у зазначеній сфері, тим більшими є додаткові соціальні гарантії.

Цікавим аспектом у вищезазначеному напрямі соціального захисту працівників Національної поліції є норма стосовно відкликання поліцейського з чергової відпустки. У Законі зафіксовано, що зазвичай таке відкликання забороняється. Однак на противагу існує норма, відповідно до якої відкликання з чергової відпустки може бути дозволене в разі крайньої необхідності.

З огляду на вищевикладене, ми з'ясували, що в цьому напрямі соціального захисту працівників Національної поліції законодавцем установлено надання працівникам поліції щорічних основної та додаткової відпусток, мінімальна тривалість основної відпустки (на яку мають право всі без винятку працівники поліції) становить 30 діб, у той час як тривалість додаткової (на яку мають право працівники зі стажем роботи не менше ніж 20 років) становить 15 діб. Зазначені тривалості відпусток є незмінними з часів існування міліції України. На нашу думку, чинний Закон «Про Національну поліцію» потребує вдосконалення шляхом доповнення його визначенням і фіксацією поняття «відпустка поліцейського», доповнення категорією відпустки учаснику бойових дій із метою уникнення відсильних норм, а також надання визначення та законодавче закріплення поняття «крайня необхідність відкликання з відпустки» з метою попередити неконтрольоване та нерегульоване відкликання працівників, водночас порушуючи їх право на відпочинок.

Грунтуючись на проведеному аналізі нормативно-правових актів та доктринальних підходах до вивчення цього питання, ми пропонуємо таке

визначення поняття «відпустка поліцейського»: це законодавчо обумовлена та підтверджена відомчими розпорядчими документами кількість календарних днів, які працівник використовує на свій розсуд та впродовж яких не виконує своїх функціональних обов'язків, визначених посадовою інструкцією.

Наступним і одним із найважливіших напрямів соціального захисту працівників Національної поліції є напрям грошового забезпечення. Порядок виплати грошового забезпечення здійснюється відповідно до Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання, затвердженого наказом Міністерством внутрішніх справ. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» працівники поліції отримують грошове забезпечення, розмір якого визначається залежно від посади, спеціального звання, строку служби в поліції, інтенсивності та умов служби, кваліфікації, наявності наукового ступеня або вченого звання [17].

Також Постановою Кабінету Міністрів України «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції» встановлено, що грошове забезпечення поліцейських складається з: 1) посадового окладу; 2) окладу за спеціальним званням; 3) щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, що мають постійний характер); 4) премії та одноразових додаткових видів грошового забезпечення [115].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до п. 4 Постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 988» від 21.08.19 р. № 766 встановлено додаткові пункти грошового забезпечення, йдеться про надання поліцейським один раз на рік: 1) матеріальної допомоги для оздоровлення, розмір якої повинен бути не меншим, ніж їх посадовий оклад та не більшим, ніж місячне грошове забезпечення; 2) матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань, розмір якої не повинен

перевищувати їх місячного грошового забезпечення [116]. Таким чином, ми бачимо, що законодавець на державному рівні зафіксував чіткі складові грошового забезпечення поліцейських, однак визначення поняття «грошове забезпечення» відсутнє.

О. Музичук розкриває суть грошового забезпечення як оплату за виконання функцій, передбачених трудовим договором, що складається як з основних платежів, які здійснюються незалежно від можливостей бюджетного фінансування, так і з інших додаткових видів, що встановлюють керівні органи відповідного підрозділу в межах фонду оплати праці [117, с. 388].

На нашу думку, під грошовим забезпеченням поліцейських необхідно розуміти грошову винагороду за виконання працівником своїх посадових обов'язків, розмір якої розрахований залежно від ряду факторів загального (посадовий оклад, надбавка за звання тощо) та індивідуального (премія, одноразовий додатковий вид грошового забезпечення: матеріальна допомога на оздоровлення, матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань тощо) видів.

У науково-дослідних працях учені виділяють загальні та спеціальні ознаки грошового забезпечення. Зокрема, О. Лавріненко виділяє специфічні особливості: 1) оплату за виконання професійної функції працівника, тобто за живу працю; 2) оплату відповідно до особистого трудового внеску та якості роботи; 3) оплату за визначених умов і не нижчу від мінімальної суми, встановленої державою; 4) гарантовану оплату [118, с. 193].

Грошове забезпечення працівників Національної поліції здійснюється за рахунок державного та місцевого бюджетів, а також за рахунок коштів, отриманих як оплата за виконання робіт, надання послуг, гранти та з інших не заборонених законом джерел.

Конституцією України закріплене право кожної людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [86]. У науковій літературі існує думка, що забезпечення права на охорону здоров'я являє

собою систему правових, соціальних, економічних та інших чинників, спрямованих на можливість ефективно реалізувати й захистити таке право [119, с. 91].

Медичне забезпечення поліцейських відображене в Законі України «Про Національну поліцію», в якому зазначено, що працівникам поліції гарантується безоплатне медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України: працівники поліції та члени їх сімей (дружина (чоловік), діти до 18 років та в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років) мають право на пільгову реабілітацію, санаторно-курортне лікування і відпочинок у медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих установах Міністерства внутрішніх справ України за рахунок бюджету, виділеного на утримання відомчих закладів Міністерства внутрішніх справ України в установленому порядку Міністерством внутрішніх справ України. У такому разі працівники поліції платять 25 відсотків, а члени їх сімей – 50 відсотків вартості квитка в таких закладах та інших відповідних об'єктах, встановлених Міністерством внутрішніх справ України. Громадяни України з числа колишніх поліцейських, які були звільнені зі служби за станом здоров'я, за віком, у зв'язку зі скороченням штату, та члени їх сімей (дружина (чоловік), діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років) мають право на медичне забезпечення у відомчих медичних закладах Міністерства внутрішніх справ України відповідно до умов, визначених Законом. Поліцейські зобов'язані щороку проходити комплексний медичний огляд (диспансеризацію), а за необхідності – цільові медичні огляди, психофізіологічні обстеження і тестування в порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ України [17].

Медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я системи МВС України здійснюється на підставі Наказу МВС України «Про медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я системи МВС України» від 4 листопада 2003 р. № 1296.

Інструкцією про порядок медичного обслуговування в закладах охорони здоров'я МВС України, затвердженою Наказом МВС України від 3 червня 2016 р. № 462, визначено порядок медичного обслуговування певних категорій осіб, яким таке право встановлене відповідно до законодавства, та порядок їх прикріплення до закладів охорони здоров'я МВС [120].

Крім того, Порядком пільгового реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення і відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України поліцейських, деяких інших категорій осіб та членів їх сімей, затвердженим Наказом Міністерства внутрішніх справ від 14 грудня 2015 року № 1568, передбачено процедуру пільгового реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, лікарнях відновного лікування, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ поліцейських, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб за рахунок бюджетних коштів, визначених на утримання МВС [121].

Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» можна виокремити додаткові (з урахуванням реалій сьогодення) напрями соціального забезпечення: збереження пільг за оплату житла; безоплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; безоплатне першочергове зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів); безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування [122].

Ураховуючи вищевикладене, можемо узагальнити, що організація належного рівня медичного забезпечення працівників Національної поліції свідчить про спроможність держави виконувати функцію соціального захисту та рухатися вперед шляхом реформації, вдосконалюючи та

вирішуючи проблемні питання медичного забезпечення правоохоронців, які в складних умовах несення служби (зважаючи на ненормованість службового часу, службу в позаробочий час, професійні захворювання, напруженість психоемоційного стану) потребують якісного й невідкладного медичного забезпечення.

На сьогодні питання житлового забезпечення населення, зокрема, і правоохоронних органів, є досить загостреним. Конституція України гарантує кожному право на достатній рівень життя для себе та своїх сімей, включаючи достатнє харчування, одяг і житло [86]. Ця гарантія відображена і в Законі України «Про Національну поліцію»: питання житлового забезпечення працівників поліції здійснюється в порядку, визначеному житловим законодавством [17]. Тобто в цьому разі законодавець визначив загальні умови для працівників Національної поліції забезпечення житлом відповідно до умов, визначених у Житловому кодексі України стосовно надання жилих приміщень громадянам, які перебувають на обліку та потребують поліпшення житлових умов у порядку черговості [123].

У часи становлення України як правової соціальної держави були здійснені спроби вирішити питання щодо забезпечення житлом військовослужбовців та правоохоронців шляхом упровадження деяких платформ, таких як Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців, зокрема, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби та членів їх сімей, у рамках виконання Указу Президента України «Про Комплексну програму забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей» від 2 жовтня 1999 р. № 1262. Схвалені Верховною Радою України Рекомендації парламентських слухань «Про стан забезпечення житлом та іншими гарантіями соціального захисту військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» та інші подібні програми, не врегулювали питання житлового забезпечення. На нашу думку, невирішеність зазначеного питання зумовлена відсутністю єдиної державної

стратегії житлового забезпечення, внаслідок недостатнього усвідомлення та опрацювання цього питання не було виділено достатнього фінансування.

На сучасному етапі розбудови України як правової й соціальної держави та в умовах реформаційних процесів також відбуваються спроби вирішити проблему житлового забезпечення правоохоронців. Зокрема, в Законі України «Про Національну поліцію» визначено, що керівники органів поліції мають право виплачувати поліцейським, які не мають власного житла в населеному пункті, де вони проходять службу, і винаймають житло на підставі договору житлового найму, компенсацію за найм у розмірі та порядку, що визначаються Кабінетом Міністрів України [17]. Таким чином, часткове житлове забезпечення іногородніх працівників поліції здійснюється відповідно до законодавства, що є також мотиваційним моментом для молодих працівників, які лише вступили на службу.

Водночас відбуваються деякі позитивні зміни щодо питань забезпечення житлом працівників правоохоронних органів на умовах іпотеки та фінансового лізингу, однак такі «спрощені умови» не вирішують питання житлозабезпечення повною мірою. Відповідно до Порядку забезпечення Державною іпотечною установою поліцейських та осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту житлом на умовах фінансового лізингу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2018 р. № 1201 «Про затвердження Порядку забезпечення Державною іпотечною установою поліцейських та осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту житлом на умовах фінансового лізингу» за один рік від початку функціонування програми МВС із забезпечення житлом поліцейських та рятувальників у фінансовий лізинг придбано 1 476 квартир у різних регіонах України; 58 % квартир отримали працівники поліції та 42 % рятувальники ДСНС, серед них 16 % – учасники антитерористичної операції та операції об'єднаних сил на Сході України [124].

На нашу думку, з метою вдосконалення та вирішення проблемних питань житлового забезпечення поліцейських необхідно розробити державну стратегію та цільову програму, в рамках якої правоохоронці могли б поступово забезпечити себе житлом, а також пільгами на оплату комунальних послуг.

Життя і здоров'я людини визнані найвищими цінностями і закріплені як у національному законодавстві України, так і міжнародними нормативно-правовими актами. Професія поліцейського нерозривно пов'язана із загрозами життю та здоров'ю працівників поліції (постійні фізичне та психоемоційне навантаження, ненормований час роботи, контактування зі злочинним середовищем), тому є дуже важливим не лише задекларувати пріоритетні напрями їх соціального захисту, а й запровадити дієвий адміністративно-правовий механізм для реального забезпечення соціальних прав.

Законом України «Про Національну поліцію» передбачена виплата одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або втрати працездатності поліцейського. Зазначена допомога є соціальною виплатою, гарантованою допомогою з боку держави, що призначається й виплачується згідно з Порядком та умовами виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського, затвердженими Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 січня 2016 р. № 4, особам, які мають право на її отримання (члени сім'ї, батьки та утриманці загиблого (померлого) поліцейського), в разі: 1) смерті поліцейського, що настала під час проходження ним служби в поліції; 2) загибелі поліцейського, що настала внаслідок протиправних дій третіх осіб або під час учинення дій, спрямованих на рятування життя людей чи усунення загрози їх життю, або в процесі участі в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій і Луганській областях, перебуваючи безпосередньо в районах та в період здійснення

зазначених заходів, під час захисту незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України або смерті поліцейського внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого за зазначених обставин; 3) визначення поліцейському інвалідності, що настала внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час виконання ним службових обов'язків, пов'язаних із виконанням повноважень та основних завдань міліції або поліції, чи участі в антитерористичній операції, в здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій і Луганській областях, перебуваючи безпосередньо в районах та в період здійснення зазначених заходів, захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, впродовж шести місяців після звільнення його з поліції внаслідок причин, зазначених у цьому пункті; 4) отримання поліцейським поранення (контузії, травми або каліцтва) під час виконання ним службових обов'язків, пов'язаних із здійсненням повноважень та основних завдань міліції або поліції, чи участі в антитерористичній операції, в здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій і Луганській областях, перебуваючи безпосередньо в районах та в період здійснення зазначених заходів, захисту незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України, наслідком якого є часткова втрата працездатності без визначення йому інвалідності; 5) визначення поліцейському інвалідності внаслідок захворювання, поранення (контузії, травми або каліцтва), пов'язаних із проходженням ним служби в органах внутрішніх справ або поліції, впродовж шести місяців після звільнення його з поліції внаслідок причин, зазначених у цьому пункті; 6) отримання поліцейським поранення (контузії, травми або каліцтва), пов'язаного з проходженням служби в органах внутрішніх справ або поліції, наслідком якого є часткова втрата працездатності без визначення йому інвалідності [17].

Визначення розміру одноразової грошової допомоги поліцейським, а в разі їх загибелі (смерті) – особам, які за законом претендують на її отримання, залежить від розміру прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на перше січня календарного року, в якому прийнято рішення про виплату. Однак Закон установлює ряд обмежень, коли призначення і виплата одноразової грошової допомоги неможливі. Призначення і виплата одноразової грошової допомоги не здійснюються в разі, якщо загибель (смерть), поранення (контузія, травма або каліцтво), інвалідність, часткова втрата працездатності без визначення інвалідності поліцейського є наслідками: учинення ним діяння, яке є кримінальним або адміністративним правопорушенням; учинення ним дій у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння; навмисного спричинення собі тілесного ушкодження, іншої шкоди своєму здоров'ю або самогубства (крім випадку доведення особи до самогубства, який доведений судом); подання особою свідомо неправдивої інформації про призначення і виплату одноразової грошової допомоги. Так, законодавець унеможливив виплату одноразової грошової допомоги, якщо підстава виникла внаслідок протиправних діянь самого поліцейського [17].

Важливим аспектом соціального забезпечення є пенсійне забезпечення. Пенсійне забезпечення поліцейських, а також урегулювання виплати одноразової грошової допомоги після звільнення їх із служби в поліції здійснюються в порядку та на умовах, визначених Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених із військової служби, та деяких інших осіб», в якому зазначено, що цей Закон має на меті реалізацію вищепереліченим особам свого конституційного права на державне пенсійне забезпечення у випадках, передбачених Конституцією України та цим Законом, і спрямований на встановлення єдності умов та норм пенсійного забезпечення зазначеної категорії громадян України.

Держава гарантує гідне пенсійне забезпечення осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, шляхом встановлення їм пенсій не нижче

прожиткового мінімуму, визначеного законом, перерахунок призначених пенсій у зв'язку зі збільшенням рівня грошового забезпечення, надання передбачених законодавством державних соціальних гарантій, вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на їх соціальний захист [125].

Порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, поліцейським та членам їх сімей, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 р. № 393, встановлює вичерпний перелік служби / роботи, яка зараховується під час обчислення відповідного стажу. Крім того, за вислугою років поліцейським згідно з переліком, установленим зазначеним Порядком, додатково зараховується час навчання в межах до п'яти років (незалежно від форми навчання) у цивільних закладах вищої освіти, а також в інших закладах освіти, після закінчення яких присвоюється офіцерське (спеціальне) звання, до вступу на військову службу, службу до органів внутрішніх справ, Національної поліції, Служби судової охорони, державної пожежної охорони, органів і підрозділів цивільного захисту, податкової міліції чи Державної кримінально-виконавчої служби або до призначення на відповідну посаду з розрахунку один рік навчання за шість місяців служби [126].

Не менш значущим напрямом соціального забезпечення є навчання дітей поліцейських. Ми вважаємо, що встановлення пільгових умов у зазначеному напрямку соціального захисту є важливим елементом побудови міцної нової моделі поліції європейського зразка, оскільки таке заохочення молодих кадрів значно підвищує рівень довіри та стабільності до професії поліцейського й поліцейської діяльності.

Так, Законом передбачено, що особа, в якій один із батьків є поліцейським та має вислугу в календарному обчисленні 20 років і більше, особа, в якій один із батьків є громадянином, звільненим із поліції за віком,

за станом здоров'я чи у зв'язку із скороченням штату або проведенням організаційних заходів, вислуга років у календарному обчисленні якого становить 20 років і більше, особа, в якій один із батьків є поліцейським, який став особою з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням служби, користується переважним правом зарахування до ліцеїв системи Міністерства внутрішніх справ України, до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, за умови успішного складання іспитів та відповідності іншим вимогам і правилам прийому до цих навчальних закладів упродовж трьох років після здобуття необхідного для вступу рівня загальної середньої освіти. Особа, в якій один із батьків (усиновлювачів) був поліцейським, який загинув чи визнаний судом безвісно відсутньою особою під час виконання ним службових обов'язків, упродовж трьох років після здобуття відповідної загальної середньої освіти має право вступу поза конкурсом за особистим вибором спеціальності до державних і комунальних вищих та професійно-технічних навчальних закладів України для навчання за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів [17].

Для захисту прав та законних інтересів працівників поліції Законом України «Про Національну поліцію», Конституцією України, Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» передбачена можливість утворювати професійні об'єднання та професійні спілки.

Так, відповідно до вищеназваних нормативно-правових актів професійні спілки працівників поліції створюються з метою здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки та здійснюють свої повноваження з урахуванням обмежень, що накладаються на працівників поліції законодавством України. Професійним спілкам працівників поліції та їх членам заборонено організовувати страйки або брати в них участь. Діяльність профспілок ґрунтується на принципах законності та гласності.

Проаналізувавши правову основу діяльності поліцейських у розрізі виокремлення напрямів соціального захисту працівників поліції, ми з'ясували, що Законом України «Про Національну поліцію» визначено такі напрямки: службовий час і час відпочинку поліцейських; відпустки поліцейських; грошове забезпечення поліцейських; медичне забезпечення поліцейських; житлове забезпечення поліцейських; одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського; пенсійне забезпечення поліцейських; навчання дітей поліцейських; захист прав та законних інтересів працівників поліції через профспілкові організації.

Грунтуючись на доктринальних розробках у цьому напрямку, аналізі законодавства та моніторингу урядових програм, спрямованих на поліпшення соціального забезпечення, а також за результатами проведеного в рамках нашого дисертаційного дослідження опитування щодо практичного боку соціального забезпечення працівників поліції Сумської та Запорізької областей станом на 1 жовтня 2020 р., ми дійшли висновку, що на сучасному етапі від початку реформування правоохоронних органів (2015 р.) рівень соціального захисту практично не змінився, про що свідчать відповіді респондентів. Близько 40 % опитаних мають стаж роботи в правоохоронних органах 10–15 років (це майже третина загального трудового стажу людини) та 30 % – понад 15 років роботи в правоохоронній системі, 20 % поліцейських мають стаж 5–10 років, а відтак, вони вступили до лав правоохоронних органів у 2010-х рр. та мають досвід роботи як у міліції України (фактично на етапі її занепаду: максимального рівня недовіри з боку населення, існування корупційних явищ та врешті – ліквідації), так і в Національній поліції України на етапі її реформування; найменший відсоток з опитаних (10 %) це працівники поліції зі стажем 1–5 років, які розпочали свій шлях у правоохоронній системі європейської моделі. Як бачимо, до анкетування були залучені працівники поліції різних вікових категорій із різним рівнем заробітної плати (враховуючи надбавку за стаж), однак 80 % з них вважають, що існуючий рівень соціального забезпечення необхідно

покращувати. Прикро констатувати той факт, що внаслідок «перезавантаження» старої системи тоталітарної міліції, намагань створити якісно нову європейську структуру, використання зарубіжного досвіду та залучення іноземних фахівців близько 50 % (!) опитаних респондентів, відповідаючи на питання щодо рівня довіри та поваги населення до працівників Національної поліції порівняно з 2015 року, вважають, що нічого не змінилося. І лише 30 % працівників поліції відповіли, що рівень довіри значно зріс, відчуваються зміни.

Зважаючи на одержані результати опитування, можемо зробити висновок, що на сучасному етапі діяльності Національної поліції України є ще багато невирішених питань (зокрема соціальний захист працівників, матеріально-технічне забезпечення тощо) та нерозставлених акцентів (йдеться про організаційно-кадрові аспекти: запобігання професійному вигоранню, підвищення мотивації, тим-білдинг; у соціальному захисті необхідно насамперед врегулювати на законодавчому рівні поняття «робочого часу» та «відкликання з відпустки», а також чітко виокремити підстави та порядок такого відкликання). Варто також використати позитивний зарубіжний досвід щодо розвитку та вдосконалення соціального законодавства, зокрема й країн Європейського Союзу.

2.4. Система суб'єктів у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України

Характеристика юридичного змісту соціального захисту працівників Національної поліції України неможлива без детального висвітлення сутності суб'єктів у цій сфері.

Насамперед необхідно дослідити сутність поняття «суб'єкт». У філософському енциклопедичному словнику поняття «суб'єкт» визначається як (лат. *subjectum* – те, що знаходиться внизу, перебуває в основі): 1) з точки зору філософії зазначене поняття означає виразник діяльності, що

намагається досягнути світ навколо себе та бере свій початок зі світу; людина або група осіб, людство або суспільство, певна культура; 2) суб'єкт розуміють як людину або організовану групу людей, соціальне, етнічне та політичне об'єднання, соціум у цілому, яке здійснює характерні йому заходи для практичної перебудови об'єктивної реальності, для теоретичного та духовно-практичного її сприйняття, носії цих якостей, що дозволяють їм виконувати соціально важливі функції [127, с. 613].

У Тлумачному словнику української мови поняття «суб'єкт» трактується як: 1) істота, спроможна пізнавати навколишній світ, об'єктивну дійсність та цілеспрямовану діяльність; 2) людина, група людей, організація тощо, які відіграють активну роль у конкретній справі; 3) особа чи організація, яка має певні права та обов'язки; 4) людина як носій певних фізичних та психічних характеристик; 5) людина як об'єкт дослідження; б) предмет сприйняття [29].

Серед правознавців також відсутня єдність думок щодо підходу до визначення поняття «суб'єкт». Одна група вчених розглядає це поняття, розкриваючи його зміст через поняття «суб'єкт права», друга група вчених схиляється до категорії «суб'єкт правовідносин». Зазначені поняття не є тотожними. Серед вітчизняних науковців поширена думка, що під суб'єктом права потрібно розуміти учасника правовідносин, який має суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Щоб бути суб'єктом права, організація чи фізична особа повинна мати правосуб'єктність [128, с. 192].

З цього приводу Р. Халфіна, як і інші зарубіжні науковці, висловлює думку, що суб'єкт права є ширшим поняттям та певною мірою відрізняється від поняття «суб'єкт правовідносин», пояснюючи це тим, що, по-перше, конкретно визначений громадянин як постійний юридичний об'єкт не може одночасно брати участь у всіх правовідносинах; по-друге, новонароджені, малюки, психічно хворі особи, які є суб'єктом права, не можуть бути предметом більшості правовідносин; по-третє, правовідносини – не єдина конфігурація для імплементації закону [129, с. 184].

З огляду на це ми приєднуємося до думки науковців, що поняття «суб'єкт права» та поняття «суб'єкт правовідносин» не треба ототожнювати. Так, суб'єктом права може бути фізична чи юридична особа, але, щоб бути суб'єктом правовідносин, ця особа повинна бути наділена правосуб'єктністю. Доцільніше зазначені поняття співвідносити як ціле (суб'єкт права) та частка (суб'єкт правовідносин).

Стосовно суб'єктів соціальної політики, то вчені також по-різному тлумачать їх сутність, зокрема, Н. Добрева, Є. Борщук, Т. Корецька вважають, що предметом соціальної політики є спеціалізовані установи та організації, що реалізують соціальну функцію держави. Не потрібно забувати, що в соціальній державі, крім державних установ, цими питаннями займаються також і підприємницькі організації, профспілки, релігійні та некомерційні організації. У сучасних умовах соціально-політична держава у своїх можливостях домінує над іншими суб'єктами цього процесу [91, с. 76].

Н. Балтачєєва подає подібну характеристику суб'єктів соціальної політики, серед яких виділяє: державу, яка водночас є поручителем, суб'єктом господарювання та посередником; органи виконавчої влади на державному та регіональному рівнях; органи місцевого самоврядування; підприємства, установи, організації всіх форм власності; політичні партії; громадські та профспілкові організації; благодійні організації; фонди, асоціації; окремі громадяни та групи громадян [130, с. 179].

Варто відзначити, що соціальна політика характеризується людиноцентричністю та в реалізації соціальної функції саме держава відіграє провідну роль.

Також можна чітко простежити багаторівневність (державний, регіональний, місцевий) та багатосуб'єктність механізму реалізації соціальної політики (центральні і місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, підприємства в реалізації соціальної політики) [130, с. 179].

Проаналізувавши існуючі доктринальні підходи до різновидів суб'єктів у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України, ми пропонуємо власну класифікацію цих суб'єктів: загальнодержавні (Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд України), відомчі органи (Всеукраїнська професійна спілка Міністерства внутрішніх справ України), регіональні, або локальні (місцева профспілка працівників поліції).

Для з'ясування порушеного питання, розглянемо детальніше загальнодержавні суб'єкти (відповідно до нашої класифікації) у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України. Законом України «Про Кабінет Міністрів України» встановлено, що Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів [131]. Серед невід'ємних завдань Кабінету Міністрів України як найвищого органу виконавчої влади України є забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, зокрема амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм [131].

Так, сьогодні в Україні діють нормативно-правові акти, спрямовані на поліпшення соціального захисту, зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2020 р. № 674 «Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб», якою встановлюється адресна допомога до пенсійної виплати в разі втрати годувальника, призначеної відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової

служби, та деяких інших осіб»; Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р. № 671 «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021-2023 роки» та багато інших актів, за допомогою яких здійснюється реалізація соціального захисту громадян.

До повноважень Кабінету Міністрів України у сфері соціального захисту безпосередньо належать: сприяти розвитку підприємництва на засадах рівності перед законом усіх форм власності та соціальній спрямованості національної економіки, здійснювати заходи щодо демонополізації та антимонопольного регулювання економіки, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури; виступати стороною соціального діалогу на національному рівні, сприяти його розвитку, відповідно до закону проводити консультації з іншими сторонами соціального діалогу щодо проєктів законів, інших нормативно-правових актів із питань формування і реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних й економічних відносин; забезпечувати проведення державної соціальної політики, вживати заходів щодо підвищення реальних доходів населення та забезпечувати соціальний захист громадян; організовувати фінансове і матеріально-технічне забезпечення діяльності правоохоронних органів, соціальний захист працівників зазначених органів та членів їх сімей; забезпечувати соціальні і правові гарантії військовослужбовцям, особам, звільненим з військової служби, та членам їх сімей [131].

З огляду на вищезазначене, ми бачимо, важливу роль Кабінету Міністрів України в організації забезпечення соціального захисту населення в цілому та правоохоронних органів зокрема, оскільки саме до завдань і повноважень Кабінету Міністрів України належить забезпечення проведення політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту шляхом розроблення і виконання загальнодержавних програм.

Міністерство соціальної політики України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом

Міністрів України і який забезпечує формування та реалізує державну політику в соціальній сфері. Міністерство соціальної політики України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання гуманітарної допомоги. Міністерство соціальної політики України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства [132]. Відповідно до Положення про Міністерство соціальної політики України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423, на Міністерство соціальної політики України покладено основні завдання забезпечення формування та реалізація державної політики: у сфері соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей, запобігання насильству в сім'ї, протидії торгівлі людьми, а також відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання гуманітарної допомоги, соціальних послуг особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати; щодо соціального захисту, зокрема осіб з інвалідністю, ветеранів праці, ветеранів військової служби, жертв нацистських переслідувань, дітей війни та жертв політичних репресій; щодо пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; щодо соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються, осіб, звільнених із військової служби; щодо здійснення державного нагляду та контролю за додержанням вимог законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів

матеріального забезпечення з метою додержання прав і гарантій застрахованих осіб; щодо забезпечення державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій для населення; щодо здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та з питань захисту прав дітей; здійснення в межах повноважень, передбачених законом, державного нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування [132].

З урахуванням вищезазначеного можна зробити висновок, що відповідно до встановлених завдань Міністерство соціальної політики наділене досить широким колом повноважень для ефективної реалізації соціальної політики держави.

Ключове місце в системі суб'єктів, що забезпечують реалізацію соціального захисту працівників Національної поліції України, займає Пенсійний фонд України. Відповідно до Положення про Пенсійний фонд України він є центральним органом виконавчої влади, який у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами та діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню [133].

Пенсійний фонд України як центральний орган виконавчої влади створений для реалізації державної пенсійної політики та обліку осіб, які підлягають державному соціальному забезпеченню, і має такі основні завдання: реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; внесення пропозицій Міністрові соціальної

політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань; виконання інших завдань, визначених законом [133].

Як зазначає І. Кравченко, недосконалість пенсійної системи, що існує сьогодні, є нічим іншим, як віддзеркаленням справжнього ставлення держави до своїх громадян, які працювали кілька десятків років. Це пояснюється негативними економічними тенденціями, такими як спад виробництва, інфляція, слабкість фінансово-господарської діяльності, низький рівень заробітної плати тощо. Природним результатом є зменшення частки пенсій та диспропорція їх розміру у співвідношенні до фактичного трудового внеску. З метою вирішення проблеми підвищення ефективності пенсійної системи Пенсійний фонд України було наділено відповідними повноваженнями [134, с. 105–106].

Пенсійний фонд України керується та діє на підставі законів України. Відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» держава гарантує гідне пенсійне забезпечення осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, шляхом установлення їм пенсій не нижче від прожиткового мінімуму, визначеного законом, перерахунок призначених пенсій у зв'язку із збільшенням рівня грошового забезпечення, надання передбачених законодавством державних соціальних гарантій, вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на їх соціальний захист [125].

На нашу думку, зазначені соціальні гарантії для громадян, які за станом здоров'я чи за віком вже не можуть нести службу, є важливим кроком у формуванні соціального захисту відповідних категорій громадян демократичної правової соціальної держави.

Однак, звертаючись до судової практики розгляду адміністративними судами справ щодо загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, зокрема страхування осіб, звільнених із військової служби, варто зазначити, що серед причин, які спонукали виникнення спорів, пов'язаних із загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням, є

бездіяльність органів Пенсійного фонду України в частині проведення перерахунку пенсій військовослужбовцям у зв'язку із зміною розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців усупереч Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»; порушення в частині проведення перерахунку раніше призначеної пенсії відповідно до Закону України «Про державну службу» у зв'язку з підвищенням заробітної плати державним службовцям, які працюють; порушення щодо призначення пенсії за віком на пільгових умовах відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та деякі інші.

Аналізуючи судову практику з адміністративних спорів, ми ознайомилися з понад 50 постановами суду з метою з'ясування причин, що призвели до виникнення спорів, пов'язаних із загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням. У рамках нашого дослідження ми виокремили найпоширеніші причини судових спорів та отримали такі результати: 1) спори про визнання бездіяльності органів Пенсійного фонду України в частині проведення перерахунку пенсій військовослужбовцям (26 справ – 52 %); 2) спори про стягнення одноразової грошової допомоги при звільненні зі служби (13 справ – 26 %); 3) спори про визнання неправомірними дії посадових осіб та зобов'язання виплатити недоплачену одноразову грошову допомогу (11 справ – 22 %).

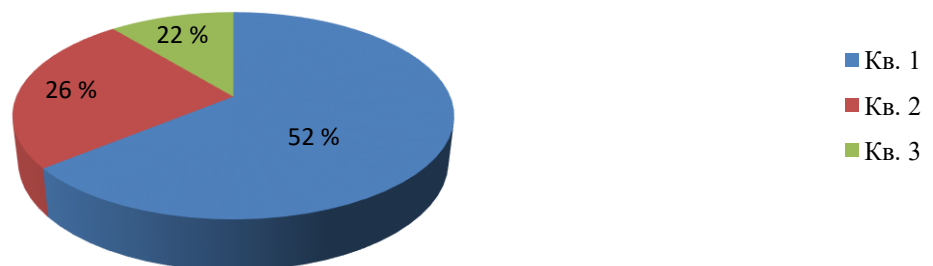

Рисунок 1 Причини, виникнення спорів, пов'язаних із загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням

З огляду на проведений аналіз судових спорів можна зробити висновок, що однією з найпоширеніших причин виникнення подібних спорів є недосконалість законодавчого регулювання пенсійного забезпечення осіб вищезазначених категорій.

Так, прикладом є адміністративна справа № 1.380.2019.001627 за позовом до Головного управління Пенсійного фонду України у Львівській області про визнання дій протиправними, зобов'язання до вчинення дій. У мотивувальній частині судового рішення від 5 листопада 2019 р. зазначено: Конституційний Суд України неодноразово розглядав питання, пов'язані з реалізацією права на соціальний захист, і сформулював правову позицію, згідно з якою Конституція України виокремлює певні категорії громадян України, що потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави. До них, зокрема, належать громадяни, які відповідно до статті 17 Конституції України перебувають на службі у військових формуваннях та правоохоронних органах держави, забезпечуючи суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку, а саме – у Збройних силах України, органах Служби безпеки України, міліції, прокуратури, охорони державного кордону України, податкової міліції, Управління державної охорони України, державної пожежної охорони, Державного департаменту України з питань виконання покарань тощо (рішення Конституційного Суду України від 06.07.1999 № 8-рп/99 у справі щодо права на пільги та від 20.03.2002 № 5-рп/2002 у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій).

Невідкладність додаткових соціальних гарантій цієї категорії громадян як під час проходження служби, так і після її закінчення пояснюється тим, що служба в правоохоронних органах та Збройних силах України пов'язана із загрозою для життя і здоров'я, підвищеними вимогами до проходження служби, а також характерних якостей (професійних, фахових, фізичних, вольових), притаманних правоохоронцям [135].

Таким чином, ми бачимо, що прогалини в національному законодавстві у сфері соціального захисту спричиняють неефективну роботу державних органів, унаслідок чого окремі категорії громадян, зокрема і працівники Національної поліції, не отримують належного соціального захисту або не можуть розраховувати на відповідну його реалізацію, навіть зважаючи на законодавче закріплення.

Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» призначаються також пенсії особам, звільненим із військової служби, та деяким іншим особам, які мають право на пенсію за цим Законом, позбавленим військових або спеціальних звань (зокрема під час перебування їх у запасі або у відставці), а також звільненим зі служби у зв'язку із засудженням за умисне кримінальне правопорушення, вчинене з використанням свого посадового становища, або притягненням до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, та членам їх сімей [136]. Так, ми бачимо, що державою передбачені і встановлені гарантії особам, звільненим із військової служби та деяким іншим особам, звільненим зі служби у зв'язку із засудженням за умисне кримінальне правопорушення, реалізуються конституційні принципи у сфері соціального захисту.

Захист трудових прав та відстоювання соціальних інтересів працівників не втрачає своєї актуальності і на сучасному етапі розвитку нашої держави, так само як і пошуки шляхів удосконалення регулювання та забезпечення відновлення або недопущення порушення трудових прав. Саме тому об'єднання працівників в організації за родом діяльності набуло розвитку у світовому масштабі.

В. Смолярчук зазначив, що перші професійні спілки беруть свій початок як добровільні об'єднання робітників і службовців за професією (лікарі, ткачі тощо) та були створені під час революційних подій 1905–1907 рр. Об'єднання за професійним спрямуванням чітко розмежовує та підкреслює пов'язаність громадян спільним видом діяльності [137, с. 18–19].

До системи суб'єктів у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України необхідно віднести Всеукраїнську професійну спілку Міністерства внутрішніх справ України, яка є всеукраїнською добровільною неприбутковою громадською організацією, створеною за територіальною та галузевою ознаками, та об'єднує державних службовців, працівників апарату Міністерства, територіальних органів, закладів, установ, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України (далі – працівники) з метою представництва, реалізації та захисту їх трудових, соціально-економічних прав та інтересів [138].

Всеукраїнська професійна спілка Міністерства внутрішніх справ України діє за такими принципами, як: 1) законність і гласність; 2) добровільний вступ та вихід із спілки; 3) рівні права членів профспілки; 4) виборність органів профспілок та регулярне звітування перед членами профспілки; 5) колегіальність в ухваленні рішень, гласність у роботі; 6) додержання внутрішньої профспілкової дисципліни, плюралізм думок, свобода дискусії під час обговорення питань та послідовність дій після ухвалення рішень; 7) свобода дискусій, повага до думок та інтересів меншини, право пояснювати та відстоювати свою позицію; 8) розмежування повноважень та незалежності виборних органів при вирішенні проблем, що належать до їх компетенції; 9) підпорядкування нижчих профспілкових органів вищому та примусовому виконанню рішень вищих профспілкових органів; 10) стандартизоване відрахування членських внесків; 11) забезпечення виборної та організаційної дисципліни виборними органами; 12) єдність профспілкового руху, солідарність структурних підрозділів профспілки у виконанні юридичних завдань [138].

Таким чином, ми бачимо демократичні конституційні принципи, які є фундаментальними для правового забезпечення діяльності Національної поліції, а також для створення непорушної платформи соціального захисту.

Для представництва та захисту праці, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки на належному рівні договірного регулювання праці та соціально-економічних відносин профспілка та її організаційні одиниці мають статус первинних організацій [138].

На основі аналізу Статуту Всеукраїнської професійної спілки Міністерства внутрішніх справ України (далі – Профспілка) пропонуємо розмежувати здійснювані функції наступним чином.

Таблиця 1. Функції Всеукраїнської професійної спілки Міністерства внутрішніх справ України

Назва функції	Зміст
Контролювальна	<ul style="list-style-type: none"> – здійснює громадський контроль за додержанням роботодавцем законодавства про працю, оплату праці, зайнятість та інших законодавчих і нормативно-правових актів; – здійснює громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці та створенням безпечних і нешкідливих умов праці, забезпеченням працівників спецодягом, засобами індивідуального і колективного захисту. Бере участь у розслідуванні нещасних випадків, професійних захворювань, аварій, у роботі комісії з питань охорони праці;
Представницька	<ul style="list-style-type: none"> – представляє інтереси членів Профспілки при розв’язанні індивідуальних і колективних трудових спорів з роботодавцем, в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Створює служби для надання правової допомоги. Вносить роботодавцю, органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування подання про усунення порушень законодавства про працю, які є обов’язковими для розгляду; – представляє та захищає інтереси застрахованих осіб у фондах соціального страхування. Бере участь у роботі комісій із соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Надає практичну і методичну допомогу соціально спрямованим закладам; – для висвітлення своєї діяльності використовує загальні та власні засоби масової інформації, веде роз’яснювальну роботу серед членів Профспілки;
Організаційна	<ul style="list-style-type: none"> – організовує навчання профспілкових кадрів та активу, надає практичну і методичну допомогу

	<p>організаційним ланкам;</p> <ul style="list-style-type: none"> – здійснює заохочення активу Профспілки, преміювання, нецільові благодійні грошові виплати; – вимагає розірвання трудових відносин із роботодавцем, якщо він порушує законодавство;
<p>Взаємодія та співпраця</p>	<ul style="list-style-type: none"> – бере участь у колективних переговорах щодо укладання колективних договорів від імені працівників. Здійснює контроль за їх виконанням у порядку, встановленому законодавством; – вносить суб'єктам права законодавчої ініціативи і відповідним органам державної влади пропозиції щодо прийняття законів чи інших нормативно-правових актів, які стосуються соціально-трудової сфери, або внесення змін до них; – бере участь у розгляді органами державної влади та органами місцевого самоврядування, роботодавцем, організаціями роботодавців та їх об'єднаннями пропозицій Профспілки щодо трудових і соціально-економічних прав та інтересів членів профспілок, працівників галузі; – бере участь у розробленні та реалізації соціально-економічних програм, спрямованих на поліпшення умов службової діяльності членів Профспілки, їх побуту, відпочинку, медичного обслуговування, організації культурно-масових і спортивно-масових заходів; взаємодіє в розв'язанні своїх завдань з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, Верховною Радою України, народними депутатами України, з депутатами місцевих рад, громадськими організаціями, юридичними та фізичними особами в інтересах членів профспілок; – взаємодіє і співпрацює з іншими профспілками та їх об'єднаннями, що діють в Україні, може входити на добровільних засадах до асоціацій, федерацій, конфедерацій, інших об'єднань профспілок України, зберігаючи при цьому свою повну організаційну та фінансову самостійність, і вільно виходити з них; – може входити до міжнародних профспілкових та інших міжнародних організацій та об'єднань, які представляють інтереси працівників, брати участь у їх діяльності. Профспілка інтегрується в міжнародний профспілковий рух, має право входити до міжнародних профспілкових організацій та об'єднань;
<p>Самовизначення</p>	<ul style="list-style-type: none"> – має свої печатку, штамп та символіку;

	<ul style="list-style-type: none"> – установлює свої відзнаки та нагороди; – є незалежною у своїй діяльності від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, роботодавця, політичних партій, інших громадських організацій, їм невідповідна і невідконтрольна; – будує відносини з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, роботодавцем, політичними партіями, іншими громадськими організаціями на основі принципів соціального партнерства, самостійності, взаєморозуміння, дотримання норм законодавства, договорів та угод.
--	--

Особливе місце відіграють професійні спілки працівників поліції, які створюють на регіональному рівні. Відповідно до частини 11 статті 62 Закону України «Про Національну поліцію» з метою захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів поліцейських відповідно до вимог законодавства в органах поліції можуть утворюватися професійні спілки. Обмеження прав професійних спілок поліцейських порівняно з іншими професійними спілками не допускається [17].

Профспілки створюють для виконання представницької функції. Діяльність спілки спрямована на постійне підвищення стандартів представництва працівників поліції, максимально ефективного вирішення їх соціально-економічних проблем та захисту порушених трудових прав, тобто профспілкові організації (з огляду їх установчих документів) мають прописану можливість більш активно відстоювати позиції та невирішені («замовчані») питання професійної діяльності працівників поліції, що стосуються питання оплати праці, використання щорічних відпусток, фіксування понаднормових годин роботи.

О. Шапоренко наголошує, що такі можливості для захисту прав працівників, як судовий розгляд та колективні дії щодо захисту прав, є досить незначними. Роль профспілок у просуванні судових рішень щодо захисту соціальних та трудових прав працівників неоднозначна і може бути визначена як слабозвинена. Дослідження свідчать, що навіть у разі

звернення працівника до своєї профспілки (зважаючи на низьку активність членів), близько в 30 % випадків профспілка надала фактичну допомогу [139].

Ми приєднуємося до твердження О. Середи щодо розвитку і посилення повноважень профспілкових організацій в Україні. Зважаючи на той факт, що наша держава перебуває зараз у складних політичних та фінансово-економічних умовах, у такому разі доцільно використати позитивний досвід інших держав, зокрема Республіки Польща. Ця країна у своїй Конституції закріпила правові основи свободи створення та діяльності профспілок, а також деталізувала їх права, визначивши тим самим роль та місце профспілкових організацій у суспільно-політичній системі держави [140, с. 125].

Підбиваючи підсумок, відзначимо провідну роль Кабінету Міністрів України в організації забезпечення соціального захисту як населення в цілому, так і правоохоронних органів зокрема, оскільки ключовими завданнями зазначеного державного органу є здійснення політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту шляхом розроблення і виконання загальнодержавних програм.

Не менш важливе місце серед суб'єктів у сфері соціального захисту працівників Національної поліції займає Міністерство соціальної політики України, що реалізує свої повноваження, забезпечуючи найпріоритетніші напрямки людської життєдіяльності, пов'язані насамперед із соціальним страхуванням, із питаннями сім'ї та дітей, забезпеченням гендерних прав, військової служби, пенсійним страхуванням тощо. Поряд із цим Пенсійний фонд України, будучи одним із суб'єктів вищезазначеної ієрархії, реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення, а також ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. Варто відзначити, що лише у злагодженій взаємодії зазначених суб'єктів у сфері соціального захисту можна досягти ефективної реалізації

державної соціальної політики та забезпечити діяльність адміністративно-правового механізму реалізації соціального захисту.

Однак на сучасному етапі профспілкові організації, зокрема й профспілкові організації працівників поліції, практично не мають розвитку, не здійснюють активної діяльності та не відповідають вимогам часу, у зв'язку з цим авторитет організацій падає разом з довірою з боку працівників.

Висновки до розділу 2

1. Установлено, що покладені завдання, надані повноваження та встановлені обов'язки, які відобразилися в новому Законі України «Про Національну поліцію», а також межі відповідальності становлять сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України.

2. З'ясовано, що зазначений Закон акцентує на взаємодії поліцейського з населенням на засадах партнерства, а також на спрямованість задоволення потреб громадян. На нашу думку, така новела законодавства забезпечить зростання довіри населення до реформованої системи правоохоронних органів загалом та до кожного працівника поліції зокрема. Адже, зважаючи на те, що в пострадянському періоді історії України авторитет та довіра громадян до міліції стрімко знизилися, старій системі дуже необхідно було здійснити «перезавантаження», розставити пріоритети та переосмислити підходи до своєї діяльності.

3. Досліджуючи поняття адміністративно-правового статусу, вважаємо, що максимально об'єктивно воно розкривається через права та обов'язки конкретного суб'єкта правовідносин, чітко регламентовані та закріплені в нормативно-правовому акті та відповідальності.

4. Надано визначення поняття «адміністративно-правовий статус» працівника Національної поліції України як сукупність закріплених у нормативно-правовому акті прав і обов'язків, чітке формулювання функцій, за допомогою яких реалізується виконання поставлених завдань шляхом здійснення владних повноважень.

5. Доведено, що соціальний захист – це обов'язковий компонент для визнання держави як соціальної та правової. Запропоновано розглядати соціальний захист у широкому та вузькому значеннях. Так, у широкому значенні соціальний захист – це здійснювана державою низка послідовних функцій, спрямованих на забезпечення виконання соціальної політики через спеціально створені державні органи. У вузькому значенні соціальний

захист – це гарантований державою обґрунтований своєчасний невідкладний комплекс заходів, спрямованих на організацію матеріального забезпечення відповідних категорій громадян, які внаслідок об'єктивних та/або суб'єктивних факторів втратили або не мали від народження можливості забезпечити належні умови своєї життєдіяльності самостійно. Аргументовано, що під соціальним захистом працівників Національної поліції України потрібно розуміти комплекс гарантованих державою обґрунтованих, своєчасних, невідкладних дій, спрямованих на забезпечення соціально-економічних прав, можливість забезпечувати які самостійно втрачена внаслідок впливу професійних ризиків, обумовлених особливостями несення служби.

6. Здійснено розмежування принципів соціального захисту. Виокремлено загальні принципи, до яких віднесено принцип гарантування права на соціальний захист, принцип системності, принцип законності, принцип економічної обґрунтованості, принцип незворотності соціальних пільг у зв'язку із внесенням змін до законодавства та спеціальні принципи, до яких віднесено принцип своєчасності, принцип невідкладності, принцип справедливості.

7. З'ясовано, що законодавець виокремлює такі напрямки соціального захисту працівників Національної поліції: 1) матеріальне забезпечення (грошове забезпечення поліцейських, одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського, пенсійне забезпечення поліцейських); 2) житлове забезпечення (збереження пільг з оплати житла); 3) медичне забезпечення (безоплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів, безоплатне першочергове зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування); 4) професійний захист (службовий час і час відпочинку поліцейських,

відпустки поліцейських, захист прав та законних інтересів працівників поліції, навчання дітей поліцейських). Доведено, що зазначені напрямки вміщує практично всі аспекти життєдіяльності працівника поліції, однак засоби та способи реалізації зазначених напрямів не відповідають вимогам часу та не задовольняють реально існуючих потреб поліцейського, про що свідчать результати проведеного нами опитування в рамках роботи над дисертаційним дослідженням.

8. Установлено, що Кабінет Міністрів України відіграє провідну роль в організації соціального захисту населення загалом та правоохоронних органів зокрема, оскільки основним завданням цього державного органу є здійснення заходів у сфері зайнятості, соціального захисту шляхом розроблення та впровадження національних програм. Міністерство соціальної політики України, координоване Кабінетом Міністрів України, покликане реалізовувати державну соціальну політику через надані повноваження та функції, маючи на меті ефективну організацію соціального захисту. Пенсійний фонд України, який є одним із суб'єктів вищезазначеної ієрархії, реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та веде облік осіб, які підлягають обов'язковому державному соціальному страхуванню. Варто зазначити, що лише при скоординованій взаємодії цих установ у сфері соціального захисту можна досягти ефективної реалізації державної соціальної політики та забезпечити адміністративно-правовий механізм реалізації соціального захисту.

9. З'ясовано, що останнім часом діяльність профспілкових організацій, зокрема і профспілкових організацій працівників поліції практично не розвивається, не активізована і як наслідок – авторитет організацій занепадає, знижуючи довіру з боку працівників. Зважаючи на прагнення України увійти до Європейського Союзу, з метою удосконалення та активізації діяльності профспілкових організацій у рамках забезпечення регулювання та вдосконалення соціального захисту працівників Національної поліції варто було б скористатися зарубіжним досвідом країн-

учасниць Євроспільноти, зокрема Республіки Польща, яка у своєму Основному законі визначила роль та місце профспілкових організацій у суспільно-політичній системі держави. У той час як у Конституції України закріплено лише право громадян об'єднуватися у професійні спілки (обмеження щодо членства встановлені виключно Конституцією і законами України) та коротке визначення поняття професійної спілки, однак важливість та місце не наголошені і не закріплені, що й, на нашу думку, знижує авторитетність профспілок, нівелюючи їх повноваження та покладені завдання.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. Міжнародні засади та зарубіжний досвід правового регулювання соціального захисту працівників поліції

Світова спільнота демократичних, економічно потужних, політично стабільних держав уже давно визнала життя та здоров'я людини найвищою цінністю, а її соціальні права та потреби – ключовим аспектом соціальної політики.

На важливості питання соціального захисту акцентують міжнародні нормативно-правові акти, зокрема йдеться про Загальну декларацію прав людини, прийняту 1948 р., як фундаментальний міжнародний документ з прав людини, який містить норми, покладені в основу законодавства спрямованого на соціальний захист у багатьох державах світу. Так, в окремих статтях, присвячених соціальним правам, Загальної декларації прав людини проголошено право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на оптимальне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку; право кожного на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та потрібне соціальне обслуговування, який необхідний для підтримки здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншої загрози існуванню через незалежні від неї обставини. Також у зазначеному документі міститься гарантія перелічених у ній прав і свобод людини, яка закріплює право кожної людини на соціальний і міжнародний порядок, за якого права і свободи, визначені цим документом, можуть бути повністю втілені [108].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 1966 р., містить міжнародні звичаї та договірні норми у сфері соціального

захисту. І хоча зазначений документ більше орієнтований на захист саме громадянських та політичних прав, однак містить окремі положення щодо захисту соціальних прав, мається на увазі право кожної людини на свободу об'єднання з іншими, включаючи право на створення і вступу до профспілки для захисту своїх законних інтересів [141].

У Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, прийнятому у 1966 р., акцентовано на походженні проголошених ним прав, тобто вони беруть свій початок з особистісного аспекту – людської гідності, вільної від страху та нужденності, оскільки лише за цих умов кожний зможе користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами. Окремі статті цього документа присвячені гарантіям права на працю, зокрема, права кожного на справедливі і належні умови праці, право на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування, право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його родини [142].

Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, прийнята 1950 р., за своїм змістом дещо подібна на Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, з огляду на те, що створена для захисту громадянських і політичних прав людини [143].

Важливим міжнародним документом є ратифікована Україною Європейська соціальна хартія 1961 р., в якому також особливу увагу приділено безпечним та здоровим, гідним і справедливим умовам праці. А також право на справедливу винагороду, яка дасть можливість забезпечити достатній рівень життя як працівника, так і його родини. Не лишилося поза увагою і право всіх працівників та роботодавців на свободу об'єднання в національні або міжнародні організації для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Зазначений документ передбачає право всіх працівників та їх утриманців на соціальне забезпечення. Кожна малозабезпечена людина має право на соціальну та медичну допомогу. Кожна людина має право користуватися соціальними службами [144].

За останні кілька років поліцейські організації в Європі спостерігають поступове знищення їх прав, що гарантуються не лише міжнародними договорами та конвенціями, але вони також закріплені в хартії основних прав Європейського Союзу, а також в Європейській соціальній хартії [145].

Поліцейські щодня виконують надзвичайну та незамінну роботу, перебуваючи на варті інтересів суспільства та держави. Важливість їх праці заслуговує на особливу увагу у вигляді положень про умови праці та життя та соціальні права не лише в національних правових системах, а й на рівні Європейського Союзу, таких як закріплені у статті 2 Директиви 89/391 / ЄЕС або статті 17 (3) Директиви 203/88 / Європейського Союзу. Сьогодні працівники поліції стурбовані великою кількістю професійних захворювань, пов'язаних із службовими обов'язками, розбіжністю та довільністю критеріїв між державами-членами при імплементації цих директив, а також повною або частковою відсутністю забезпечення певних соціальних прав [146].

Політичні, економічні та соціокультурні події, які мали місце в ХХ ст., призвели до усвідомлення цінності життя та здоров'я, честі й гідності людини, а також необхідності задоволення її потреб для забезпечення життєдіяльності. Унаслідок цього сучасне покоління отримало низку міжнародних нормативно-правових актів, які проголошують фундаментальні людиноцентристські права, що стали рушійною силою для створення національного соціального законодавства багатьох демократичних країн, зокрема й України.

Аналізуючи зазначені міжнародні документи, можна простежити спільну рису, яка їх поєднує: поряд із захистом життя та здоров'я людини знаходяться гарантування і захист права на працю, гідних умов праці та винагороди за неї, а також право на відпочинок.

З часів здобуття Україною незалежності до сучасного розвитку: світового визнання, зовнішньоекономічної та політичної позицій, створення та удосконалення національного законодавства, а також осучаснення наукової доктрини, наша держава торує нелегкий шлях до формування

ефективної та функціональної моделі системи соціального захисту. У нашій країні, як і в інших країнах світу, соціальний захист залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів. Порівняно з державами Європи, які мають розвинену економіку та потужний механізм соціального захисту, наша держава є відносно молодою, тому позитивним і доцільним є дослідження та вивчення досвіду зарубіжних країн.

Україна належить до пострадянських держав, але, як відомо, держави, що також належать до цієї правової сім'ї обрали для себе різні шляхи розвитку. Ураховуючи спільні риси в політичному, економічному, соціальному розвитку в минулому, на нашу думку, найбільш показовим для України є саме досвід пострадянських держав, які мають приблизно однакові правові характеристики та змогли за 30 років досягти відносно різних результатів у соціальному захисті працівників правоохоронних органів у цілому та поліції зокрема.

Політичні та економічні процеси, здійснення реформування національного законодавства й переоцінювання окремих аспектів державотворення є складовими частинами модернізації держав пострадянського простору. Діяльність держави у сприйнятті та впровадженні істотних змін є важливим кроком до стабілізації зовнішньополітичних зв'язків, зростання та відновлення економіки, поліпшення рівня соціального захисту населення.

Для повного і всебічного дослідження зарубіжних країн та на їх прикладі розглянуто функціонування системи соціального захисту та соціального захисту правоохоронних органів.

Рисунок 2 Окремі пострадянські держави

У розрізі дослідження правового регулювання соціального захисту працівників правоохоронних органів ми вважаємо доцільним звернутися до досвіду країн Східної Європи та здебільшого до досвіду пострадянських країн, умовно розмежувавши їх на дві категорії: перша категорія – країни Східної Європи (Республіка Болгарія) та пострадянські балтійські країни (Литовська Республіка, Латвійська Республіка, Естонська Республіка); друга категорія – країни пострадянського простору (Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Грузія).

Цікавим у рамках нашого дослідження є досвід соціального захисту працівників правоохоронних органів Республіки Болгарія як держави-учасниці Європейського Союзу.

Основний закон Республіки Болгарії проголошує її правовою державою, що керується Конституцією та законами країни, відповідно до яких вона гарантує життя, гідність і права особистості та створює умови для вільного розвитку людини і громадянського суспільства [147].

Працівники правоохоронних органів як громадяни Республіки Болгарії користуються усіма правами, що належать громадянам відповідно до

Конституції держави, враховуючи обмеження, встановлені специфікою служби.

Також Конституцією Республіки Болгарія проголошено основоположні соціальні гарантії та права: робітники і службовці мають право на здорові і безпечні умови праці, на мінімальний розмір винагороди за працю і на оплату, відповідну виконану роботу, а також право на вихідні дні та відпустку за умов і в порядку, визначених законом; робітники і службовці мають право об'єднуватися в професійні організації та спілки для захисту своїх інтересів у галузі праці та соціального забезпечення; робітники і службовці мають право на страйк для захисту своїх колективних економічних і соціальних інтересів. Це право здійснюється за умов і в порядку, визначених законом [147].

Республіка Болгарія як демократична та правова держава гарантує громадянам право на соціальне страхування й соціальну допомогу. Особи, які тимчасово залишилися без роботи, мають право на соціальне забезпечення за умов і в порядку, встановлених законом. Особи похилого віку, які не мають близьких і не можуть себе утримувати за рахунок свого майна, а також особи з фізичними та психічними вадами перебувають під особливою протекцією держави й суспільства [147].

Відповідно до Закону Республіки Болгарія «Про Міністерство внутрішніх справ» поліція є частиною Міністерства внутрішніх справ Республіки. Основними документами, що регулюють діяльність болгарської поліції, є Закон про Міністерство внутрішніх справ, Закон про іноземців у Республіці Болгарія, Закон про захист персональних даних, Закон про дорожній рух, Правила, що імплементують Закон про МВС, Кодекс етики.

Болгарська поліція покликана: забезпечувати громадський порядок; попереджати, виявляти й розслідувати злочини; припиняти діяльність національних і транскордонних злочинних груп та організацій; охороняти державний кордон і здійснювати прикордонний контроль, боротися з нелегальною міграцією та торгівлею людьми; виявляти і припиняти

терористичну діяльність; організовувати та здійснювати адміністративний контроль громадян й іноземців, які перебувають у Республіці Болгарія; виконувати інші функції, встановлені законом.

Діяльність Міністерства внутрішніх справ здійснюється на підставі таких принципів: ддержання Конституції, законів і міжнародних договорів; поваги й гарантій прав і свобод, гідності громадян; централізованого управління; гласності; співпраця з громадянами.

У болгарській поліції є дві категорії службовців: а) публічні офіцери; б) особи, які працюють в поліції за трудовим договором [148].

Виходячи з аналізу правової основи діяльності правоохоронних органів Республіки Болгарія, не можна не помітити деяку подібність напрямів соціального захисту працівників поліції Республіки Болгарія з пострадянськими країнами.

Таким чином, відповідно до закону доцільно виокремити таку класифікацію:

1) державні службовці отримують основну щомісячну зарплату, що формується зарплатою за категорією та зарплатою за посадою. Розміри заробітної плати за категорією, а також розміри заробітної плати на найнижчій і найвищій посадах у кожній категорії визначає Рада міністрів відповідно до пропозицій міністра внутрішніх справ. Конкретний розмір заробітної плати на посаді визначає міністр і складається з: винагороди за рівень, що відображає місце відповідної посади в ієрархії; винагороди, яка відображає конкретні умови робочого місця. Також працівникам виплачують додаткову винагороду за: виконання конкретної службової діяльності; результати офіційної діяльності; понаднормову роботу; науковий ступінь; специфічні умови праці; 2) працівників Міністерства внутрішніх справ забезпечують харчуванням або його грошовим еквівалентом. Державні службовці повинні мати робочий і формений одяг й інше матеріальне майно та обладнання. За здійснення діяльності, пов'язаної зі шкідливим впливом на здоров'я працівники Міністерства внутрішніх справ отримують безкоштовну

їжу для виведення токсинів та протиотруту; 3) при переведенні на роботу до інших населених пунктів у випадках, визначених міністром внутрішніх справ, державним службовцям та їх сім'ям у разі переїзду виплачують одноразову допомогу та транспортні витрати; 4) поліцейських, а також членів родин загиблих поліцейських, які опинились у важкому фінансовому становищі, підтримують коштами у порядку, визначеному міністром внутрішніх справ. Розмір грошової допомоги та порядок їх забезпечення щорічно визначається наказом міністра внутрішніх справ; 5) у разі смерті працівника Міністерства внутрішніх справ витрати на похорон несе Міністерство внутрішніх справ у розмірі, визначеному міністром внутрішніх справ; 6) обов'язкове соціальне та медичне страхування державних службовців здійснюється за рахунок республіканського бюджету; 7) при виконанні своїх службових обов'язків працівник Міністерства внутрішніх справ безкоштовно користується громадським транспортом міста; 8) державним службовцям, які користуються житлом на орендних умовах Міністерство внутрішніх справ виплачує суми компенсації за умов та в порядку, визначених Радою міністрів.

Питання робочого часу і часу відпочинку визначено законодавством так: нормальна тривалість робочого часу співробітників Міністерства внутрішніх справ становить 8 годин на день і 40 годин на тиждень за 5-денного робочого тижня. Для державних службовців, які виконують свої службові обов'язки в шкідливих, небезпечних або специфічних умовах праці, скорочується робочий час. Робочий час державних службовців обчислюється в робочих днях, а для тих, хто працює у 8-, 12- або 24-годинних змінах, підсумовується за тримісячний період.

Для державних службовців Міністерства внутрішніх справ, крім тих, які визначені Законом і вахтових працівників, встановлено ненормований робочий день. За необхідності вони зобов'язані виконати свої службові обов'язки після закінчення звичайного робочого часу [148].

Робота поза робочим часом компенсується в порядку та за умовами, визначеними законодавством. Оплата за понаднормові роботи виплачується із збільшенням на 50 відсотків базового щомісячного окладу. Порядок розподілу робочого часу, звітності та компенсація праці державних службовців поза робочим часом визначається розпорядженням міністра внутрішніх справ [148].

Ураховуючи вищевикладене, ми бачимо ґрунтовний підхід до визнання і компенсації понаднормових робіт, однак, як і в подібних нормах українського та грузинського законодавств, у болгарському законодавстві також, на нашу думку, не вистачає законодавчого визначення фундаментальних понять «заробітна плата», «відпустка поліцейського», «понаднормовий час» тощо, наявність яких чітко окреслювала б рамки соціальних прав та гарантій.

Державні службовці Міністерства внутрішніх справ мають право на такі види відпусток: оплачувану щорічну відпустку – розміром 30 робочих днів; додаткову оплачувану щорічну відпустку – один день за кожен рік служби, в тому числі за еквівалентний стаж роботи, але не більше 10 робочих днів; додаткову оплачувану щорічну відпустку за понаднормову роботу за роботу у вихідні та святкові дні – до 12 робочих днів; додаткову оплачувану щорічну відпустку при переїзді на роботу до іншого населеного пункту – до трьох робочих днів, які не можуть бути компенсовані грошовою компенсацією; додаткову оплачувану відпустку – до 5 робочих днів на календарний рік при нагородженні «Подякою» міністра, заступників міністра та генерального секретаря Міністерства внутрішніх справ; відпустку без збереження заробітної плати – до 6 місяців, один раз протягом усієї служби; відпустку без збереження заробітної плати – на період обіймання строкової посади в установах або структурах Європейського Союзу, або в міжнародних організаціях; працівники, які обіймають керівну виборну посаду в профспілкових організаціях протягом терміну повноважень, мають право на відпустку без збереження заробітної плати; відпустки у зв'язку з вагітністю

та пологами та по догляду за дитиною, крім того, державні службовці Міністерства внутрішніх справ на період вагітності або матері з дітьми до 6 років користуються спеціальним захистом трудового законодавства [148].

Таким чином, ми бачимо європейський підхід Республіки Болгарії до оплати праці поліцейських, де враховуються усі специфічні деталі, які впливають на обчислення, і це, є беззаперечним вагомим досягненням у соціальному захисті. Розширене коло відпусток дозволяє зробити висновок про позитивний результат європеїзації законодавства, яке становить правову основу діяльності правоохоронних органів [149, с. 81].

Проте В. Бурдяк зауважує, що процес при звичаєння Республіки Болгарія до вимог та стандартів Європейського Союзу досить важко прийнятний для суспільства. Зважаючи на те, що в Республіці Болгарія створені усі необхідні структури для забезпечення державно-політичного та громадянського життя на кшталт провідних держав-учасниць Європейського Союзу, однак практично вони не завжди результативні. У своєму розвитку та ствердженні Республіка Болгарія зробила вагомий крок уперед, здобувши членство в євроспільноті, проте, щоб відповідати установленим вимогам, необхідно знайти перспективні рішення ще багатьох невирішених питань [150, с. 65].

Досліджуючи регулювання соціального захисту працівників Національної поліції, звернемося до зарубіжного досвіду на прикладі країн Балтії. Як відомо, країни Балтії (Литва, Латвія, Естонія) заявили про вихід із Радянського Союзу ще 1990 року. З того часу почався успішний процес демонтажу тоталітарної моделі як державного управління в цілому, так і окремих складових державного механізму. На сьогодні вони є державами-членами Євросоюзу, які приєдналися, маючи стабільну економіку, відповідність європейським цінностям та стандартам, а також мінімізували прояви корупції як побутової, так і в державних органах влади. Йдеться також і про поліцію, для якої відсутні будь-які пільги, подібні до соціальних пільг і гарантій переважної кількості країн-учасниць колишнього СРСР.

Конституція Литовської Республіки проголошує Литовську державу незалежною демократичною республікою [151].

Також, належна увага приділена закріпленню визначальних моментів соціальних прав і гарантій, зокрема зазначено: кожна людина може вільно обирати роботу та займатися підприємництвом і має право на належні, безпечні і здорові умови праці і на соціальний захист на випадок безробіття.

Держава гарантує право громадян на пенсії за віком та інвалідністю, на соціальну підтримку в разі безробіття, хвороби, вдовства, втрати годувальника та в інших передбачених законом випадках [151].

Так, Закон Литовської Республіки «Про діяльність поліції» визначає призначення поліції Литви, принципи і правові основи її діяльності, завдання, організаційну структуру поліції, основи співробітництва поліції з населенням, громадськими організаціями, державними та іншими органами, а також повноваження, права, обов'язки, відповідальність посадових осіб поліції й умови правомірності застосування примусових заходів, джерела і форми фінансування установ поліції [152].

Ми бачимо, що в контексті Закону як правової основи діяльності поліції Литовської Республіки не містяться норми щодо соціального захисту поліцейських. Крім того, необхідно звернути увагу на нетиповий підхід щодо визначення поняття «поліція»: сукупність установ і посадових осіб поліції, які забезпечують громадську безпеку і громадський порядок. Поліція, керуючись законами та іншими правовими актами, неупереджено захищає всіх осіб, які перебувають на території Литовської Республіки, незалежно від їх національності, раси, статі, мови, походження, соціального стану, віросповідання, переконань або поглядів. Діяльність поліції будується відповідно до принципів демократії, поваги прав людини, гуманізму, суспільної моралі, законності, гласності в діяльності поліції, а також застосування примусу лише в необхідних випадках [152].

Наступною досліджуваною країною в рамках нашого дисертаційного дослідження є Латвійська Республіка, яка відповідно до свого Основного закону є незалежною демократичною республікою.

Латвійська Республіка як демократична, правова, соціально відповідальна і національна держава ґрунтується на свободі і гідність людини, визнає і захищає основні права людини і поважає національні меншини. Кожний має право на соціальне забезпечення в старості, в разі непрацездатності, безробіття та інших, установлених законом випадках [153].

У Латвійській Республіці поліція – це озброєний воєнізований державний орган або озброєний воєнізований орган самоврядування, обов'язком якого є захист життя, здоров'я, прав і свобод, власності осіб, інтересів суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань.

Правова підстава діяльності поліції – це Конституція Латвійської Республіки, міжнародні договори, Закон Латвійської Республіки «Про поліцію», інші закони та нормативні акти Латвійської Республіки, а також рішення самоврядувань, якщо вони не суперечать законам Латвійської Республіки.

Діяльність поліції будується на додержанні законності, гуманізму, прав людини, соціальної справедливості, гласності, єдиноначальності і спирається на допомогу населення. Поліція Латвійської Республіки діє в системі Міністерства внутрішніх справ Республіки. На поліцію покладені завдання щодо гарантування безпеки людей і суспільства; запобігання кримінальним злочинам та іншим порушенням закону; розкриття кримінальних злочинів і розшуку людей, які їх вчинили; забезпечення допомоги громадянам, установам і організаціям щодо захисту їх прав, відповідно до процедур, установлених законом; застосування, в межах компетенції, адміністративних санкцій. Законом установлена можливість надання житла працівникові поліції.

Таким чином, Державна поліція має право купувати житлові будинки або окремі квартири, а також будувати житлові будинки для потреб співробітників Державної поліції. За запитом установи Державної поліції самоврядування може надати працівникові Державної поліції, переведеному в інший населений пункт в інтересах служби, житло поблизу місця служби [154].

Відповідно до Конституції Естонської Республіки Естонія – самостійна і незалежна демократична республіка, де носієм верховної влади є народ. Права, свободи та обов'язки всіх і кожного, перелічені в Основному законі, поширюються однаковою мірою як на громадян Естонської Республіки, так і на громадян іноземних держав та осіб без громадянства, які перебувають в Естонській Республіці [155].

Правовою основою діяльності правоохоронних органів Естонської Республіки є Конституція Естонської Республіки від 28 червня 1992 р.

Відповідно до положення Статуту Департаменту поліції і прикордонної охорони Департамент поліції і прикордонної охорони Міністерства внутрішніх справ – це державний орган, який відповідає за законодавчі та інші нормативні акти, здійснює державний нагляд і застосовує державну владу. Значними змінами характеризується правоохоронна система Естонської Республіки, де відбулися якісно нові зрушення [156]. Згідно із Законом Естонської Республіки «Про поліцію та прикордонну охорону» «поліція є інститутом виконавчої влади, що знаходиться у віданні Міністерства внутрішніх справ та Уряду, основним завданням якого є захист громадської безпеки, прикордонний контроль, виявлення та ліквідація забруднення морських вод, морська та наземна пошуково-рятувальна діяльність, а також регулювання процесів у галузі громадянства і міграції» [157].

З метою уникнення дублювання функціонального призначення деяких структурних підрозділів ухвалене рішення про їх укрупнення, що відобразилося на видатках і витратах на поліцію, однак не завдало

матеріальної шкоди працівникам і не призвело до масових звільнень. Як і попередні дві Прибалтійські республіки, Естонська Республіка забезпечила своїм поліцейським гідні умови та оплату праці відповідно до європейських стандартів.

Таким чином, ми бачимо успішні моделі перетворення – європеїзацію колишніх радянських республік, де було вчасно усвідомлено та проведено дійсно відчутні зміни в правоохоронній системі. Не пільги та соціальні гарантії визначають якість роботи поліції країн Балтії, а престижність і авторитетність професії, гідні умови та оплата праці. Саме на гідній оплаті праці робить акцент прибалтійське законодавство.

Ефективність роботи поліції визначається не лише рівнем розкриття кримінальних правопорушень, й рівнем профілактики злочинності, організації дієвого співробітництва з населенням [158, с. 3].

У ракурсі нашого дослідження розглянемо досвід та правову позицію сусідньої держави – Республіки Білорусь. Республіка Білорусь – унітарна демократична соціальна правова держава [159].

Конституція Республіки Білорусь на законодавчому рівні проголошує ключові позиції організації та гарантування соціального захисту. Держава здійснює регулювання економічної діяльності в інтересах людини і суспільства, забезпечує напрям і координацію державної та приватної економічної діяльності в соціальних цілях.

Держава гарантує трудящим право брати участь в управлінні підприємствами, організаціями й установами з метою підвищення ефективності їх роботи та поліпшення соціально-економічного рівня життя [159].

Подібно до Конституції України Конституцією Республіки Білорусь гарантовано громадянам право на захист своїх економічних і соціальних інтересів, включаючи право на об'єднання в професійні спілки, укладення колективних договорів (угод) і право на страйк; право на соціальне забезпечення в старості, в разі хвороби, інвалідності, втрати працездатності,

втрати годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та місцевим самоврядуванням безкоштовно або за доступну для них плату відповідно до законодавства [159]. Така подібність конституційних норм пояснюється, на нашу думку, пострадянською спадщиною в моделюванні нормативно-правових актів за попереднім шаблоном та ментальністю.

Також у Конституції Булорусі зазначено, що держава виявляє особливу турботу про ветеранів війни і праці, а також про осіб, які втратили здоров'я під час захисту державних і громадських інтересів [159].

Організаційні зміни та модернізовані підходи до проблематики охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю визначені Законом Республіки Білорусь від 17 липня 2007 р. «Про органи внутрішніх справ Республіки Білорусь», який є правовою основою діяльності правоохоронців, встановлює обов'язки і права працівників та гарантує їх правовий і соціальний захист.

Відповідно до зазначеного Закону органи внутрішніх справ – державні правоохоронні органи, які здійснюють боротьбу зі злочинністю, охорону громадського порядку і забезпечують громадську безпеку відповідно до завдань, покладених на них Законом та іншими законодавчими актами Республіки Білорусь. Органи внутрішніх справ є складовою частиною системи забезпечення національної безпеки Республіки Білорусь.

Правовою основою діяльності органів внутрішніх справ є Конституція Республіки Білорусь, Закони, укази і декрети Президента Республіки Білорусь, інші законодавчі акти. Діяльність органів внутрішніх справ здійснюється за принципами: законності; поваги і додержання прав, свобод і законних інтересів громадян; гуманізму; єдності системи органів внутрішніх справ та централізації управління ними; поєднання гласних і негласних методів і засобів діяльності; незалежності від діяльності політичних партій та інших громадських об'єднань [160].

Необхідно відмітити деяку лояльність у наданні визначення органам внутрішніх справ, зокрема, відсутня законодавча вказівка на озброєність, яка посилювала тоталітарний характер як самої структури, так і негативне ставлення до неї з боку громадян.

Щодо рівня соціального захисту працівників органів внутрішніх справ Республіки Білорусь, ґрунтуючись на нормативно-правових актах, у рамках нашого дисертаційного дослідження встановлено таке: 1) держава гарантує співробітникам органів внутрішніх справ соціальну захищеність, здійснює заходи із створення для них належних умов служби і соціального забезпечення; 2) грошове забезпечення співробітників органів внутрішніх справ включає оклад грошового утримання (посадовий оклад і оклад за спеціальним званням), надбавку за вислугу років та інші виплати відповідно до законодавства Республіки Білорусь; 3) співробітникам органів внутрішніх справ гарантується надання їх дітям місць у закладах освіти для здобуття дошкільної освіти впродовж трьох місяців із дня подання заяви; 4) пенсійне забезпечення співробітників органів внутрішніх справ, забезпечення житловими приміщеннями, квартирними телефонами, медичне обслуговування і санаторно-курортне лікування та оздоровлення працівників органів внутрішніх справ та членів їх сімей здійснюються в порядку, передбаченому законодавчими актами Республіки Білорусь; 5) громадяни Республіки Білорусь, звільнені з органів внутрішніх справ, і члени їх сімей мають право на медичне обслуговування в установах охорони здоров'я органів внутрішніх справ і санаторно-курортне лікування та оздоровлення, а також на інші заходи соціального захисту на умовах і в порядку, передбачених законодавчими актами Республіки Білорусь. Крім того, співробітник органів внутрішніх справ підлягає обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів республіканського бюджету, а також інших джерел, передбачених законодавством Республіки Білорусь [160].

На разі в українському законодавстві такої норми не передбачено, однак її впровадження, на нашу думку, було б позитивним кроком до

удосконалення національного соціального законодавства в розрізі соціального захисту працівників Національної поліції України.

До того ж у разі загибелі (смерті) співробітника органів внутрішніх справ, що настала внаслідок злочинного посягання на його життя або здоров'я в зв'язку із здійсненням ним службової діяльності або внаслідок прийняття ним заходів щодо запобігання (припинення) злочину, адміністративного правопорушення, сім'ї загиблого (померлого) співробітника органів внутрішніх справ (його спадкоємцям) виплачують одноразову страхову суму розміром 10-річної суми окладу грошового утримання і надбавки за вислугу років загиблого (померлого). Цю страхову суму виплачують за зазначеними підставами також у разі смерті співробітника органів внутрішніх справ, що настала впродовж одного року після припинення ним служби в органах внутрішніх справ. У разі встановлення співробітникові органів внутрішніх справ, зокрема впродовж одного року після припинення ним служби в органах внутрішніх справ, інвалідності, що настала внаслідок злочинного посягання на його життя або здоров'я в зв'язку із здійсненням ним службової діяльності або внаслідок прийняття ним заходів щодо запобігання (припинення) злочину, адміністративного правопорушення, підтвердженої медичним висновком, виплачується одноразову страхову суму.

Співробітникові органів внутрішніх справ, який отримав тяжке або менш тяжке тілесне ушкодження, яке не мало наслідком інвалідності, внаслідок злочинного посягання на його життя або здоров'я в зв'язку із здійсненням ним службової діяльності або внаслідок прийняття ним заходів щодо запобігання (припинення) злочину, адміністративного правопорушення, підтвержене медичним висновком, виплачують одноразову страхову суму відповідно розмірам дворічної або піврічної суми окладу грошового утримання і надбавки за вислугу років. У разі загибелі (смерті) співробітника органів внутрішніх справ або встановлення співробітникові органів внутрішніх справ інвалідності, що настали в

результаті поранення (контузії), травми, каліцтва, захворювання, або отримання ним важкого або менш важкого тілесного ушкодження, що не призвів до інвалідності, легкого тілесного ушкодження, мали місце при здійсненні ним службової діяльності, підтверджених медичним висновком, крім окремих випадків, виплачують одноразову страхову суму. Виплата страхової суми за одним і тим самим страховим випадком провадиться за вирахуванням раніше отриманих страхових сум.

У разі знищення або пошкодження майна, що належить співробітникові органів внутрішніх справ або його близьким, унаслідок злочинного посягання на його життя або здоров'я в зв'язку із здійсненням ним службової діяльності або внаслідок прийняття ним заходів щодо запобігання (припинення) злочинам, адміністративному правопорушенню співробітникові органів внутрішніх справ або його близьким виплачують страхове відшкодування в розмірі завданої шкоди, але не більше ніж дійсна вартість знищеного або пошкодженого майна на день ухвалення рішення про виплату.

У разі встановлення осіб, винних у загибелі (смерті) співробітника органів внутрішніх справ, завданні шкоди його здоров'ю, завданні майнової шкоди працівникові органів внутрішніх справ або його близьким, виплачені страхові суми підлягають стягненню з винних осіб. Порядок і умови виплати страхових сум, виплачуваних за обов'язковим державним страхуванням співробітників органів внутрішніх справ, визначаються Радою Міністрів Республіки Білорусь [160]. Як бачимо, життя, здоров'я та майно співробітника Республіки Білорусь захищається державою.

На думку практиків та теоретиків сучасної Республіки Білорусь, сьогодні органи внутрішніх справ Республіки є високопрофесійним державним органом, який ефективно розвивається в руслі світових тенденцій правоохоронної діяльності. Завдання і мета органів внутрішніх справ Республіки Білорусь – перебуваючи у вирі життя, бути з народом, жити його

інтересами і проблемами, використовуючи потенціал усіх служб і підрозділів, захищати законні інтереси кожного громадянина [161].

Також пропонуємо дослідити особливості соціального захисту працівників міліції у Казахстані. Ми приєднуємося до думки О. Васильєва, який у своєму дослідженні вказує, що соціально-політичне осучаснення Казахстану вимагає здійснення інституціональних перетворень, визначення форм керованого сполучення ринкових механізмів, інструментарію державного врегулювання економіки та новітніх інститутів громадянського суспільства. Лише в разі домінування соціальних завдань реформ можемо очікувати на потужне стимулювання економічного зростання, технічної модернізації виробництва і підвищення його ефективності, а отже, і зростання рівня економіки, що є фундаментом зростання рівня соціального захисту населення в цілому, так і працівників органів внутрішніх справ зокрема [162, с. 57].

В Основному законі Казахстану зазначено, кожний має право на свободу праці, вільний вибір роду діяльності та професії. Примусова праця допускається лише за вироком суду або в умовах надзвичайного або воєнного стану. Кожний має право на умови праці, що відповідають вимогам безпеки та гігієни, на винагороду за працю без будь-якої дискримінації, а також на соціальний захист від безробіття.

Співробітники внутрішніх справ як громадяни користуються всіма правами громадян Казахстану, яким Конституцією Республіки Казахстан гарантується мінімальний розмір заробітної плати і пенсії, соціальне забезпечення за віком, у разі хвороби, інвалідності, втрати годувальника та за іншими законними підставами.

Заохочуються добровільне соціальне страхування, створення додаткових форм соціального забезпечення і добродійність [163].

Відповідно до Закону Республіки Казахстан «Про органи внутрішніх справ Республіки Казахстан» органи внутрішніх справ Республіки є правоохоронним органом, призначеним для захисту життя, здоров'я, прав і

свобод людини і громадянина, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, втручання в діяльність яких забороняється законом.

Правовою основою діяльності органів внутрішніх справ є Конституція Республіки Казахстан, Закон «Про органи внутрішніх справ Республіки Казахстан» та інші нормативні правові акти Республіки Казахстан. Якщо міжнародним договором, ратифікованим Республікою Казахстан, встановлено інші правила, ніж ті, які містяться в цьому Законі, то застосовуються правила міжнародного договору.

У своїй діяльності органи внутрішніх справ керуються принципами державної служби та спеціальними принципами правоохоронної служби в Республіці Казахстан [164].

З вищевикладеного ми бачимо подібність Закону «Про органи внутрішніх справ Республіки Казахстан» до Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р. За особливий та потенційно небезпечний характер служби працівникам органів внутрішніх справ Казахстану, членам їх сімей Законом передбачені соціальні гарантії, права, пільги. У разі переміщення та просування по службі працівника органів внутрішніх справ, пов'язаних із переїздом з одного населеного пункту до іншого на відстань більше ніж п'ятдесят кілометрів, йому виплачують підйомну допомогу розміром двомісячного грошового утримання на самого співробітника і половини місячного грошового утримання на кожного члена сім'ї, які переїхали разом із ним. У разі переміщення та просування по службі працівника органів внутрішніх справ йому відшкодовують за рахунок держави витрати за перевезення до десяти тонн власного майна, а також за проїзд залізничним, водним, автомобільним транспортом, ураховуючи членів сім'ї, які переїхали разом із ним. Порядок виплати грошового забезпечення, допомоги та інших виплат встановлює Міністр внутрішніх справ.

Перелік посад працівників органів внутрішніх справ, які мають право в разі переміщення і просування по службі на відшкодування витрат за проїзд

транспортом і на перевезення власного майна, визначає Уряд Республіки Казахстан.

Співробітникам органів внутрішніх справ, нагородженим у період проходження служби в органах внутрішніх справ державними нагородами – орденами, розмір одноразової допомоги в разі звільнення збільшується на два оклади грошового утримання. Місцеві представницькі та виконавчі органи мають право встановлювати додаткові гарантії соціального захисту співробітників органів внутрішніх справ, не передбачені Законом [164].

Крім того, Законом окремо передбачено житлові права співробітників органів внутрішніх справ, членів їх сімей, які потребують житло, забезпечуються житлом на період проходження служби в органах внутрішніх справ. Співробітникам органів внутрішніх справ виплачують компенсацію за найм (оренду) житла. Порядок забезпечення житлом, виплати компенсації за найм (оренду) житла, а також категорії посад співробітників органів внутрішніх справ, які мають право на отримання компенсації, визначає Уряд Республіки Казахстан.

Співробітники органів внутрішніх справ, які мають вислугу двадцять і більше років у календарному обчисленні, і співробітники, звільнені зі служби і мають вислугу двадцять і більше років у календарному обчисленні, за винятком звільнених за негативними мотивами, а також співробітники, які мають вислугу десять і більше років у календарному обчисленні і мають на утриманні дітей-інвалідів, мають право безоплатно приватизувати займане житло, надане з державного житлового фонду [164].

Законом визначено, що сім'я співробітника органів внутрішніх справ, яка втратила годувальника, не може бути виселена із займаного нею службового житла або житла, прирівняного до службового, без надання іншого житла. Члени сім'ї працівника органів внутрішніх справ, загиблого (померлого) під час проходження служби в органах внутрішніх справ, мають право безоплатно приватизувати надане житло з державного житлового фонду незалежно від вислуги років загиблого (померлого). У разі смерті

пенсіонера органів внутрішніх справ, який мав право на приватизацію наданого службового житла, право приватизації переходить до членів його сім'ї померлого (загиблого).

Законом визначене коло осіб, до якого належать члени сім'ї співробітників органів внутрішніх справ: дружина (чоловік), спільні або одного з подружжя неповнолітні діти (усиновлені, які перебувають на утриманні або під опікою); діти (усиновлені, які перебувають на утриманні або під опікою) і діти чоловіка (дружини), які навчаються в закладах освіти за очною формою навчання у віці до двадцяти трьох років; діти-інваліди (усиновлені, які перебувають на утриманні або під опікою) і діти-інваліди чоловіка (дружини), які стали інвалідами до вісімнадцяти років; батьки і батьки чоловіка (дружини), що знаходяться на утриманні співробітника; а також, особи, які перебувають на утриманні: члени сім'ї співробітника органів внутрішніх справ, які проживають за рахунок його доходу і не мають самостійного джерела доходу [164].

На підставі вищевикладеного, ми бачимо, що Республіка Казахстан, як колишня радянська республіка, не робила докоріних кроків на шляху до модернізації державних управлінських та законотворчих процесів. Нині залишається колишня модель системи за основу, хоча деякі зрушення на шляху реформування мають місце [165, с. 604].

Розглянемо сучасний стан соціального захисту працівників поліції на прикладі Грузії як однієї з пострадянських республік, яка після проголошення своєї незалежності вийшла з-під контролю тоталітарного режиму та взяла курс на реформування системи правоохоронних органів.

В Основному Законі Грузії проголошено її соціальною державою, діяльність якої спрямована на зміцнення в суспільстві принципів соціальної справедливості, соціальної рівності та соціальної солідарності [166].

Відповідно до Закону Грузії «Про поліцію» поліція Грузії є системою правоохоронних установ, що здійснюють виконавчу владу та входять до системи Міністерства, яке в межах повноважень, наданих законодавством

Грузії, проводить превентивні заходи і заходи з реагування на правопорушення для дотримання громадської безпеки та правопорядку.

Конституція, міжнародні правові акти, Закон «Про поліцію» та інші закони Грузії, правові акти та інші нормативні акти Президента, Уряду, Прем'єр-міністра і Міністра Грузії є правовим плацдармом діяльності поліції Грузії. Внаслідок здійснення масштабного реформування правоохоронної системи Грузії відбулися позитивні зміни та розширення соціальних прав та гарантій поліцейських. Поліцейські здійснюють свою діяльність неухильно дотримуючись принципів захисту і поваги основних прав і свобод людини, законності, неприпустимості дискримінації, пропорційності, здійснення дискретних повноважень, політичної нейтральності та прозорості діяльності поліції [167].

Законом Грузії «Про поліцію» встановлено, що соціальний захист, обов'язкове страхування життя і здоров'я поліцейського забезпечує держава. Виокремлено фундаментальні положення діючого Закону: за поліцейським у період його перебування в розпорядженні кадрів упродовж двох місяців зберігається зарплата (грошове забезпечення) за останньою займаною посадою; шкода, завдана поліцейському під час виконання службових обов'язків, відшкодовується повністю за рахунок коштів державного бюджету Грузії в порядку, встановленому законодавством Грузії; пенсійне забезпечення поліцейського здійснюється відповідно до законодавства Грузії; порядок і умови надання медичних послуг поліцейському та члену (членам) його сім'ї визначає Міністр; у межах коштів державного бюджету Грузії наказом Міністра для поліцейських можуть визначатися додаткові заходи щодо виплати одноразової допомоги, надання іншого соціального захисту і пільги; індивідуальним адміністративним актом Міністра поліцейським можуть бути надані в користування утримувані на балансі Міністерства квартири, будинки, підсобні споруди і закріплені за ними земельні площі для проживання [167].

Грунтуючись на дослідженні правової основи соціального захисту працівників поліції Грузії, можемо виокремити основні напрями соціального захисту, за якими законодавством передбачені пільги та компенсації:

По-перше, в разі загибелі поліцейського під час виконання службових обов'язків, його сім'ї (спадкоємцеві) з коштів державного бюджету Грузії на підставі акта, виданого Міністром або уповноваженою на те особою, виплачують одноразову грошову допомогу і суму для відшкодування витрат на поховання. Витрати на поховання поліцейського відшкодовує держава. Крім того, в межах бюджетних асигнувань Міністерства на підставі правового акта Міністра членові сім'ї поліцейського, який загинув під час виконання службових обов'язків, може бути виплачено додаткову матеріальну допомогу.

По-друге, в разі втрати здоров'я поліцейським під час виконання службових обов'язків, відповідно до ступеня пошкодження (тяжкий, середній, легкий ступені пошкодження здоров'я), визначеного Законом, йому виплачують відповідну одноразову грошову допомогу.

По-третє, в разі втрати здоров'я поліцейського під час виконання службових обов'язків, якщо зазначене пошкодження позбавляє його можливості належним чином виконувати службові обов'язки, Міністерство забезпечує працевлаштування цього поліцейського на посади в системі Міністерства, що відповідає його особистим і діловим якостям, освіті та стану здоров'я.

Якщо у випадках, передбачених Законом, Міністерство з об'єктивних причин не зможе забезпечити працевлаштування поліцейського, в період його перебування безробітним, але не більше одного року, йому щомісячно виплачують компенсацію в повному розмірі посадового окладу за останньою займаною посадою [167].

По-четверте, актуальним та гострим залишається питання тривалості робочого дня як в усьому світі, так і в Республіці Грузія, адже перевантаження та надмірна втомлюваність працівників поліції призводить

до професійного вигорання, зниження мотивації і як наслідок – плинності кадрів та низької продуктивності праці. Відповідно до Закону Грузії «Про поліцію» для поліцейських установлено ненормований робочий день. У системі Міністерства або його окремих структурних одиницях в особливих випадках на певний термін може бути оголошений особливий режим роботи.

Під час особливого режиму поліцейські перебувають в передбачених для них місцях роботи. Поліцейському дозволяється залишити робоче місце лише з дозволу безпосереднього начальника. Також під час воєнного чи надзвичайного стану або в інших екстремальних ситуаціях Міністерство переходить на особливий режим роботи [167].

По-п'яте, Законом передбачена відпустка поліцейського, тривалість якої розраховується залежно від стажу роботи в структурі Міністерства внутрішніх справ. Відтак, тривалість щорічної оплачуваної відпустки поліцейського становить 30 календарних днів. Тривалість щорічної оплачуваної відпустки поліцейського, який має стаж роботи в Міністерстві більше ніж 5 років, становить 35 календарних днів, а поліцейського зі стажем роботи понад 10 років – 40 календарних днів. Виходячи із службової необхідності, допускається припинення відпустки поліцейського і його виклик на роботу для продовження служби [167].

По-шосте, важливим аспектом соціальної безпеки є винагорода за працю – заробітна плата поліцейського, що складається з посадового окладу та окладу, встановленого за звання. Крім того, поліцейським, окрім зарплати, можуть виплачувати надбавки до заробітної плати (грошового забезпечення) і компенсації. Розміри заробітної плати (посадового окладу та окладу за званням), надбавок до заробітної плати (грошового забезпечення) і компенсації, а також порядок і умови їх виплати визначає Міністр [167].

Таким чином, ми бачимо деяку подібність у соціальному гарантуванні, визначених конституціями пострадянської Грузії, яка до 1991 року перебувала у складі тоталітарного Радянського Союзу і мала мілітаристичну модель державного управління та правоохоронних органів, і Республіки

Болгарія, яка свого часу так і не увійшла до складу СРСР і розвивалася як соціалістична держава, обравши курс на парламентську демократію.

З огляду на вищевикладене ми бачимо позитивний та істотний результат нелегкого шляху модернізації і запровадження нового підходу до діяльності правоохоронних органів, а також значні досягнення, яких вдалося здобути: оптимізація кадрів (унаслідок реформування понад 90% попереднього складу правоохоронних органів було замінено); функціональні зрушення (внаслідок реформування корупціогенні функції, які належали поліції або звели нанівець, або передали в інші структури); встановлення пільг та компенсацій, які ширше охоплюють спектр соціального захисту. Зважаючи на це, реформаційний процес правоохоронних органів відбувався у поєднанні з процесом боротьби з корупцією.

З огляду на вищевивикладене варто підкреслити, у своєму європейському розвитку Республіка Болгарія досягла значних здобутків як у процесах державотворення, так і адаптації національного законодавства до стандартів та вимог Європейського Союзу. Йдеться насамперед про правову основу діяльності болгарської поліції, соціальні права та гарантії якої мають європейський характер.

Країни Балтії (Литва, Латвія, Естонія) показали усім пострадянським республікам позитивний приклад європейського вектора розвитку шляхом докорінних змін у правоохоронній системі, мінімізації корупціогенних чинників та стабілізації політичного й економічного стану, які у своєму симбіозі і дали успішний результат процесу європеїзації. Незвичним є той факт, що Законом «Про поліцейську діяльність» Литовської Республіки, Законом Латвійської Республіки «Про поліцію», Законом Естонської Республіки «Про поліцію та прикордонну охорону» не передбачено широкого спектра соціальних пільг та гарантій соціального захисту, як ми з'ясували, дослідивши інші пострадянські республіки. На нашу думку, це пов'язано з тим, що хоча країни Балтії теж є колишніми радянськими республіками, однак набули членства у Європейському Союзі досить давно,

у травні 2004 року, тому мали можливість удосконалювати державне управління, реформувати державні органи, спираючись на досвід потужних держав-учасниць. Завдяки успішним крокам у європеїзації, моделюванні нового законодавства країни Балтії пройшли нелегкий шлях інтеграції та при звичаєння до рівноправного членства в європейській родині, відповідаючи світовим стандартам, зокрема і щодо забезпечення соціального життя населення.

У контексті нашого дослідження корисним для України є досвід Республіки Білорусь як країни, пов'язаної з Україною спільним історичним, політичним та економічним минулим. Аналізуючи законодавство, маємо подібність деяких норм Основного закону, щодо обов'язкового державного страхування. У Республіці Білорусь співробітник органів внутрішніх справ підлягає обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів республіканського бюджету, а також інших джерел, передбачених законодавством. Страхуванню підлягає життя, здоров'я працівника та майно. На сьогодні в Україні таке нововведення мало б досить актуальний характер, у зв'язку з проведенням Операції об'єднаних сил на Сході України, враховуючи фактор непереборної сили (пожежі, повені), щоденних психоемоційного та фізичного навантаження працівників Національної поліції.

Республіка Казахстан, яка теж має спільну з Україною спадщину державотворення, в рамках досліджуваного питання поки залишає систему правоохоронних органів без відчутних змін, однак окремі аспекти адміністративно-правового регулювання соціального захисту правоохоронців мають цілком раціональний характер, зокрема щодо виплати грошової допомоги у разі переїзду працівника органів внутрішніх справ у зв'язку з просуванням по службі. На сьогодні таке нововведення було б дуже актуальним у зв'язку з запровадженням програми «Поліцейський офіцер громади», метою якої є забезпечення громадського порядку та громадської безпеки на відповідній території. Міністр внутрішніх справ А. Аваков

зазначив, що МВС розвиває поліцію на основі філософії й принципу «Служити і захищати», та наголошує, що сьогодні перед суспільством постала нова модель зв'язку та поліцейських служб – поліція громади. Метою проєкту є забезпечення поліцейського для кожної громади. Проєкт запроваджено близько в 30 000 малих міст в Україні, де проживають 28 мільйонів громадян. Кого собою являє офіцер громади? Це поліцейський, який зосереджений на вирішенні питань безпеки для своєї місцевої громади. Він доступний для населення, оскільки постійно перебуває поруч із людьми та готовий до оперативного реагування [168].

Привертає увагу досвід Грузії в частині реформування системи правоохоронних органів, оскільки саме за подібною моделлю розпочинався процес переформатування української системи правоохоронних органів, оскільки вагомим змінам зазнало як організаційно-структурне управління, так і правова основа діяльності. Крім того, успішний процес реформ у правоохоронній сфері здійснювався паралельно з активним процесом боротьби з корупцією як у державі в цілому, так і в правоохоронній системі зокрема.

Якщо розглянути окремі аспекти соціального захисту поліцейського на прикладі досвіду Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії як країни з потужною економікою та стійким політичним становищем, варто зауважити, що серед соціальних гарантій найпоширенішими є щорічна відпустка, оплачуваний період тимчасової непрацездатності. Поліцейські автоматично зараховуються до системи пенсійного забезпечення. Користуються безкоштовним проїздом. Працівники поліції, які виконують роботу на умовах повного робочого дня, в середньому відпрацьовують 40 робочих годин на тиждень за вісім годинних змін. Однак, оскільки вони надають цілодобову державну послугу, несоціальні години роботи, чергування та екстрені виклики є звичайною особливістю роботи. Регулярні зміни зазвичай не перевищують десяти годин, але можуть бути надані понаднормові роботи, які оплачуються за вищою ставкою [169].

У ракурсі нашого дослідження сучасного стану соціального захисту працівників поліції як пострадянських республік, так і країн-учасниць Європейського Союзу, зазначимо, що усі держави здійснили важкі кроки у формуванні своєї правової соціальної демократичної держави, пройшли складні етапи державотворення, модернізації економіки, реформації усіх сфер політичного та громадського життя, надбавши неоціненний досвід, корисний як для України (зважаючи на прагнення рівноправного членства в Європейському Союзі), так і для низки інших держав, які лише стають на шлях вдосконалення та реформації.

3.2. Перспективи вдосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України

Масштабному процесу реформації, який торкнувся політичної, економічної та соціальної сфер життєдіяльності населення України, ймовірно, передувала зовнішньополітична стратегія держави, спрямована на вступ до Європейського Союзу. Так, у лютому 2005 року між Україною та Європейським Союзом підписано план дій. Однак для набуття повноправного членства Україні було необхідно підтвердити здійснення державного управління на демократичних засадах, що відповідають світовим зразкам, та реалізувати відповідне реформування. Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом підписували у 2014 р. двома етапами, цьому об'єктивно сприяла низка проведених переговорів, готовність України до сприйняття змін. Склався переломний момент відриву від моделі пострадянської республіки до формування європейської держави, внаслідок чого першочерговим завданням стали зміни в державній моделі управління (йдеться про адміністративну реформу, реформу децентралізації, реформи в оборонній сфері, фінансову реформу, реформу правоохоронних органів, реформу державної служби та ін.). Довгий час Україна перебувала в тіні

пострадянського минулого з широким колом корупційних явищ, некомпетентним бюрократичним механізмом та репресивними правоохоронними органами. У такий непростий для молодії країни час здебільшого продовжувало діяти законодавство радянських часів та функціонувала неєвропейська модель державності. Саме тому перспективне переформатування системи правоохоронних органів є важливим кроком на шляху до європейської родини демократичних, економічно та соціально розвинених держав.

Безперечно, реформаційні та трансформаційні процеси в Україні тривають. Попри докладені зусилля та здобутки, на сьогодні, перспективи для подальшого вдосконалення правоохоронної системи мають місце та є актуальними серед науковців.

Проблеми нормативно-правового забезпечення регулювання соціального захисту працівників Національної поліції не вивчені повною мірою. На сучасному етапі розвитку української доктрини права науковці не припиняють досліджень та пошуків максимально ефективних шляхів вирішення зазначених питань.

Так, П. Коломоєць у своїй науковій праці зазначає, що в рамках проведення реформи правоохоронних органів необхідно приділити значну увагу вдосконаленню національного законодавства у сфері соціального захисту працівників поліції, зокрема щодо соціальних гарантій та соціальних виплат. Крім того, пропонує розуміти під соціальним захистом працівників поліції комплекс чітко розроблених державних заходів організаційно-правового та матеріального спрямування, направлених на втілення визначених законодавством соціальних гарантій та щодо забезпечення гідних умов праці поліцейським, а також забезпечення відповідної державної підтримки як самим працівникам поліції, так і їх родинам, які через життєві обставини потребують такої підтримки. На думку дослідника, серед заходів, спрямованих на зміцнення гарантій у сфері соціального захисту поліцейських, доцільно виокремити: 1) запровадження цільових

довгострокових гарантій (навчання, страхування тощо); 2) чітке визначення з типом соціальної послуги, яка матиме «характер бонусу» у зв'язку зі специфікою служби (першочергове забезпечення житлом, проїзд на роботу тощо); 3) визначення виду та розміру гарантованої соціальної допомоги, які є важливими та затребуваними для правоохоронців (компенсація за найм житла тощо); 4) дослідження та з'ясування необхідності інших видів соціального забезпечення [170, с. 45–46].

Проблематиці соціального захисту поліцейських присвятила свої наукові праці Л. Князькова, зокрема аспекту правового регулювання пенсійного забезпечення, що є ваговою складовою питання, яке ми досліджували. На думку науковця, заходи соціального захисту неодмінно повинні компенсувати специфічний характер служби в правоохоронних органах, заохочувати службову діяльність співробітників, скеровувати мінімізацію корупційних проявів у службовій діяльності поліцейських. Учена слушно зауважує, що для забезпечення ефективної діяльності правоохоронних органів дуже важливо застосувати якісно нові прийоми та способи, запровадити справжні відчутні зміни в організаційно-правових засадах роботи поліції, зміцнення її авторитету, встановлення взаємодії між поліцією і народом, дієві механізми попередження та протидії корупції в правоохоронних органах. Зазначені заходи можна запровадити, однак за умови прийняття нової концептуальної програми організаційно-правових засад, спрямованої на зростання рівня соціального захисту поліцейського оскільки ефективність роботи поліцейського тісно пов'язана з його соціальним захистом [171, с. 50, 53].

На думку Л. Денісової, характерною особливістю соціального захисту працівників поліції та їх сімей є те, що таке забезпечення повністю покладено на державу, в той час як для більшості громадян лише держава створює оптимальні умови забезпечення себе своєю працею самостійно. Визначальним є факт того, що працівників поліції зокрема та державних службовців у цілому забезпечують грошовими виплатами безпосередньо з

державних коштів. Ураховуючи те, що їм заборонено займатися іншими прибутковими видами діяльності, держава повиннає виокремити напрям соціального забезпечення цих осіб як пріоритетний [172, с. 11].

К. Бугайчук притримується позиції, що результативний соціальний захист поліцейських неможливий без фундаментального нормативно-правового забезпечення, яке не лише містить відповідні соціальні права, а й забезпечує соціальні гарантії їх реалізації. На думку науковця, з метою удосконалення механізму соціального захисту працівників правоохоронних органів та забезпечення їм належних умов праці, зміцнення мотивації виконання службової діяльності необхідно внести зміни до Закону України «Про Національну поліцію», що, безперечно, відобразиться на рівні безпеки як окремого громадянина, так і держави в цілому. Також автор звертає увагу на те, що потребують чіткого визначення та додаткових гарантій питання тривалості робочого часу поліції, житлового забезпечення, оплати праці. Окремим аспектом є встановлення пільгової системи для поліції як додаткове стимулювання щодо вступу на службу до правоохоронних органів та максимізація виконання службових завдань. У цьому разі актуальним було б повернення відмінених пільг на оплату житлово-комунальних послуг працівникам поліції [97, с. 59].

О. Кісіль у своїй науковій праці зазначає, що проблематика соціального захисту поліцейських нерозривно пов'язана з використанням ними права на працю. Автор називає одним із заходів соціального забезпечення поліцейських, спрямованим саме на відшкодування шкоди завданої життю та здоров'ю поліцейського, пов'язаної зі службовою діяльністю, одноразову грошову допомогу в разі загибелі, смерті чи втрати працездатності поліцейського [173, с. 116].

Ураховуючи вищевикладені точки зору науковців та проаналізовані міжнародні нормативно-правові акти, ми встановили, що праця є визначальною основою людської життєдіяльності. Саме належні умови праці та винагорода за неї здебільшого є вирішальними мотиваційними факторами.

Досягнення стійкого рівня соціального захисту працівниками поліції є запорукою успішного здійснення службової діяльності, мінімізації проявів корупційних явищ, стримування плинності кадрів та мотивацією до вступу на службу в правоохоронних органах.

Як слушно зауважує Х. Босак, закони, зокрема, прийняті у другій редакції, здебільшого зазнають змін та доповнень, що свідчить про поспішність у підготовці, розгляді та прийнятті нормативних актів, про недостатнє юридичне і змістовне опрацювання проєктів, прийняття їх без відповідних економічних, фінансових обґрунтувань, а також без урахування положень уже діючих законів. Законодавство про грошові виплати характеризується особливою нестабільністю та частими змінами. Така тенденція, на жаль, призводить до зниження престижу законів, розуміння їх загальнообов'язковості. Крім того, така мінливість призводить до мінімізації показників ефективності та якості в роботі практичних працівників, до плутанини у суспільстві. Відстежується безсистемний та хаотичний характер створення плацдарму нормативно-правових актів у сфері соціального захисту [174, с.157–158].

Підтримуючи позицію М. Калашник, ми переконані, що умови задоволення потреб правоохоронців установлює держава, яка також регулює відповідні правові механізми. Вирішуючи цю проблему, необхідно спиратися на досвід Західної Європи, де правоохоронні органи мають реальні грошові надбавки, пов'язані зі спеціальним характером їх функцій, досвідом роботи, сімейним станом, а також різного роду компенсації за нерівні витрати на життя в різних регіонах країни [175, с. 65].

Ми провели комплексне дослідження сучасного стану адміністративного-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України та пропонуємо власні перспективи вдосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників правоохоронних органів.

Зважаючи на великий обсяг нормативно-правових актів, що регламентують соціальний захист (пільги, матеріальне забезпечення тощо) правоохоронців та членів їх сімей, привертає увагу факт декларативності норм та характер їх небов'язковості до виконання. Прикро констатувати, що сьогоденнє соціальне законодавство ще не позбавлене спадщини радянської показовості.

Аналізуючи Закон України «Про Національну поліцію», необхідно відзначити, що проблематиці соціального захисту працівників Національної поліції приділено недостатньо уваги, оскільки задекларовані норми не відображають гідних умов соціального захисту, а також практично відсутня можливість реалізації заявлених соціальних гарантій у зв'язку з незлагодженою роботою державних органів, відсутністю чіткого нормативно-правового закріплення та механізму застосування.

З огляду на вищевикладене та ґрунтуючись на наукових напрацюваннях учених, приєднуючись до висловлених позицій, можемо зробити висновок, що серед найактуальніших напрямів соціального забезпечення поліцейських можна виділити: 1) оплату праці; 2) належні умови праці; 3) розмежування робочого часу та часу відпочинку; 4) забезпечення житлом; 5) соціальне та медичне страхування; б) врегулювання пенсійного забезпечення. Порухнене питання не втрачає своєї актуальності та перебуває в постійному дослідженні, тому цей перелік, на нашу думку, не може бути вичерпним.

Зазначимо, що аналізуючи національне законодавство в досліджуваній галузі та доктрини права, неможливо не помітити деяку одностайність думок науковців щодо заходів, спрямованих на вдосконалення гарантій соціального захисту працівників Національної поліції та шляхів їх ефективної реалізації. Так, переважна частина вчених обґрунтовує думки про необхідність внесення змін до правової основи діяльності поліції – Закону України «Про Національну поліцію». Зважаючи на те, що названий Закон відносно новий, але він усе ж не відображає повною мірою соціальної захищеності

поліцейських, про що свідчить велика кількість дублюючих та відсильних норм.

У ракурсі нашого дослідження, ґрунтуючись на сучасному стані законодавства та наукових розробках, зауважимо, що на сьогодні існує широке коло досліджень щодо розроблення організаційно-правових заходів та виокремлення напрямів удосконалення соціального захисту працівників Національної поліції України. Однак, на нашу думку, вони не відображають всебічно та повною мірою домінуючі напрями вдосконалення соціального захисту, а також перспективні шляхи запровадження дієвого механізму адміністративно-правового регулювання, спрямованого на поліпшення соціального захисту поліцейських.

Відтак, зупинимося на пріоритетних напрямках, які, на нашу думку, потребують негайного доопрацювання та додаткового гарантування: по-перше, чітке розмежування робочого часу та часу відпочинку, оскільки сьогодні немає законодавчого визначення і чіткого розмежування цих категорій, унаслідок чого поліцейські працюють понаднормово за рахунок особистого часу; по-друге, гарантування та забезпечення права на відпочинок; по-третє, медичне страхування поліцейського у зв'язку зі специфікою служби та підвищеною небезпекою життю та здоров'ю; по-четверте, житлове забезпечення поліцейських та членів їх сімей, які проживають із ними, та потребують такого забезпечення (відомчі програми житлового фінансування); по-п'яте, гідна оплата праці з урахуванням усіх професійних ризиків; по-шосте, психоемоційна адаптація працівників поліції (запобігання професійному вигоранню).

Проходження служби в правоохоронних органах нерозривно пов'язане як із фізичним навантаженням, так і з психоемоційним перевантаженням та напруженістю.

Пропонуємо виділити такі організаційно-правові заходи вдосконалення соціального захисту працівників Національної поліції України.

По-перше, необхідно здійснити кодифікацію нормативно-правових актів у сфері соціального забезпечення в цілому та поліції зокрема, виділивши відповідні норми в окрему книгу. Довідкові джерела трактують кодифікацію як діяльність правотворчих органів держави зі створення нового, систематизованого нормативно-правового акта; здійснюється шляхом глибокого та всебічного перероблення чинного законодавства, відкидаючи в процесі застарілий нормативно-правовий матеріал, внутрішньо пов'язуючи частини нормативно-правових актів, формується структура кодифікованого акта зі своїм специфічним змістом, завжди має офіційний характер [75]. Кодифікування законів дозволить швидше відстежити «відмираючі» норми, які втрачають свою актуальність та впорядкувати діючі норми, а також уникнути дублюючих та бланкетних норм.

По-друге, важливим є вдосконалення правової основи діяльності працівників Національної поліції України шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. У контексті адміністративно-правового регулювання та з метою належного захисту соціальних прав та гарантій працівників поліції пропонуємо на законодавчому рівні закріпити поняття «службовий (робочий) час», виклавши його в такій редакції: службовий (робочий) час – відрізок часу, який визначається згідно з внутрішнім розпорядком робочого дня (графіка тривалості змін), та зафіксований (табельований) у встановленому законом порядку, впродовж якого працівник виконує функціональні обов'язки відповідно до своєї посадової інструкції та отримує заробітну плату.

Доповнити Закон України «Про Національну поліцію» визначенням поняття «позаробочий час», виклавши його в такій редакції: позаробочий час (вихідний, особистий час) – час, упродовж якого працівник відповідно до внутрішнього розпорядку робочого дня (графіка тривалості змін) не повинен виконувати свої функціональні обов'язки, але в разі залучення працівника до виконання функціональних обов'язків години робочого часу оплачуються в установленому законом порядку.

Доповнити Закон України «Про Національну поліцію» визначенням поняття «відпустка поліцейського», виклавши його в такій редакції: відпустка поліцейського – обумовлена та оформлена в установленому порядку кількість календарних днів, упродовж яких працівник не залучається до виконання своїх функціональних обов'язків.

Доповнити Закон України «Про Національну поліцію» визначенням поняття «грошове забезпечення», виклавши його в такій редакції: грошове забезпечення поліцейського – грошова винагорода за виконання працівником своїх посадових обов'язків, розмір якої розрахований залежно від низки факторів загального (посадовий оклад, надбавка за звання, щомісячні доплати постійного характеру) та індивідуального (премія, одноразовий додатковий вид грошового забезпечення: матеріальна допомога на оздоровлення, матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань тощо) видів.

По-третє, необхідно встановити систему пільг, за якої б розмір наданої пільги прямо залежав від вислуги, також це виступатиме як додаткова мотивація вступу на службу до правоохоронних органів та стримування плинності кадрів.

По-четверте, запровадити заходи, спрямовані на відновлення іміджу професії та авторитетності серед населення й розвитку інституції презумпції правоти поліцейського на законодавчому рівні. Презумпція правоти поліцейського полягає у здійсненні ним своїх посадових обов'язків завідомо законно в межах повноважень. У разі, якщо громадянин не погоджується з вимогами поліцейського, він все одно має підкоритися, а потім оскаржити дії або бездіяльність представника закону.

По-п'яте, важливо підвищити рівень обізнаності серед працівників Національної поліції щодо способів захисту своїх соціальних прав. На нашу думку, важливим та необхідним кроком у забезпеченні соціальних прав та гарантій працівників поліції є здійснення роз'яснювальної роботи уповноваженими фахівцями у сфері захисту соціальних прав (наприклад,

юрисконсульти головних управлінь Національної поліції у відповідному регіоні) шляхом проведення тематичних семінарів, тренінгів, онлайн-навчань [176, с. 228].

Економічний та фінансово обґрунтований, актуалізований до потреб сучасності законодавчий плацдарм та дієвий механізм його реалізації є фундаментальними складовими ефективного процесу організації соціального захисту працівників Національної поліції. Відтак, із метою вдосконалення соціального захисту та наближення його до належного рівня демократичної соціальної правової держави необхідно якомога повно, всебічно, з використанням зарубіжного досвіду модернізувати національне законодавство в галузі соціального захисту, насамперед, визначивши на законодавчому рівні ключові категорії соціальних прав та гарантій працівників поліції: «робочий час», «відпустка поліцейського», «крайня необхідність відкликання з відпустки», «грошове забезпечення» з метою уникнення прогалин та забезпечення відповідного адміністративно-правового регулювання.

Висновки до розділу 3

1. Проаналізовано міжнародні нормативно-правові акти, що акцентують на важливості питань соціального захисту, такі, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, Європейська соціальна хартія. Виявлено, що спільною рисою зазначених міжнародних документів (поряд із захистом життя та здоров'я людини) є забезпечення гарантування права на працю, гідних умов праці та належної винагороди за неї.

2. Узагальнено досвід зарубіжних держав у сфері правового регулювання соціального захисту працівників правоохоронних органів як країн Східної Європи (Республіка Болгарія) і пострадянських балтійських країн (Литовська Республіка, Естонська Республіка, Латвійська Республіка), так і країн пострадянського простору (Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Грузія).

3. З'ясовано, що з метою актуалізації національної моделі соціального захисту працівників поліції варто запозичити позитивні аспекти досвіду зарубіжних країн та впровадити їх в Україні, адаптувавши для вітчизняного законодавства шляхом комплексного застосування.

4. Запропоновано пріоритетні напрямки вдосконалення соціального захисту працівників Національної поліції України: 1) чітке розмежування робочого часу та часу відпочинку, оскільки сьогодні немає законодавчого визначення і чіткого розмежування цих категорій; 2) гарантування та забезпечення права на відпочинок; 3) медичне страхування поліцейського; 4) житлове забезпечення поліцейських та членів їх сімей, які проживають із ними та потребують такого забезпечення (відомчі програми житлового фінансування); 5) гідна оплата праці з урахуванням усіх професійних ризиків; 6) психоемоційна адаптація працівників поліції.

5. Запропоновано організаційно-правові заходи вдосконалення соціального захисту працівників Національної поліції України:

- 1) кодифікація нормативно-правових актів у сфері соціального забезпечення в цілому та поліції зокрема, виділивши відповідні норми в окрему книгу;
- 2) вивчення та використання зарубіжного досвіду розвинених країн, зокрема держав-членів Європейського Союзу (зважаючи на прагнення України до рівноправного членства);
- 3) встановлення системи пільг, за якої б розмір наданої пільги прямо залежав від вислуги, також це буде додатковою мотивацією вступу на службу до правоохоронних органів та стримування плинності кадрів;
- 4) заходи, спрямовані на відновлення іміджу професії та авторитетності серед населення та встановлення презумпції правоти поліцейського на законодавчому рівні;
- 5) підвищення рівня обізнаності серед працівників Національної поліції щодо способів захисту своїх соціальних прав шляхом проведення тематичних семінарів, тренінгів, онлайн-навчань з метою надання роз'яснень та послідовності дій.

6. Запропоновано удосконалити Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. шляхом внесення до нього відповідних змін, зокрема доповнення визначеннями понять:

– «службовий (робочий) час» – відрізок часу, що визначається згідно з внутрішнім розпорядком робочого дня (графіка тривалості змін) та зафіксований (табельований) в установленому законом порядку, впродовж якого працівник виконує функціональні обов'язки відповідно до своєї посадової інструкції та отримує заробітну плату;

– «позаробочий час» (вихідний, особистий час) – час, впродовж якого працівник відповідно до внутрішнього розпорядку робочого дня (графіка тривалості змін) не повинен виконувати своїй функціональних обов'язків, але в разі залучення працівника до виконання функціональних обов'язків години робочого часу оплачують в установленому законом порядку;

– «відпустка поліцейського» – обумовлена та оформлена в установленому порядку кількість календарних днів, упродовж яких працівника не залучають до виконання своїх функціональних обов'язків;

– «грошове забезпечення поліцейського» – грошова винагорода за виконання працівником своїх посадових обов'язків, розмір якої розрахований залежно від низки факторів загального (посадовий оклад, надбавка за звання, щомісячні доплати постійного характеру) та індивідуального (премія, одноразовий додатковий вид грошового забезпечення: матеріальна допомога на оздоровлення, матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань тощо) видів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та розкритті особливостей адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України, а також опрацювання перспектив його удосконалення з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети, зокрема:

1. Досліджено історичний розвиток поліції та визначено шість періодів її становлення, в рамках яких вона трансформувалася, набуваючи повноважень, притаманних сучасним правоохоронцям, а також передумови зародження та динаміку розвитку соціальних прав та гарантій правоохоронців: 1) з IX до XVI ст. – часи існування Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Великого князівства Литовського; 2) перша чверть XVIII ст. – заснування Російської державної поліції; 3) 60-ті рр. XIX ст. – здійснення поліцейської реформи, що мала на меті зміцнення апарату загальної поліції; 4) поч. XX ст. – створення міліції; 5) 1990–2015 рр. – пострадянський період; 6) з 2015 р. до сьогодні – сучасний період.

2. Визначено з огляду на наукові позиції вчених, що всі судження об'єднані основною ідеєю, згідно з якою методологія є насамперед системою принципів, методів та підходів для сприйняття певного об'єкта дослідження. Установлено, що більш продумана система когнітивних методів (як відомо, методи тісно пов'язані між собою і використати якийсь один для реалізації наукового пізнання неможливо), дасть ефективніший результат дослідження. Відзначено наявність у структурі методології методів, принципів та підходів наукового пізнання. Акцентовано на системному підході, за допомогою якого досліджуване явище, суб'єкт, об'єкт розглядаються в контексті системи.

Обґрунтовано розуміння методу як послідовного порядку кроків, за допомогою яких можна досягти найбільш ефективного результату. На основі

теоретичних і доктринальних джерел описано принципи базових методів, методів та підходів, які дозволили вивчити методологічні засади адміністративно-правового регулювання соціального захисту Національної поліції України.

3. З'ясовано, що сутність адміністративно-правової складової в регулюванні соціального захисту працівників Національної поліції України можна дослідити через механізм адміністративно-правового регулювання та його структурні елементи. Поняття «механізм» має багатоаспектне значення і пояснюється як серія безперервності дій, методів, прийомів або здійснення відповідних операцій для досягнення мети. На основі роз'яснень довідкових джерел та вкладаючи юридичний зміст у досліджуване поняття, запропоновано під механізмом розуміти ряд структурних елементів, чітка послідовність та взаємодія яких забезпечують регулювання певних правовідносин. Виділено основні риси, що висвітлюють певну однаковість підходів дослідників до механізму адміністративно-правового регулювання: 1) механізм – сукупність способів або систем способів і засобів регулювання соціальних відносин; 2) наявність трьох основних складових механізм (правові норми, правові акти реалізації правових норм, адміністративно-правові відносини); 3) розмежування складових адміністративно-правового регулювання на базові та додаткові (пов'язані, факультативні).

4. Розкрито сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України, який можна об'єктивно дослідити через завдання, для реалізації яких надані повноваження та встановлені обов'язки конкретного суб'єкта правовідносин, чітко регламентовані й закріплені в нормативно-правовому акті, а також розширення меж відповідальності.

Запропоновано під адміністративно-правовим статусом працівника Національної поліції України розуміти сукупність установлених нормативно-правових повноважень, шляхом реалізації яких здійснюється виконання поставлених завдань. Аналіз законодавства та доктринальних джерел дозволив виділити основні складові адміністративно-правового статусу працівника

поліції: 1) визначені завдання; 2) встановлені обов'язки; 3) надані повноваження; 4) відповідальність.

5. Визначено поняття і принципи соціального захисту працівників Національної поліції України. Під принципами розуміють керівні ідеї, вихідні точки, що виражають загальний напрямок ефективного регулювання певних соціальних відносин. Установлено, що принципи соціального захисту до цього часу не сформульовані та не закріплені в законодавстві.

Узагальнено й виділено загальні та спеціальні принципи соціального захисту працівників Національної поліції України. До загальних принципів віднесено принцип гарантування права на соціальний захист, принцип систематичності, принцип законності, принцип економічної доцільності, принцип запобігання скасуванню та/або зменшенню соціальних виплат через зміни в соціальному законодавстві. До спеціальних принципів віднесено принцип своєчасності, принцип невідкладності, принцип справедливості.

6. На основі чинного законодавства окреслено основні напрями соціального захисту працівників Національної поліції, які ми пропонуємо розмежувати за характером: 1) матеріальне забезпечення (грошове забезпечення поліцейських, одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського, пенсійне забезпечення поліцейських); 2) житлове забезпечення (збереження пільг з оплати житла); 3) медичне забезпечення (безоплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів, безоплатне першочергове зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування); 4) професійний захист (службовий час і час відпочинку поліцейських, відпустки поліцейських, захист прав та законних інтересів працівників поліції, навчання дітей поліцейських).

Доведено, що зазначений перелік охоплює практично всі аспекти життєдіяльності працівника поліції, однак засоби та способи реалізації зазначених напрямів не відповідають вимогам часу і не задовольняють реально

існуючі потреби поліцейського, про що свідчать результати проведеного нами опитування в рамках роботи над дисертаційним дослідженням.

7. Установлено, що в соціальній державі, крім державних установ, питаннями забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України займаються також і підприємницькі організації, профспілки, релігійні та некомерційні організації. У зв'язку з цим простежено багаторівневність (державний, регіональний, місцевий) та багатосуб'єктність механізму реалізації соціальної політики (центральні й місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, підприємства в реалізації соціальної політики).

До різновидів суб'єктів у сфері забезпечення реалізації соціального захисту працівників Національної поліції України, віднесено загальнодержавні (Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд України), відомчі органи (Всеукраїнська професійна спілка Міністерства внутрішніх справ України), регіональні, або локальні (місцева профспілка працівників поліції).

8. Установлено, що в переважній більшості досліджених країн діяльність поліції побудована на дотриманні законності, гуманізму, прав людини, соціальної справедливості, гласності, єдиноначальності і спирається на допомогу населення, що є підтвердженням європейського вектора розвитку та модернізації держави, а також прагнення до євроінтеграції.

Відзначено міжнародні нормативно-правові акти, що акцентують на важливості питань соціального захисту, до яких віднесено Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод, Європейську соціальну хартію. З'ясовано, що об'єднувальною рисою зазначених міжнародних документів (поряд із захистом життя та здоров'я людини) є забезпечення гарантування права на працю, гідних умов праці та належної винагороди за неї.

Узагальнено досвід зарубіжних держав у сфері правового регулювання соціального захисту працівників правоохоронних органів як країн Східної

Європи (Республіка Болгарія) та пострадянських балтійських країн (Литовська Республіка, Естонська Республіка, Латвійська Республіка), так і країн пострадянського простору (Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Грузія).

9. Доведено, що перспективне реформування системи правоохоронних органів є важливим кроком на шляху до європейської родини демократичних, економічно та соціально розвинених держав. Ефективний процес реформації неможливий без створення сучасної фундаментальної законодавчої бази, а також реально діючих механізмів забезпечення її реалізації.

До пріоритетних напрямків удосконалення соціального захисту працівників віднесено: 1) законодавчий – кодифікація нормативно-правових актів у сфері соціального забезпечення в цілому та поліції зокрема, виділивши відповідні норми в окремому книжку із запровадженням чіткого розмежування робочого часу та часу відпочинку; 2) професійний – організація реального регулювання гарантування та забезпечення права на відпочинок, медичного страхування поліцейського; підвищення рівня обізнаності серед працівників Національної поліції щодо способів захисту своїх соціальних прав шляхом проведення тематичних семінарів, тренінгів, онлайн-навчань із метою надання роз'яснень та послідовності дій; 3) матеріальний – гідна оплата праці з урахуванням усіх професійних ризиків, житлове забезпечення поліцейських і членів їх сімей, які проживають із ними та потребують такого забезпечення (відомчі програми житлового фінансування), встановлення системи пільг, за якої б розмір наданої пільги прямо залежав від вислуги, також це буде додатковою мотивацією вступу на службу до правоохоронних органів та стримування плинності кадрів; 4) психоемоційний – психоемоційну адаптацію працівників поліції, відновлення іміджу професії та авторитетності серед населення і встановлення презумпції правоти поліцейського на законодавчому рівні.

10. На підставі дослідження особливостей адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України та з метою ефективно його організації запропоновано внести до законодавства такі зміни і доповнення:

– до Закону України «Про Національну поліцію»:

1) доповнити ст. 91 Закону визначеннями такого змісту:

«службовий (робочий) час» – відрізок часу, що визначається згідно з внутрішнім розпорядком робочого дня (графіка тривалості змін) та зафіксований (табельований) в установленому законом порядку, впродовж якого працівник виконує функціональні обов'язки відповідно до своєї посадової інструкції та отримує заробітну плату;

«позаробочий час» – вихідний / особистий час, впродовж якого працівник відповідно до внутрішнього розпорядку робочого дня (графіка тривалості змін) не повинен виконувати своїх функціональних обов'язків, але в разі залучення працівника до виконання функціональних обов'язків години робочого часу оплачують в установленому законом порядку;

2) доповнити ст. 92 Закону визначенням такого змісту:

«відпустка поліцейського» – обумовлена та оформлена в установленому порядку кількість календарних днів, впродовж яких працівника не залучають до виконання своїх функціональних обов'язків;

3) доповнити ст. 94 Закону визначенням такого змісту:

«грошове забезпечення поліцейського» – грошова винагорода за виконання працівником своїх посадових обов'язків, розмір якої розрахований залежно від низки факторів загального (посадовий оклад, надбавка за звання, щомісячні доплати постійного характеру) та індивідуального (премія, одноразовий додатковий вид грошового забезпечення: матеріальна допомога на оздоровлення, матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань тощо) видів.

Список використаних джерел

1. Сухонос В. Теорія держави і права : підручник. Суми : Університетська книга, 2014. 544 с.
2. Скакун О. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
3. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М. Цвіка, О. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
4. Галуцько В. Поняття права: багатогранність та інтеграційна однозначність. *Форум права*. 2012. № 3. С. 107–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_3_20 (дата звернення: 04.09.2020).
5. Кревельд Мартин ван. Расцвет и упадок государства / пер. с англ. ; под ред. Ю. Кузнецова, А. Макеева. Москва : ИРИСЭН, 2006. 544 с. URL: http://lib.in.ua/wp-content/uploads/2019/04/0339717_0748C_kreveld_m_rascvet_i_upadok_gosudarstva.pdf (дата обращения: 04.09.2020).
6. Marron Institute of Urban Management. URL: <https://marroninstitute.nyu.edu/blog/peels-principles-of-law-enforcement> Peels_Principles_Of_Law (дата звернення: 04.09.2020).
7. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4: Н — П. 720 с.
8. Кисленко Д. Сутність професійної підготовки майбутніх фахівців з охоронної діяльності на сучасному етапі. *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 10. С. 58–62.
9. Швед І. Особливості функціонування охоронних структур на території України в радянський період (до 1993 року). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 79–87.

10. Иванова Е. А. Правовые основы организации и деятельности общей полиции России: XVIII–начало XX вв. : дис. ... канд.юрид.наук : 12.00.01 / Волгоградская академия МВД России. Ростов-на-Дону, 2003. 221 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/pravovye-osnovy-organizatsii-i-deyatelnosti-obshchei-politsii-rossii-xviii-nachalo-xx-vv> (дата обращения: 06.09.2020).
11. Холод Ю. Загальна поліція Російської імперії в Україні в 1862–1905 рр. автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». Харків, 2001. 20 с.
12. Філонов О. Специфіка структурної побудови функціонування і діяльності поліції, жандармерії та спеціальних служб Російської імперії як органів, що здійснювали протидію тероризму в кінці XIX – на початку XX ст. *Донецький юридичний інститут МВС України*. 2012. № 4, С. 975–978. URL: <http://repo.dli.donetsk.ua/bitstream.pdf> (дата звернення: 06.09.2020).
13. Ладика Ю. Історія становлення та розвитку забезпечення соціальних гарантій працівників органів внутрішніх справ. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. № 4. С. 242–244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2010_4_55. (дата звернення: 06.09.2020).
14. Про міліцію : Закон України від 20.12.1990 № 565-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 40-41, ст. 379.
15. Литвин Д. Законодавче забезпечення права на житло працівників органів внутрішніх справ. *Приватне право і підприємництво*. 2016. № 15. С. 124–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prip_2016_15_32. (дата звернення: 07.09.2020).
16. Литвин Д. Нормативно-правове забезпечення реалізації права на житло працівників органів внутрішніх справ. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. № 3. С. 127-131.
17. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 05.09.2020).

18. Харечко Д. Проблеми застосування нормативно-правового механізму щодо забезпечення житлом окремих категорій громадян. *Ефективність державного управління*. 2017. № 1. С. 110–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_1_15 (дата звернення: 03.09.2020).
19. Клыпа О. History of development and current state of legal regulation of social protection of employees of the National Police of Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 4 С. 47–52.
20. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, апробація) : навч. посіб. /А. Мазаракі та ін. 2-ге вид., допов. Київ : Нац. торг.-екон. ун-т, 2011. 296 с.
21. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / А. Є. Конверський та ін. Київ, 2010. 352 с.
22. Методологія дослідження в контексті дисертаційних і дипломних робіт з економіки / І. Міщенко та ін. *Економіка АПК*. 2017. № 1. С. 87–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_1_14 (дата звернення: 12.09.2020).
23. Философский энциклопедический словарь / С. Аверинцев и др. Изд. 2-е. Москва : Сов. энцикл., 1989. 815 с.
24. Андрійчук В. Сутнісний аспект методології наукових досліджень. *Економіка АПК*. 2016. № 7 С. 87–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_7_14 (дата звернення: 12.09.2020).
25. Кандиба А. Менеджмент наукового дослідження : навч. посібник. Київ : Аграрна наука, 2007. 220 с.
26. П'ятницька-Позднякова І. Основи наукових досліджень у вищій школі : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2003. 116 с.
27. Шевчук Р. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 31–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmppr_2016_1_5 (дата звернення: 12.09.2020).
28. Бацуровська І. Методологічні підходи до розвитку професійної компетентності магістрів в умовах відкритих дистанційних курсів. *Наукові*

записки. Сер. «Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти». 2015. Вип. 7. С. 7–13.

29. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: http://ukrlit.org/slovnky/slovnky_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh (дата звернення: 12.09.2020).

30. Корбутяк В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2010. 176 с.

31. Кустовська О. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.

32. Шахов С. Історичний підхід у парадигмі методології наукового пізнання феномену ефективності норм адміністративного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Юриспруденція»*. 2019. Вип. 38. С. 41–44.

33. Гончаренко С. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

34. Примуш М. Конфліктологія : навч. посіб. Київ : ВД «Професіонал», 2006. 288 с.

35. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / за заг. ред. В. Дубічинського. Харків, 2006. 1008 с.

36. Телемко О. Електронна версія Російсько-українського словника. Київ, 2007. 2550 с. URL: <https://r2u.org.ua/data/> (дата звернення: 12.09.2020).

37. Рабінович П. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Вид. 5-те, переробл. і допов. Київ : Атіка, 2001. 176 с.

38. Гуторов О. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Харків : ХНАУ, 2017. 272 с.

39. Пилипчук М., Григор'єв А., Шостак В. Основи наукових досліджень : підруч. Київ : Знання, 2007. 270 с.

40. Клименюк О. Технологія наукового дослідження : авт. підр. Київ ; Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 308 с.

41. Шевчук Р. Діалектичний метод у правознавстві: окремі аспекти. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 2. С. 25–31. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2016/11/44.pdf> (дата звернення: 15.09.2020).
42. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С. Гончарова. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
43. Горшеев В. Способы и организационные формы праворегулирования в социалистическом обществе. Москва: Юридическая литература 1972. 258 с. URL: http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64 (дата звернення: 10.09.2020).
44. Тарахонич Т. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. 2010. № 50. С. 12–18. URL: <http://dspace.nbuuv.gov.ua/handle/123456789/34626> (дата звернення: 15.09.2020).
45. Коструба А. Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних відносин : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 416 с.
46. Коросташова І. Механізм адміністративно-правового регулювання як правова категорія та багатоаспектне явище. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 1. С. 52–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2019_1_8 (дата звернення: 08.09.2020).
47. Коросташова І. Механізм адміністративно-правового регулювання (структурний аспект). *Адміністративне право сучасного етапу державотворення: стан та перспективи розвитку* : зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : Плеяда, 2016. 272 с.
48. Голосніченко І., Стахурський М. Адміністративне право України: основні поняття : навч. посіб. Київ : ГАН, 2005. 231 с.
49. Гончарук С. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. Київ : НАВС, 2000. 240 с.
50. Гладун З. Адміністративне право України : навч. посіб.-довід. для підгот. до іспиту. Тернопіль : ТНЕУ, 2008. 172 с.

51. Бедрак Н. Зміст та особливості механізму адміністративно-правового регулювання туристичної галузі. *Адміністративне право*. 2009. № 6. С. 56–59.
52. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття) : монографія / В. Галуцько та ін. ; за заг. ред. В. Галуцька. Херсон, 2010. 378 с.
53. Матузов Н., Малько А. Теория государства и права : учебник. Москва : Юристъ, 2004. 512 с.
54. Голунский С. Теория государства и права Москва : Юридическое издательство НКЮ СССР, 1940. 304 с. URL: www.library.nlu.edu.ua/STROGOVICH_T1_1990 (дата обращения: 08.09.2020).
55. Теорія держави і права / А. Колодій та ін. ; за ред. В. Копейчикова. Київ, 1995. 190 с.
56. Коломоець Т., Лютиков П., Меліхова О. Адміністративне право України : підручник. Київ : Істина, 2012. 528 с.
57. Середа В., Кісіль З., Кісіль Р. Адміністративне право : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 520 с.
58. Костенко О. Тлумачення актів адміністративного законодавства : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 219 с.
59. Бенедик В. Особливості структурної будови норм адміністративного процесуального права України. *Юрист України*. 2011. № 4. (17) С. 59–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2011_4%2817%29__10 (дата звернення: 03.09.2020).
60. Словник базової термінології з адміністративного права : навч. посіб. / за заг. ред. Т. Коломоець. Київ : Істина, 2010. 234 с.
61. Бондаренко В. Призначення та особливості структури адміністративно-правових норм. *Науковий вісник*. 2011. № 4. С. 146–154. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2113/1/4-2011bvaapn.pdf> (дата звернення: 03.09.2020).

62. Загуменник В., Мусієнко В., Проценко В. Адміністративне право України. Основні категорії та поняття : навч. посіб. / за заг.ред. О. Юлдашева-Бендери. Київ : Поліграфіст, 2010. 512 с.
63. Бондаренко В. Види адміністративно-правових норм. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. № 7. С. 134–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2011_7_36 (дата звернення: 07.09.2020).
64. Болокан І. Класифікація адміністративно-правових норм (з погляду особливостей їх реалізації). *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 94–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_4_21 (дата звернення: 09.09.2020).
65. Лукьянец Д. Механизм административно-правового регулирования: аксиоматический подход. *Административное право и процесс*. 2015. № 12. С. 45–49. URL: <http://lawinfo.ru/catalog/contents-2015/8546/12/> (дата обращения: 12.09.2020).
66. Колпаков В., Кузьменко О. Адміністративне право України : підруч. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
67. Алехин А., Кармолицкий А., Козлов Ю. Административное право Российской Федерации : учебник. Москва : Зерцало-М, 2003. 608 с. URL: http://lib.maupfib.kg/wp-content/uploads/Administrativnoe-pravo-RF_Alekhin-Karmolickiy-Kozlov_Uchebnik_2003-608s.pdf (дата обращения: 12.09.2020).
68. Стариков Ю. Н. Курс общего административного права : в 3 т. Т. 1: История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. Москва : НОРМА–ИНФРА, 2002. 728 с. URL: http://www.law.vsu.ru/structure/admlaw/personal/books/starilov_6.pdf (дата звернення: 12.09.2020).
69. Коломоєць Т. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
70. Адміністративне право України. Академічний курс. Загальна частина : підруч. : у 2 т. / В. Авер'янов та ін. ; за ред. В. Авер'янова. Київ : Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.

71. Харитоновна О. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії) : монографія. Одеса : Юридична література, 2004. 328 с.
72. Павлов Д. Адміністративне право: Загальна частина : конспект лекцій. Київ : МАУП, 2007. 136 с.
73. Шевченко Е. Визначення поняття адміністративно-правових відносин з урахуванням пріоритетного значення та ролі в них суб'єкта адміністративного права (на прикладі адміністративного суду). *Форум права*. 2011. № 1. С. 1116–1122. URL: <http://www.nbuu.gov.ua/ejournals/FP/2011-1/11seoras.pdf> (дата звернення: 13.09.2020).
74. Баклан О. Про поняття, різновиди та структуру адміністративно-правових відносин. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 14. С. 95–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2018_14_15 (дата звернення: 08.09.2020).
75. Большой юридический словарь / под ред. А. Сухарева, В. Крутских. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ИНФРА-М, 2003. 704 с.
76. Словник іншомовних слів / уклад.: С. Морозов, Л. Шкарапута. Київ : Наук. думка, 2000. – 680 с.
77. Зайчук О., Оніщенко Н. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
78. Шаптала Н., Задорожня Г. Конституційне право України : навч. посіб. Дніпропетровськ : ТОВ «ЛізуновПрес», 2012. 472 с. URL : http://pidruchniki.com/1566021246876/pravo/osnovi_pravovogo_statusu_osobi_gromadjanina.
79. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. Матузова, А. Малько. Москва : Юристъ, 1997. 672 с.
80. Курило С. Адміністративно-правовий статус органів внутрішніх справ як суб'єкта взаємодії з органами місцевої влади питань забезпечення громадської безпеки та громадського порядку. *Форум права*. 2021. № 1. С. 523–526.

81. Проблемы общей теории права и государства : учебник для вузов / под общ. ред. академика РАН, д-ра юрид. наук и проф. В. Нерсисянца. Москва : Норма, 2004. 832 с.

82. Сікорський О. Адміністративно-правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Харків, 2011. 19 с.

83. Коваль М. В. Про необхідність визначення статусу працівника правоохоронного органу в Україні та його законодавчого закріплення. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 130–314.

84. Резнік О., Андрійченко Н. Специфіка адміністративно-правового статусу СБУ як суб'єкта захисту фінансової системи держави. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 156–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2016_3_39.

85. Клипа О. Поняття та сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Сер. «Юридичні науки»*. 2020. Т. 31 (70), № 5. С. 52–56.

86. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

87. Головащенко О. Поняття та ознаки соціальної держави. *Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування в контексті конституційної модернізації* : зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. семінару, м. Харків, 14 жовт. 2016 р. Харків, 2016. С. 25–35.

88. Гончаров А. Поняття соціального захисту. *Право соціального забезпечення*. 2009. № 10. С. 126–129.

89. Арістова І. Соціальна функція держави як визначальна категорія права соціального забезпечення України. *Форум права*. 2006. № 2. С. 18–21. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-2/06aivszu.pdf>.

90. Корецька С. Соціальна політика України : теорія, методологія, механізми реалізації : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2010. 445 с.
91. Добрева Н., Борщук Є., Корецька Т. Концептуальні основи формування соціальної політики в сучасних умовах функціонування економічної системи України. *Збірник наукових праць*. 2015. Вип. 44 «Ефективність державного управління». С. 73–79.
92. Колот А. Міфи соціальної політики, або з чого слід розпочати формування нової моделі. *Дзеркало тижня*. 2010. № 2 (781). 23–29 січ.
93. Клипа О. Соціальна політика держави як основа соціального захисту. *Науковий процес та наукові підходи: методика та реалізація досліджень: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23 жовтня 2020 р.)*. Одеса Україна : МЦНД. 2020. С. 118–119.
94. Амоша О., Новікова О. Проблеми та шляхи забезпечення соціальної орієнтації економіки України. *Журнал європейської економіки*. 2005. Т. 4. № 2. С. 173–184.
95. Березовська-Чміль О. Теоретико-методологічні основи дослідження соціального захисту. *Панорама політологічних студій: Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. 2012. № 9. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/Pps_2012_9_24%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Pps_2012_9_24%20(1).pdf).
96. Демський О., Сищук О., Білокопитов М. Голодна жебракка міліція справді небезпечна для суспільства. *Віче*. 2011. № 21. С. 22–24.
97. Бугайчук К. Правове регулювання підвищення рівня соціального захисту поліцейських. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України*. Харків, 2019. С. 59–61.
98. Тимофєєва М. Сутність соціального захисту населення. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6. С. 169–174.
99. Болотіна Н. Право соціального захисту України : навч. посіб. / Київ: Знання, 2005. 615 с.

100. Устинов С. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 90–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/njj_2011_2_15.

101. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист : Закон України від 4.03.1998 № 203/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 40–41, Ст. 249.

102. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні : Закон України від 16.12.1993 № 3721-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 4. Ст.18.

103. Словник іншомовних слів за / ред. О. Мельничука. 1-е вид., Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974. 776 с. URL: <https://web.archive.org>.

104. Колодій А. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. № 3. С. 42–46.

105. Клименко А. До питання принципів організації соціального захисту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. № 38 (1). С. 112–118.

106. Гнатенко К. Щодо питання принципів соціального забезпечення. *Право і суспільство*. 2018 № 6. ч. 2. С. 44–49.

107. Клипа О. Поняття і принципи соціального захисту працівників Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 4. С. 117–122.

108. Организация Объединенных Наций. Мир, достоинство и равенство на здоровой планете. URL: <https://www.un.org/ru/universal-declaration-human-rights/index.html>.

109. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. Додаток до № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/card2#Card>.

110. Лавриненко О. Правовое регулирование рабочего времени и времени отдыха работников органов внутренних дел Украины : науч.-практ. пособие. Харьков : Знание, 1999. 36 с.

111. Правознавство : підручник / А. Берлач та ін. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 792 с.

112. Бортник С. Проблеми правового регулювання робочого часу поліцейських. *Трудове право, право соціального забезпечення*. 2017. Вип. 6 (21), т. 1, 2017. С. 127–131.

113. Клыпа Е. Рабочее время и время отдыха как направления социальной защиты работников Национальной полиции. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 337–343.

114. Про державну службу : Закони України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. Ст. 43.

115. Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 988.

116. Про внесення змін до пункту 4 постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 988 : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.19 р. № 766.

117. Музичук О. Сутність та особливості грошового забезпечення персоналу ОВС. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 37. С. 384–389. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2007_37_60.

118. Лавриненко О. Правовое регулирование приема на службу в органы внутренних дел Украины : дисс ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харьков, 1998.

119. Дрозд С. Право на медичне забезпечення поліцейських і чинники, що на нього впливають. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020 № 43. С. 90–93.

120. Інструкція про порядок медичного обслуговування в закладах охорони здоров'я МВС : затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ

України від 3 червня 2016 р. № 462. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0912-16#Text>.

121. Про затвердження Порядку пільгового реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України поліцейських, деяких інших категорій осіб та членів їх сімей : затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ від 14 грудня 2015 року № 1568. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-16#n13>.

122. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 43. Ст. 425.

123. Житловий кодекс Української РСР. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1983. Додаток до № 28. Ст. 573.

124. МВС забезпечило 1476 сімей поліцейських і рятувальників квартирами за програмою фінансового лізингу. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mvs-zabezpechilo-1476-simej-policejskih-i-ryatuvalnikiv-kvartirami-za-programoyu-finansovogo-lizingu>.

125. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 9 квітня 1992 року № 2262-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 399.

126. Про порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, поліцейським та членам їхніх сімей : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 р. № 393. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393-92-п>.

127. Філософський енциклопедичний словник / В. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України ; Абрис, 2002. 742 с.

128. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / А. Колодій та ін. ; за ред. В. Копейчикова. Стер. вид. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 320 с.

129. Халфина Р. Общее учение о правоотношении : монографія. Москва, 1974. 352 с.

130. Балтачєєва Н. Методологічні аспекти розробки структури механізму формування і реалізації соціальної політики в сучасних умовах. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2012. № 2 (27). С. 178-183.

131. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 13. Ст. 222.

132. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-п>.

133. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2014 р. № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-п>.

134. Кравченко І. Місце та призначення Пенсійного фонду України в системі державних органів. *Публічне право*. 2013. № 2 (10). С. 105–109.

135. Рішення суду. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85395439>.

136. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 49–51, Ст. 376.

137. Смолярчук В. Права профсоюзів в регулюванні трудових відносин робочих і служачих. Москва : Профиздат, 1973. 176 с.

138. Статут Всеукраїнської професійної спілки Міністерства Внутрішніх справ України : Протокол Установчого з'їзду Всеукраїнської

професійної спілки Міністерства внутрішніх справ України №1 від 06 жовтня 2017 року.

139. Шапоренко О. Роль профспілок у регулюванні соціально-трудоких відносин на підприємстві. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1545> (дата звернення: 01.02.2021).

140. Серета О. Повноваження профспілок у механізмі правового захисту прав працівників. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 15 (1). С. 123–125.

141. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий у грудні 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

142. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

143. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf.

144. Європейська хартія про основні соціальні права від 3 травня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

145. SOCIAL RIGHTS FOR THE POLICE Cornerstone of democratic life. URL: https://www.erne.es/Web/Modulos/Erne/CuErne/Documentos/EuroCop/Social_Rights_for_Police.pdf.

146. Parliamentary questions. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2017-002333_EN.html.

147. Конституция на Република България. Приета от Великото народно събрание 12 юли 1991 г. URL: <https://www.parliament.bg/bg/const/> (дата звернення: 27.12.2020) .

148. Закон о министерстве внутренних дел Болгарии от 1 мая 2006. URL: <http://web.archive.org/web/20110824031708/http://www.mvr.bg/NR/rdonly>

res/379531D2-0059-4223-86F8-ABA9D17680D8/0/ZMVR_BG.pdf (дата
обращення: 27.12.2020).

149. Клипа О. Сучасний стан соціального захисту працівників поліції Республіки Болгарія та Республіки Грузія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Юриспруденція»*. 2020. № 47, т. 1. С. 78–82.

150. Бурдяк В. Особливості адаптації Болгарії до умов розвитку в складі Європейського Союзу. *Панорама політологічних студій* : науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. 2016. №14. С. 59–67.

151. Конституція Литовської Республіки 25.10.1992. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/lithuania.pdf>.

152. Про діяльність поліції : Закон Литовської Республіки від 17.10.2000. № VIII-2048. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/TAIS_288152.pdf.

153. Конституція Латвійської Республіки. URL: <https://www.president.lv/ru/latviiskaya-respublika/konstituciya-latvii#gsc.tab=0>.

154. Про поліцію : Закон Латвійської республіки. LATVIJAS REPUBLIKAS LIKUMS Par policiju. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=67957> від 04.06.1991.

155. Конституція Естонської Республіки. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/estonia/estoni-r.htm.

156. Politsei- ja Piirivalveameti põhimäärus : redaktsiooni jõustumise kp: 01.01.2010 (Статут Департаменту поліції і прикордонної охорони Естонської Республіки від 01.01.2010). URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13222715>.

157. Закон «О полиции и пограничной службе» от 06.05.2009 № RT I 2009, 26, 159. Действующее законодательство Эстонии. Законы Рийгикогу. URL: <https://www.estlex.ee/tasuta/?id=7&aktid=115458&fd=1&leht=1> (дата звернення: 14.11.2020).

158. Ермолович Г. Население и полиция: противостояние преступности в США : монография. Санкт-Петербург, 2000. 336 с.
159. Конституція Білорусі від 15 березня 1994 р. URL: <https://president.gov.by/ru/gosudarstvo/constitution>.
160. Об органах внутренних дел Республики Беларусь : Закон Республики Беларусь от 17 июля 2007 года № 263-З. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=h10700263>.
161. Бачила В., Вишнеvский А., Жмуровский А., Мурашко А. Становление и развитие органов внутренних дел Республики Беларусь. URL: <https://pravo.by/pravovaya-informatsiya/pravo-sovremennoy-belarusi-istoki-uroki-dostizheniya-i-perspektivy/stanovlenie-i-razvitie-organov-vnutrennikh-del-respubliki-belarus>.
162. Васильев О. Роль Казахстану у суспільно-політичній модернізації країн Євразійського Економічного Союзу. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. Вип. 23 (1). С. 53–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2016_23%281%29__10.
163. Конституція Республіки Казахстан: Закон від 30 серпня 1995 р. URL : https://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitution.
164. Закон Казахстана Про органи внутрішніх справ 23 апреля 2014 года № 199-V ЗПК.
165. Клыра О. Social`ne zabezpechennya pracivny`kiv policiyi u Respublicі Kazaxstan. [Social security of police officers in the Republic of Kazakhstan]. *Recent Scientific Investigation : Scientific Collection «InterConf», with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, December 6–8, 2020. Oslo, Norway : Dagens naeringsliv forlag, 2020. P. 600–604.*
166. Конституція Грузії від 24 серпня 1995 року № 786. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/30346?publication=36> (дата звернення: 24.12.2020).

167. Про поліцію : Закон від 28 жовтня 2013 року № 1444-ІІ. *Законодавчий вісник Грузії*. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/2047533?publication=22> (дата звернення: 28.12.2020).

168. Арсен Аваков: В Україні запустили проект «Поліцейський офіцер громади». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-zapustili-proekt-policejskij-oficer-gromadi>.

169. Prospects.ac.uk. URL: <https://www.prospects.ac.uk/job-profiles/police-officer>.

170. Коломоєць П. Шляхи удосконалення правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2, ч. 3. С. 44–49.

171. Князькова Л. Проблеми правового регулювання обчислення, виплати та перерахунку пенсій колишнім працівникам міліції. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63), С. 50–54.

172. Денісова Л. Правове регулювання соціального забезпечення працівників поліції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.

173. Кісіль О. Деякі проблеми правової регламентації соціального забезпечення поліцейських в Україні. *Форум права*. 2016. № 3. С. 116–120. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_3_23.pdf.

174. Босак Х. Щодо вдосконалення соціального захисту співробітників внутрішніх справ України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 154–166.

175. Калашник М. Соціально-правові гарантії забезпечення діяльності органів поліції. *Європейські перспективи*. 2017. Вип. 1. С. 64–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2017_1_12.

176. Клипа О. Організаційно-правові заходи вдосконалення соціального захисту Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 226–229.

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Клипа О. Поняття та сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сер. «Юридичні науки»*. 2020. Т. 31 (70). № 5. С. 52–56.

2. Клипа О. Поняття і принципи соціального захисту працівників Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 4. С. 117–122.

3. Клыра О. History of development and current state of legal regulation of social protection of employees of the National Police of Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 4. С. 47–52.

4. Клыпа Е. Рабочее время и время отдыха как направления социальной защиты работников Национальной полиции. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 337–343.

5. Клипа О. Організаційно-правові заходи вдосконалення соціального захисту Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 226–229.

6. Клипа О. Сучасний стан соціального захисту працівників поліції Республіки Болгарія та Республіки Грузія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Юриспруденція»*. 2020. № 46. С. 78–82.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Клипа О. Окремі аспекти сучасного стану правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні :*

Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16–17 жовтня 2020 р. Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 24–28.

2. Клипа О. Види принципів соціального захисту працівників Національної поліції України. *Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення* : Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 9–10 жовтня 2020 р. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2020. С. 87–89.

3. Клипа О. Елементи правового статусу працівника Національної поліції. *Правове регулювання суспільних відносин: перспективні напрями на шляху до сталого розвитку* : Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9–10 жовтня 2020 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. С. 61–63.

4. Клипа О. Соціальна політика держави як основа соціального захисту. *Науковий процес та наукові підходи: методика та реалізація досліджень* : Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 23 жовтня 2020 р. Одеса : МЦНД, 2020. С. 118–119.

5. Klypa O. Social`ne zabezpechennya pracivny`kiv policiyi u Respublici Kazakhstan. [Social security of police officers in the Republic of Kazakhstan]. *Recent Scientific Investigation* : Scientific Collection «InterConf», with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, December 6–8, 2020. Oslo, Norway : Dagens naeringsliv forlag, 2020. P. 600–604.

6. Клыпа Е. Методы исследования административно-правового регулирования социальной защиты работников Национальной полиции Украины. *Do desenvolvimento mundial como resultado de realizações em ciência e investigação científica: Coleção de trabalhos científicos «ΛΟΓΟΣ» com materiais da conferência científico-prática internacional*, Lisboa, Portugal, 9 de outubro de 2020. Lisboa, Portugal : Plataforma Científica Europeia, 2020. P. 33–35.

ДОДАТОК Б

АНКЕТА

для працівників поліції (300 осіб)

з метою з'ясування їх думки щодо рівня захисту основних соціальних прав працівників Національної поліції станом на 01.10.2020 р.

Шановний учаснику анкетування!

Пропонуємо Вам взяти участь в анкетуванні щодо вивчення проблематики захисту основних соціальних прав працівників Національної поліції. З метою відображення реального стану досліджуваного питання заповнюйте анкету самостійно, уникаючи обговорення з іншими учасниками опитування, оскільки важлива Ваша індивідуальна думка.

Дякуємо Вам за допомогу в проведенні дослідження!

№ пор.	Запитання	Відповіді респондентів
1.	Стаж Вашої служби в правоохоронних органах (міліції / поліції) становить:	<p>А. 1–5 років (10 % з усіх опитаних)</p> <p>Б. 5–10 років (20 % з усіх опитаних)</p> <p>В. 10–15 років (40 % з усіх опитаних)</p> <p>Г. Понад 15 років (30 % з усіх опитаних)</p>

Продовження додатка Б

2.	<p>Як часто тривалість Вашого службового часу перевищує 8 годин на день (якщо це не визначено графіком чергування)?</p>	<p>А. Тривалість мого службового часу не перевищує 8 годин на день (0 % з усіх опитаних).</p> <p>Б. Тривалість мого службового часу перевищує 8 годин на день не більше ніж двічі на тиждень (60 % з усіх опитаних).</p> <p>В. Тривалість мого службового часу перевищує 8 годин на день не більше ніж тричі на тиждень (15 % з усіх опитаних).</p> <p>Г. Тривалість мого службового часу щодня перевищує 8 годин на день (25 % з усіх опитаних).</p>
3.	<p>Чи виконуєте Ви свої посадові обов'язки у святкові та неробочі дні (якщо це не визначено графіком чергування)?</p>	<p>А. Так. Працюю і маю не більше 2 вихідних дні на місяць (35 % з усіх опитаних).</p> <p>Б. Так. Працюю і маю не більше 4 вихідних дні на місяць (40 % з усіх опитаних).</p> <p>В. Ні. Використовую усі належні мені вихідні та святкові дні на свій розсуд (25 % з усіх опитаних).</p>

Продовження додатка Б

4.	Чи використовуєте Ви чергову щорічну відпустку до кінця календарного року, за який надається відпустка, в повному обсязі?	<p>А. Так. Використовуюю одноразово в повному обсязі (5 % з усіх опитаних).</p> <p>Б. Використовуюю встановленими Законом частинами, бо мені так зручно (30 % з усіх опитаних).</p> <p>В. Використовуюю встановленими Законом частинами, бо так скоригувало керівництво (35 % з усіх опитаних).</p> <p>Г. Не використовуюю відпустку до кінця календарного року, за який надається відпустка, в повному обсязі (30 % з усіх опитаних).</p>
5.	Чи вважаєте Ви своє грошове забезпечення за службу в Національній поліції справедливим та достатнім, ураховуючи специфіку служби (щоденні ризики, фізичне та психоемоційне навантаження)?	<p>А. Так. Влаштує на 100 % (0 % з усіх опитаних) .</p> <p>Б. Не влаштує. У зв'язку з цим думаю про звільнення (35 % з усіх опитаних).</p> <p>В. Сподіваються на позитивні зміни (65 % з усіх опитаних).</p>
6.	На Вашу думку, медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України на високому рівні?	<p>А. Так. Медичне забезпечення у відомчих закладах влаштує на 100 % (15 % з усіх опитаних).</p> <p>Б. Не звертався за лікуванням, крім щорічного огляду (35 % з усіх опитаних).</p> <p>В. Вважаю треба покращити</p>

Продовження додатка Б

		(50 % з усіх опитаних).
7.	Чи забезпечені Ви власним житлом?	<p>А. Так. Власне житло було придбане до вступу на службу до міліції / поліції (30 % з усіх опитаних).</p> <p>Б. Так. Власне житло було придбане впродовж служби в міліції/поліції (35 % з усіх опитаних).</p> <p>В. Ні, але невдовзі планую придбати (0 % з усіх опитаних).</p> <p>Г Ні, моєї заробітної плати на забезпечення власним житлом не вистачає (35 % з усіх опитаних).</p>
8.	Чи ознайомлені Ви з можливими способами захисту своїх соціальних прав?	<p>А. Так. Я постійно займаюся самоосвітою та моніторю зміни до законодавства із соціального забезпечення (65 % з усіх опитаних).</p> <p>Б. Так. Я – член профспілкової організації, мета якої – дбати про захист моїх соціальних прав (12 % з усіх опитаних).</p> <p>В. Ні. Вважаю, що мої соціальні права не порушуються (23 % з усіх опитаних).</p>

Продовження додатка Б

9.	Чи влаштовує Вас існуючий рівень соціального забезпечення працівників Національної поліції?	<p>А. Так. Влаштовує на 100 % (20 % з усіх опитаних).</p> <p>Б. Ні, не влаштовує. Вважаю, треба покращити (80 % з усіх опитаних).</p>
10.	Як Ви вважаєте рівень довіри та поваги населення до працівників Національної поліції зріс порівняно з 2015 року?	<p>А. Вважаю, що рівень довіри та поваги населення до нової поліції значно зріс (32 % з усіх опитаних).</p> <p>Б. Вважаю, що рівень довіри та поваги населення до нової поліції знизився (28 % з усіх опитаних).</p> <p>В. Нічого не змінилося (40 % з усіх опитаних).</p>

Продовження додатка Б

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА
анкетування працівників Національної поліції (300 осіб)
з метою з'ясування їх думки щодо рівня захисту основних
соціальних прав працівників Національної поліції
станом на 01.10.2020 р.

Анкетування проводили в жовтні 2020 р. у Сумській та Запорізькій областях.

Форма анкетування: письмова, шляхом обрання / надання відповідей респондентами.

Мета анкетування: з'ясувати думку респондентів (працівників Національної поліції України) щодо рівня захисту основних соціальних прав працівників Національної поліції, тим самим підтвердити або спростувати результати дисертаційного дослідження, а також використати одержані результати при формулюванні висновків та генерації пропозицій та шляхів удосконалення національного соціального законодавства.

Категорія респондентів: працівники Національної поліції України (300 осіб). Час для ознайомлення та надання відповіді на одну анкету: близько 10–15 хвилин.

Структура анкети: 1) вступна частина, в якій наведено мету та спосіб надання відповідей; 2) основна частина складається з 10 запитань із варіантами відповіді. Зміст запропонованих запитань: базується на результатах дисертаційного дослідження і повинен підтверджувати, уточнювати чи спростовувати їх на практиці.

Характеристика запропонованих варіантів відповідей: використано комплексний підхід, тобто респондентам надана можливість як обирати із запропонованих варіантів відповідей найбільш точний для них, так і можливість дописати індивідуальну відповідь на запитання.

Продовження додатка Б

Характеристика результатів опитування:

1. Близько 40 % (120 осіб з усіх опитаних) працівників мають стаж роботи у правоохоронних органах 10–15 років, 30 % (90 осіб з усіх опитаних) – понад 15 років роботи в правоохоронній системі, 20 % (60 осіб з усіх опитаних) поліцейських мають стаж 5–10 років, найменший відсоток – 10 % (30 осіб з усіх опитаних) – це працівники поліції зі стажем 1–5 років.

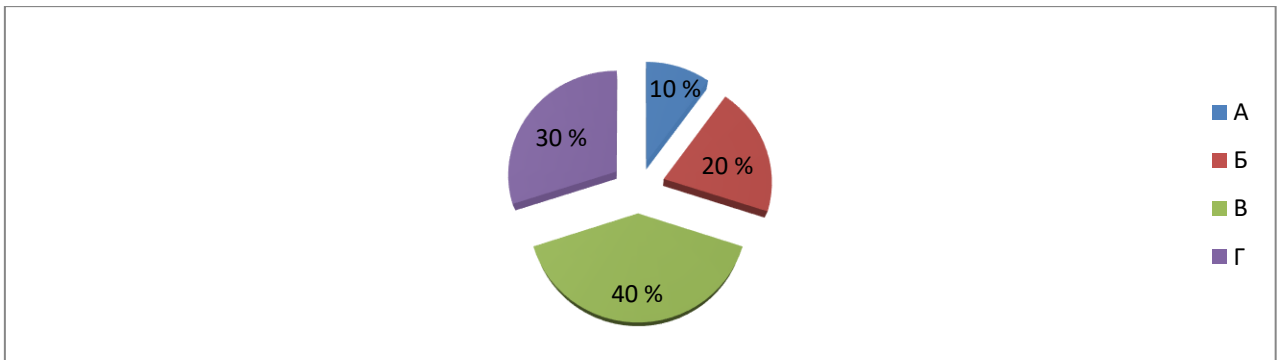

Рисунок Б.1

2. На запитання: як часто тривалість Вашого службового часу перевищує 8 годин на день (якщо це не визначено графіком чергування), жоден (0 %, 0 осіб з усіх опитаних) із респондентів не відповів, що тривалість його службового часу не перевищує 8 годин на день; 60 % (180 осіб з усіх опитаних) запевнили, що тривалість їх службового часу перевищує 8 годин на день, але не більше ніж двічі на тиждень; 15 % (45 осіб з усіх опитаних) зазначили, що тривалість їх службового часу перевищує 8 годин на день, однак не більше ніж тричі на тиждень; 25 % (75 осіб з усіх опитаних) відповіли, що тривалість їх службового часу щодня перевищує 8 годин на день.

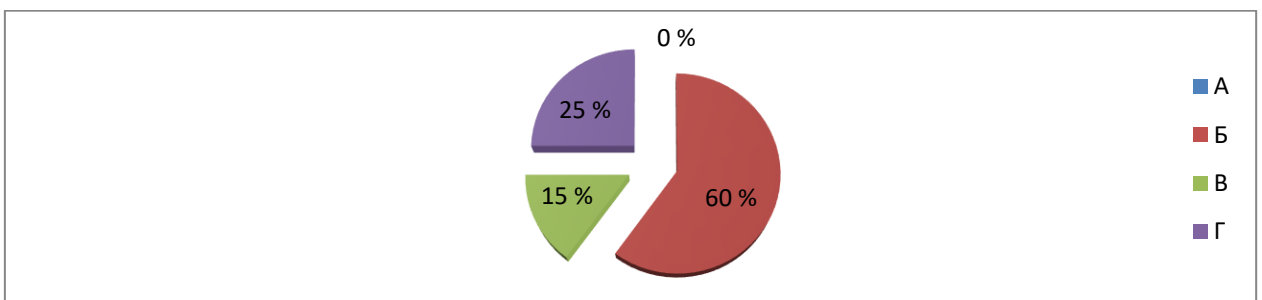

Рисунок Б.2

Продовження додатка Б

3. На запитання: чи виконуєте Ви свої посадові обов'язки у святкові та неробочі дні (якщо це не визначено графіком чергування), 35 % (105 осіб з опитаних) надали ствердну відповідь із розшифруванням «працюю і маю не більше ніж 2 вихідних дні на місяць»; 40 % (120 осіб з опитаних) надали ствердну відповідь із розшифруванням «працюю і маю не більше ніж 4 вихідних дні на місяць»; лише 25 % (75 осіб з опитаних) відповіли, що використовують усі належні вихідні та святкові дні на власний розсуд.

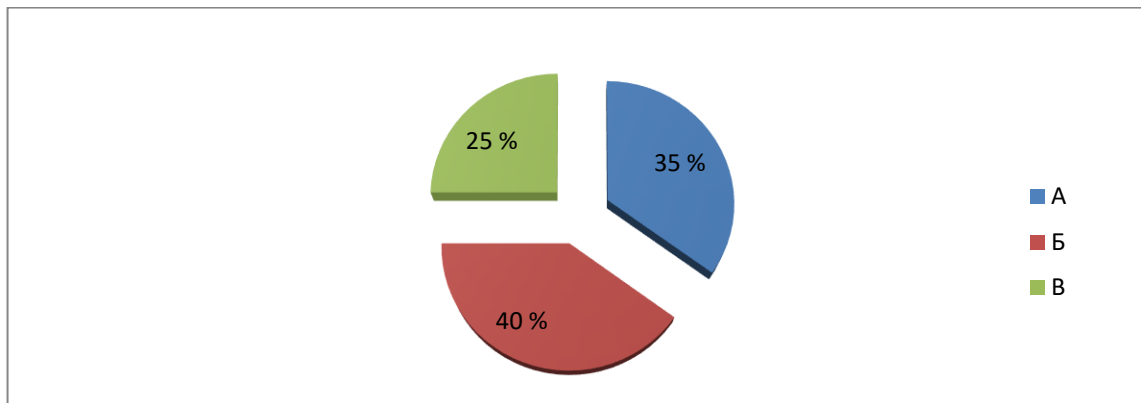

Рисунок Б.3

4. На запитання: чи використовуєте Ви чергову щорічну відпустку до кінця календарного року, за який надається відпустка, в повному обсязі, лише (!) 5 % (15 осіб з опитаних) надали ствердну відповідь та зазначили, що використовують одноразово в повному обсязі; 30 % (90 осіб з опитаних) відповіли, що використовують установленими Законом частинами, бо їм так зручно; 35 % (105 осіб з опитаних) відповіли, що використовують встановленими Законом частинами, бо так скоригувало керівництво; майже третина 30 % (90 осіб з опитаних) відповіли, що не встигають використати відпустку до кінця календарного року, за який надається відпустка, в повному обсязі.

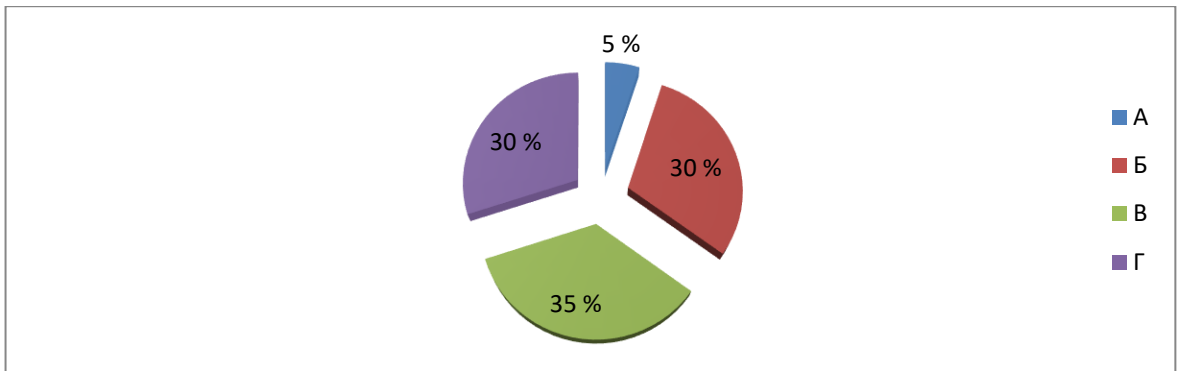

Рисунок Б.4

Продовження додатка Б

5. На запитання: чи вважаєте Ви своє грошове забезпечення за службу в Національній поліції справедливим та достатнім, ураховуючи специфіку служби (щоденні ризики, фізичне та психоемоційне навантаження), ствердної відповіді не надав жоден (0 %, 0 осіб з усіх опитаних); 35 % (105 осіб з опитаних) відповіли, що не влаштовує та у зв'язку з цим думають про звільнення; 65 % (195 осіб з опитаних) сподіваються на позитивні зміни у фінансовому забезпеченні поліції.

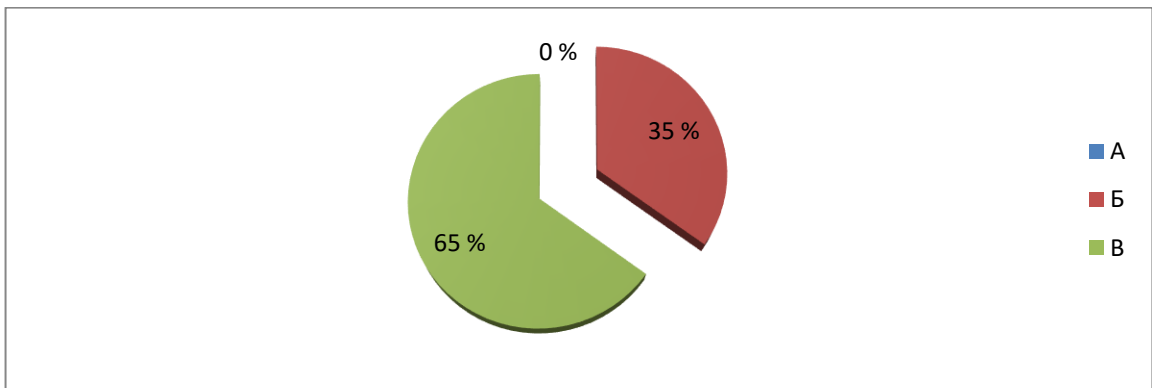

Рисунок Б.5

6. На запитання: чи є медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України на високому рівні, 15 % (45 осіб з опитаних) дали ствердну відповідь; 35 % (105 осіб з опитаних) зазначили, що не зверталися за лікуванням (крім щорічного огляду); 50 % (150 осіб з опитаних) вважають, що медичне забезпечення необхідно вдосконалити.

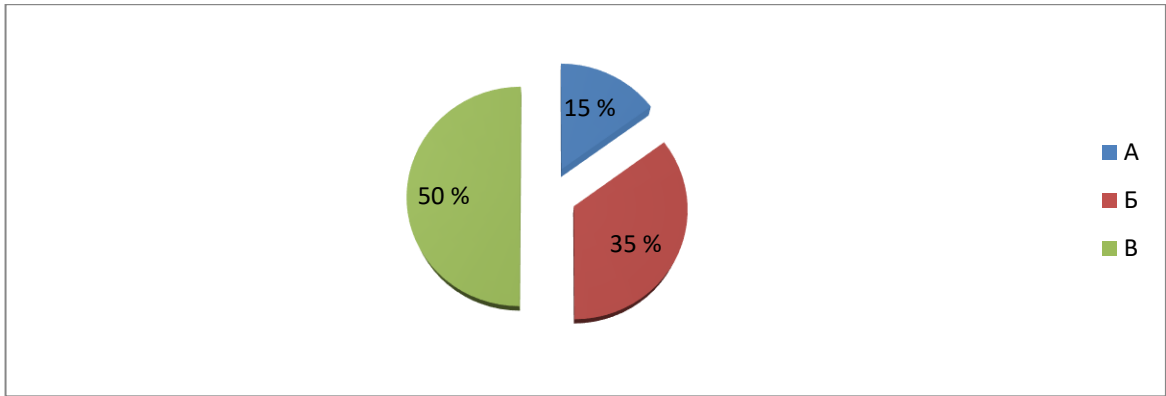

Рисунок Б.6

7. На запитання: чи забезпечені Ви власним житлом, 30 % (90 осіб з опитаних) відповіли ствердно з розшифруванням «власне житло було придбане до вступу на службу до міліції / поліції»; 35 % (105 осіб з опитаних) зазначили, що власне житло було придбане впродовж служби в

Продовження додатка Б

міліції / поліції; 0 % з усіх опитаних планують невдовзі придбати; 35 % (105 осіб з опитаних) зазначили, що заробітної плати на забезпечення власним житлом не вистачає.

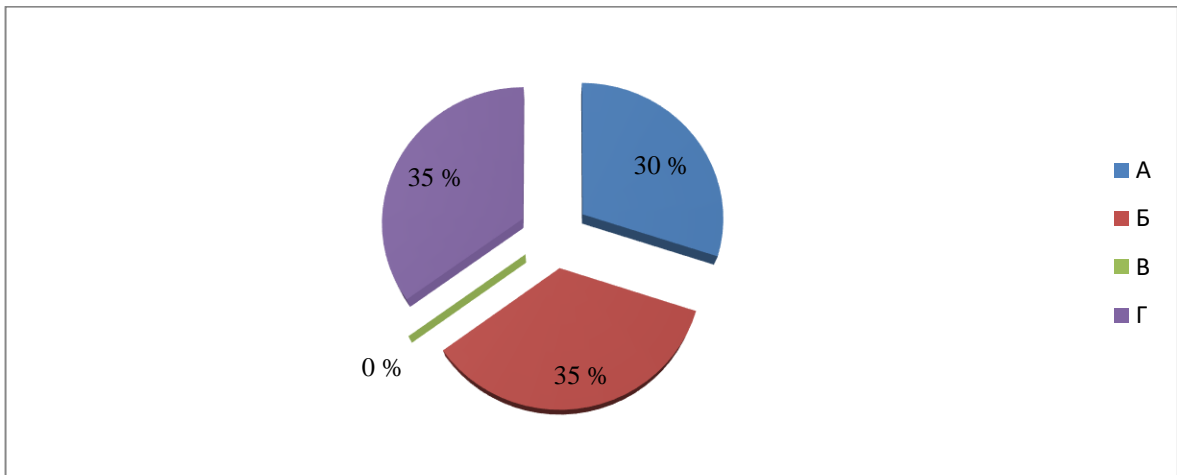

Рисунок Б.7

8. На запитання: чи ознайомлені Ви з можливими способами захисту своїх соціальних прав, 65 % (195 осіб з опитаних) надали ствердну відповідь та зазначили, що постійно займаються самоосвітою і стежать за змінами до законодавства із соціального забезпечення; 12 % (36 осіб з опитаних) зазначили, що є членами профспілкової організації; 23 % (69 осіб з опитаних) вважають, що їх права не порушуються.

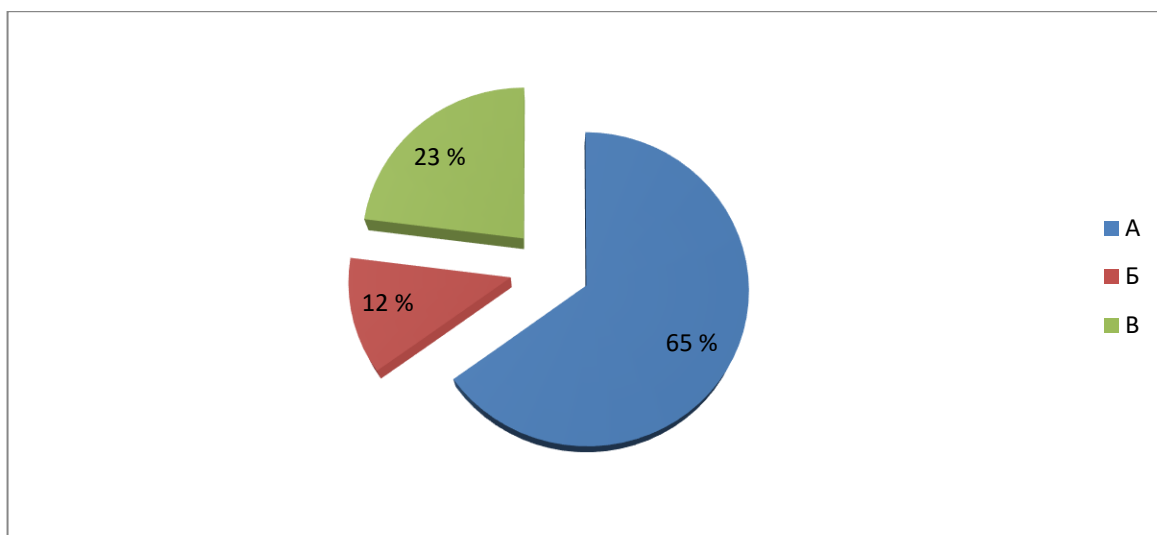
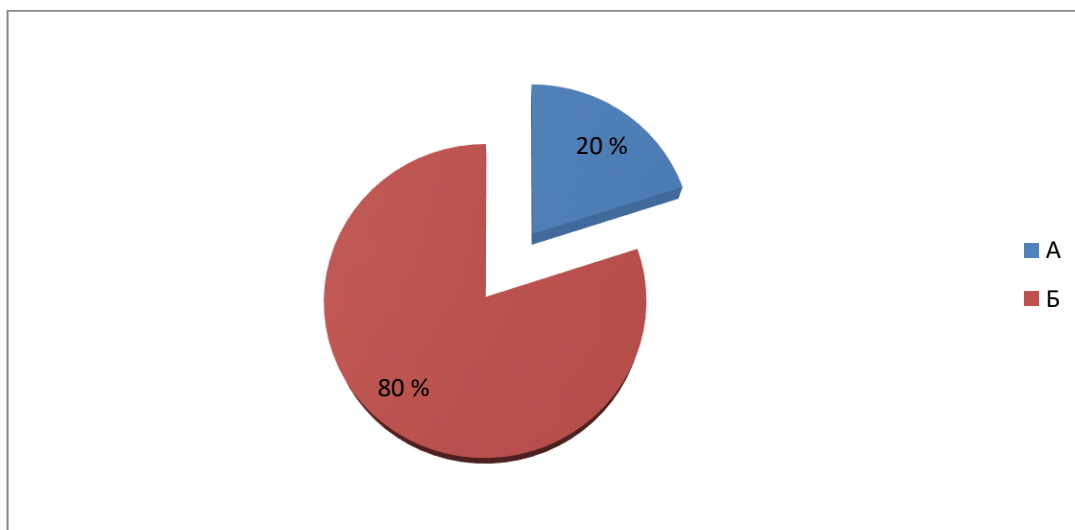

Рисунок Б.8

9. На запитання: чи влаштовує Вас існуючий рівень соціального забезпечення працівників Національної поліції, 20 % (60 осіб з опитаних)

Продовження додатка Б

надали ствердну відповідь, у той час як 80 % (240 осіб з опитаних) відповіли негативно та зазначили, що необхідно підвищити рівень соціального захисту.

Рисуну Б.9

10. На питання: як Ви вважаєте рівень довіри та поваги населення до працівників Національної поліції зріс порівняно з 2015 року, майже третина 32 % (96 осіб з опитаних) вважають, що рівень довіри та поваги населення до нової поліції значно зріс, у той час як 28 % (84 осіб з опитаних) вважають, що

рівень довіри та поваги населення до нової поліції знизився; 40 % (120 осіб з опитаних) вважають, поки що нічого не змінилося.

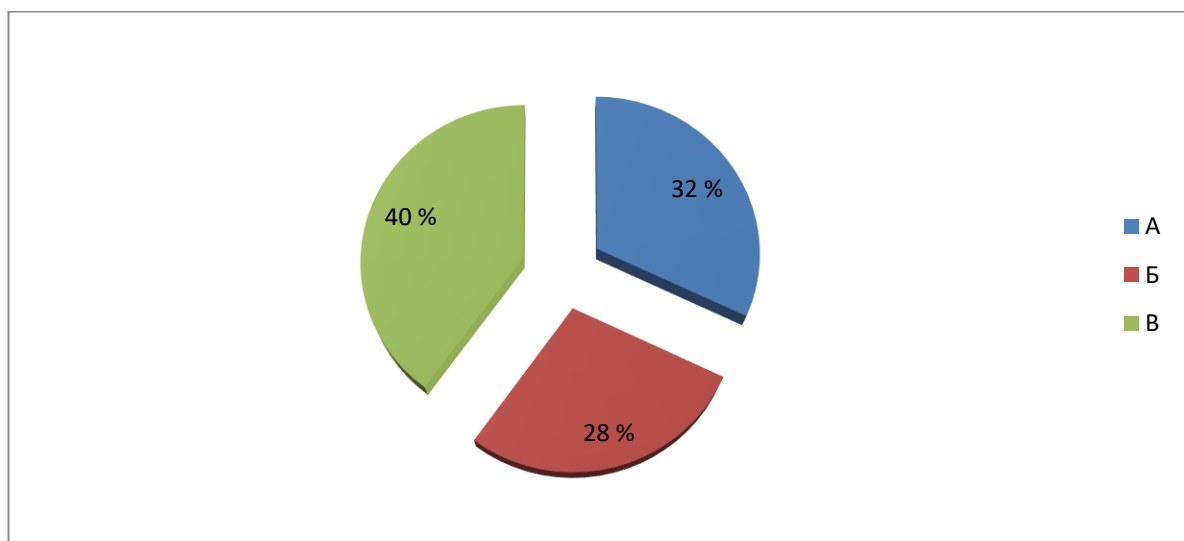

Рисунок Б.10

ДОДАТОК В

Міністерство освіти і науки України

Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Сумського державного університету

А.М. Черноус

« 01 » 02 2021 р.

АКТ

про впровадження в наукову діяльність результатів дисертаційного дослідження Клипи Олени Павлівни на тему: «Адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право

Комісія у складі:

Голова – завідувач кафедри КПДС, д.ю.н., професор Пахомов В.В.

Члени комісії – к.ю.н., викладач кафедри КПДС Уткіна М.С.

– к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС Ільченко О.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Клипи Олени Павлівни «Адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України» та їх впровадження у наукову діяльність.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Клипою О.П. дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення наукової доктрини та положень нормативно-правових актів, що регламентують соціальний захист правоохоронних органів, мають ґрунтовний та аргументований характер і використовувалися при проведенні наукових досліджень у рамках науково-

дослідницької роботи «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової систем України» (номер державної реєстрації 018U001317), яка розробляється в Навчально-науковому інституті права Сумського державного університету.

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

В. В. Пахомов

Члени комісії

М.С. Уткіна

О. В. Ільченко

ДОДАТОК Г

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника ГУНП
в Сумській області
полковник поліції

Микола ХУДЕНКО

2021 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Клипи Олени Павлівни на тему: «Адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право в практичну діяльність Головного управління Національної поліції в Сумській області

Комісія у складі: начальника УОАЗОР ГУНП в Сумській області полковника поліції Безмена Івана Івановича; начальника УКЗ ГУНП в Сумській області полковника поліції Поладича Ігоря Олександровича; начальника УПД ГУНП в Сумській області старшого лейтенанта поліції Каракуца Андрія Петровича, цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження здобувача Сумського державного університету Клипи Олени Павлівни за темою: «Адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України» поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, використовуються в практичній діяльності ГУНП в Сумській області.

Висновки та пропозиції, отримані на підґрунті проведеного дослідження адміністративного права, права соціального забезпечення, викладені на належному теоретичному рівні та можуть бути враховані в подальшій практичній діяльності Головного управління Національної поліції у Сумській області при підготовці методичних рекомендацій впровадження комплексних заходів, направлених на удосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України.

Члени комісії:

полковник поліції

Іван БЕЗМЕН

полковник поліції

Ігор ПОЛАДИЧ

старший лейтенант поліції

Андрій КАРАКУЦ

ДОДАТОК І

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Сумського державного університету

С.В. Леонов

03 2021 р.

АКТ

про впровадження в освітній процес результатів дисертаційного дослідження
Клипи Олени Павлівни на тему: «Адміністративно-правове регулювання
соціального захисту працівників Національної поліції України» на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 –
адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право

Комісія у складі:

Голова – завідувач кафедри КПДС, д.ю.н., професор Пахомов В.В.

Члени комісії – к.ю.н., викладач кафедри КПДС Уткіна М.С.

– к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС Ільченко О.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Клипи Олени Павлівни «Адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України» і їх використання в освітньому процесі з дисциплін «Адміністративне право», «Судові і правоохоронні органи України», «Сучасні стандарти соціального захисту в Україні», «Кримінальна юстиція» кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства, кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Клипою Оленою Павлівною дослідження «Адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення сутності та особливостей адміністративно-

правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України, мають комплексний характер і використовувалися під час проведення лекцій, семінарських і практичних занять кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства і кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисциплін «Судові і правоохоронні органи України», «Сучасні стандарти соціального захисту в Україні», «Кримінальна юстиція»

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

В. В. Пахомов

Члени комісії

М. С. Уткіна

О. В. Ільченко